

ŠIAURIEJI ATSIVERIMAI

PASVALIO KRAŠTO ISTORIJOS IR KULTŪROS ŽURNALAS

2005' 1

ŠIAURIEJI ATSIVÉRIMAI

PASVALIO KRAŠTO ISTORIJOS IR KULTŪROS ŽURNALAS

2005 1 (18)

LEIDŽIAMAS NUO 1999 M.

ISSN 1392-6810

Prof. kun. Alfonsas Lipniūnas paliko nepamirštamus pėdsakus antisovietiniame ir antinaciniame pasipriešinime

Vasario 16-aaj Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus apdovanojo Vyčio kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi kun. Alfonsą Lipniūnā (po mirties).

Apdovanojimą priėmė brolio Povilo sūnus Alfonsas Lipnickas

TURINYS

<i>Jonas Čeponis</i>	
Laisvę reikėjo išsikovoti patiemis	3
<i>Kazimieras Pūras</i>	
Paslaptinges diplomato vojažas į Namajūnus	7
<i>Romualdas Alekna</i>	
Menininko kelias	11
<i>Ora Rugevičiūtė-Padvarelienė</i>	
Vienkiemis prie Lėvens	16
<i>Antanas Poška</i>	
Iš knygnešių gadynės	22
<i>Eugenija Karoblienė</i>	
Anoj pusėj Müšos	26
<i>Albinas Kazlauskas</i>	
Visur kažkas buvo: Antanas Stapulionis	31
<i>Albinas Kazlauskas</i>	
Nepriklausomybės aušros žmogus: Juozas Velžys	32
<i>Anastazija Kanoverskytė-Sučylėnė</i>	
Poezija	34
<i>Pasvalio Petro Vileišio gimnazija</i>	36
<i>Algimantas Patašius</i>	
Ir vis tiek širdy – Pasvalys	37
<i>Jonas Mikelinskas</i>	
Žodis sesei Paulei	40
<i>Antanas Šimkūnas</i>	
Romanu verta draugystė	42
<i>Henrikas Algis Čigriejus</i>	
Plyštantys debesys	44
<i>A. Petraitis</i>	
Bethovenas lydėjo nuo Žadeikių iki Sietlo	46
<i>Aliona Kačerauskienė</i>	
Nepamirštamas kunigas Alfonsas Lipniūnas	47
<i>Jonas Aničas</i>	
Gilius pėdos derlingame molžemyje	49
<i>Profesorius Antano Vadopalo palikimas</i>	51
<i>Algimantas Krinčius</i>	
Krinčinistika, arba vieno dokumento istorija	52
<i>Išgarsino Daujėnus</i>	53
<i>Petras Mikelinskas</i>	
Requiem Aeternam Limparų pradžios mokyklai	54
<i>Gimnaziją baigia gabūs literatai</i>	58
<i>Greta Mogelinskaite</i>	
Eilėraščiai	58
<i>Ilona Bartkevičiūtė</i>	
Novelės	72
<i>R. Grubinskienė</i>	
„Esu ramus ir džiugus”	62
<i>Paulius Minkevičius</i>	
Miniatūros ir eilėraščiai	63
<i>Pasvalio krašto smulkioji tautosaka</i>	64
<i>Gausus pasvaliečių knygų derlius nepriklausomybės metais</i>	66

REMINI

Media Support Foundation

Pasvalio rajono savivaldybė

Pasvalio Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka

Pasvalio krašto muziejus

LEIDŽIA

Žurnalo „Šiaurietiški atsivėrimai“ visuomeninė redakcija

Vytauto Didžiojo a. 6/1, LT-39149 Pasvalys

Spaudai parengė Danielius leidykla

Dailininkas – Jonas Vėgėlė

RENGIA

Redakcinė kolegija:

Danguolė Abazoriuviene

Jonas Aničas

Vladas Bražiūnas

Regina Grubinskienė (stilištė)

Vitalija Kazilioniytė

Vitutė Povilionienė

Kazimieras Pūras

Janina Stankevičienė

Stasė Šeštakauskaitė

Antanas Šimkūnas (redaktorius)

TALKINA

Nijolė Banelienė

Rima Gradinskienė

Akad. Bronius Grigelionis

Mykolas Karčiauskas

Algimantas Krinčius

Bronė Lapinskaite

Paulė Mikelinskaitė

Romualdas Ozolas

Albina Pribušauskaitė

Pirmajame viršelio puslapyje – skulptoriaus Antano Dimžlio skulptūra „Baltijos aušra“

Ketvirtajame viršelio puslapyje – senasis kryžius kunigo Alfonso Lipniūno tėviškėje Talkoniuose

Summary

„Šiaurietiški atsivėrimai“ („Northern Revelations“), a historical and cultural magazine for Pasvalys district, has been published since 1999. The magazine is sponsored by Pasvalys Marius Katiliškis Public Library, Pasvalys Local Museum, the Municipality of Pasvalys District, Radio and Television Support Foundation.

The topics of the issue

Jonas Čeponis, a famous Lithuania's partisan, President Chairman of Lithuania's Freedom Fight Movement remembers the resistance against soviet occupation, his arrest and sufferings in Norilsk gulags.

Journalist Kazimieras Pūras in his article "A Mysterious Diplomat's Journey to Namajūnai" tells about a famous volunteer diplomat Kazimieras Škirpa commemorating his 110 th birthday anniversary.

Romualdas Alekna acquaints the readers with sculptor Antanas Dimžlys and his works, celebrating his 85 th birthday anniversary.

Ona Bijevičiūtė Padvarelienė provides Valė Užkuraitienė's recollections about the tragic post-war period.

Eugenija Karoblienė provides interesting information about Pasvalys district and its people during the war and post-war periods.

Albinas Kazlauskas, a museum worker presents the well-known regional ethnographers Antanas Stapulionis and Juozas Velžys.

Anastazija Kanoverskytė Sučylienė, a poetess and prisoner of conscience, presents her poems "Returning to the Native Land".

Algimantas Patašius writes about Algirdas Dovydėnas, an exiler, artist, professor of Vilnius Art Academy.

Writer Jonas Mikelinskias tells about his sister, a famous librarian Paulė Mikelinskaitė.

Antanas Petraitis in his article "Bethoven accompanied from Žadeikiai to Sietlas" writes about Dainius Vaičekonis, who successfully defended Doctor's dissertation about Bethoven's sonates at Washington University.

Journalist Aldona Kačerauskienė dedicated her article to priest Alfonsas Lipniūnas, a participant of anti-soviet and antinazis resistance who was awarded Vytais Cross order by President Valdas Adamkus.

Historian Jonas Aničas recalls Pasvalys gymnasium teacher Bronius Bagdonavičius, an honorable citizen of Pasvalys.

The magazine publishes writer's Henrikas Algiris Čigriekis short story "The Torn Clouds".

The magazine publishes the young writers' creative works of Pasvalys gymnasium as well as their recorded folklore of this district.

Su 80-uoju pavasariu nuoširdžiai sveikiname savo kraštieji, drąsusji partizaną, Lietuvos Laisvės Kovos Sajūdžio prezidiumo pirmininką JONĄ ČEPONĮ ir pradedame spausdinti jo prisiminimus

Jonas Čeponis**LAISVĘ REIKĖJO
IŠSIKOVOTI PATIEMS****Patriotizmo dvasia lydėjo nuo vaikystės**

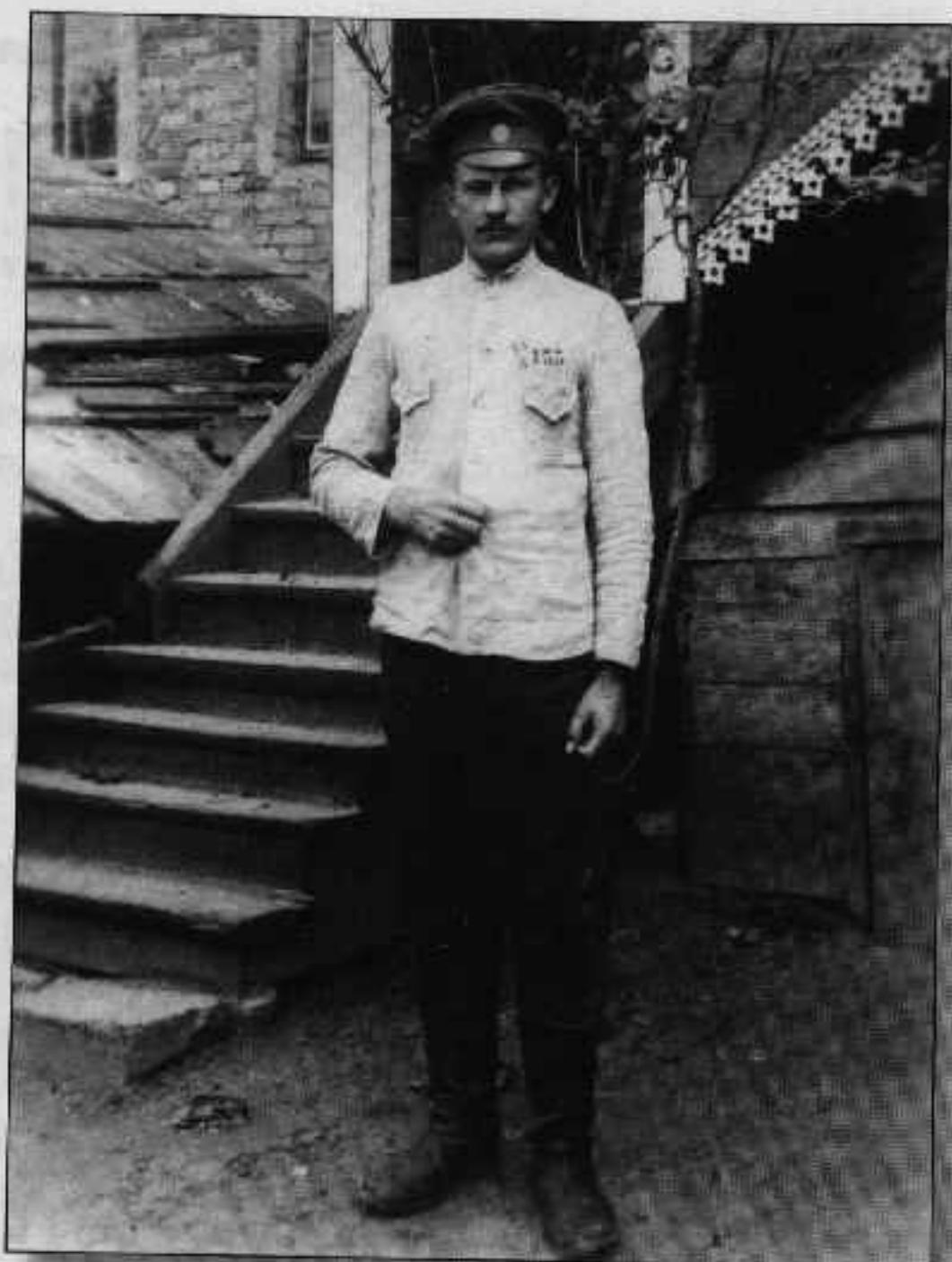
Mano tėviškė – Pagojauk I kaimas Pasvalio rajone. Proseneliai turėjo nemažą ūki Žadeikių kaime, tačiau buvo ištremti į Sibirą už dalyvavimą 1831 metų sukilime. Tokio pat likimo susilaukė ir mano seneliai, jau įsikūrė Pagojauk kaime ir dalyvavę 1863 metų sukilime prieš okupacinię caro valdžią. Tėvo Petro Čeponio broliai Jonas ir Kazimieras, vengdami caro kariuomenės, pabėgo į Ameriką. Tėvui caro rekrūtų išvengti nepavyko, jam teko dalyvauti 1 pa-sauliniame kare, pateko vokiečiams į nelaisvę, porą metų kentė badą ir kančias belaisvių lageryje. Grįžę į gimtinę,

pradėjo ūkininkauti, 1920 metais vedė Oną Budriūnaitę, susilaukė 5 vaikų, 2 sūnų ir 3 dukterių. 1928 metais baigė statyti gražų namą, ūkinius pastatus. Tais pačiais metais tėvas buvo išrinktas Pasvalio valsčiaus viršaičiu. Jis daug laiko ir energijos atidavė ne tik pavyzdiniams ūkiui, bet ir Pasvalio savivaldybei.

Mums, vaikams, nuo mažens buvo skiepijama meilė darbui, gimtajam kraštui. 1935 metais mirus tėvui, visi ūkio rūpesciai užgulė mūsų pečius. Nebuvo lengva, nes lankėme mokyklą. Baigęs Žadeikių pradinę mokyklą, pradėjau lankyti Pasvalio mokyklą, vėliau gimnaziją, kurioje

Čeponių ūkis Pagojuje buvo pavyzdinis. Sovietų okupantai viską sulygino su žeme

Petras Čeponis – belaisvis Vokietijoje 1915 m.

visada jautėme tautinę, katalikišką dvasią. Nors buvome tik brėstantys jaunuoliai, tačiau drauge su savo bendraamžiais išgyvenome dėl mūsų krašto likimo, tvenkiantis II pasaulinio karo audroms. Nepaprastai mus prislėgė 1940 metų sovietų okupacija ir ypač 1941-ųjų trėmimai. Tuomet sovietų okupantai ištremė daug mūsų draugų, mokytojų, tarp jų ir mūsų lankytos Žadeikių mokyklos vedėjo K. Navako šeimą.

Pasipiktinimo, švento keršto dvasia tvyrojo ne tik gimnazijoje, bet visur. Žmonės laukė karo, tikėdami tiesiokiui nuo raudonojo maro. Tai buvo keista, siaubinga situacija. Niekas nebetikėjo, kad blogi galima įveikti gerumu. Reikėjo kovos, priešinimosi. O tai jau karas, aukos, kancios.

1941 metų vasarą bolševikai greit išsinešdino iš Lietuvos, palikę kruvinus pėdsakus. Keletas gimnazistų išejo savanoriais kovoti prieš juos, žygiavo į rytus. Tačiau dauguma tėsė moksłą. Vėl plevėsavo Trispalvės. Išsirikiavę eidavome į bažnyčią, skambėjo lietuviška daina.

Mūsų entuziazmas greit išblėso, kai naujieji okupantai ėmė gaudyti jaunuolius į reicho tarnybą, kai sužinojome apie masines žydų žudynes. Reikėjo jungtis kovai prieš raudąjį okupantą. Platinome lapelius, raginančius vyrus slapsytis, nestoti į vermahtą. Jutome, kad mums padeda mo-

kytojai, ypač lietuvių kalbos mokytojas Antanas Musteikis, gimnazijos direktorius Juozas Povilionis, kapelionas Juozas Varnas, B. Kazlauskas, J. Navakas. Jie per pamokas perspėdavo, kad būtų praviri langai, kad, pasirodžius kareiviams, galėtume staigiai išsibėgioti. Išikūrė mokytojų rémimo gimnazistų grupę, kurios vadovas buvo J. Poviliūnas. Visko trūko. Ūkininkai atveždavo maisto produktų, mes suteimus tempdavome juos į mokytojų valgyklą. Po to sėsdavome ant dviračių ir vežiodavome atsišaukimus, klijuodavome prie stulpų ir tvorų. Gerai, kad nebuvo išdavikų, būtumė pakliuvę esesininkams į rankas.

Kaip aš tapau „kunigeliu“

Kadangi gaudynės į vermahtą sustipréjo, kapelionas J. Varnas pasiūlė mums stoti į Kauno kunigų seminariją, kad išvengtume mobilizacijos. Saké, gal nebūsite kunigai, bet seminarija jūsų nesugadins. Nelengva buvo ryžtis ir atsisakyti laisvo gyvenimo, juk buvome linksmi berneliai. Taip 7 gimnazistai tapome „kunigeliais“.

Kai frontas ritosi atgal į vakarus, vėl užgriuvo nauji svarstymai – ką daryti. Vieni traukėsi į vakarus, kiti, o jų buvo dauguma, nutarė pasilikti ir laukė nežinios. Prasidėjo mobilizacija į okupacinę kariuomenę. Mes svarstėme: jeigu išsisukome nuo vermacharto, kodėl nepalaikus karopabaigos miške ar bunkeryje? Juk visi šnekčio, kad „ateis Amerika“, nepaliks mūsų bolševikų vergijoje. Pasirodo, per daug pasitikėjome Amerika ir laisvojuo pasauliu, kuriame pirmiausia rūpėjo didžiųjų interesai. Mažiesiems už tai teko brangiai sumokėti.

Vengdamis sovietinės mobilizacijos, tūkstančiai lietuvių traukė į miškus, kūrė partizanų būrius. Mes, seminaristai, dangstydamiesi seminarijos dokumentais, keliavome po Lietuvą, užmegzgėme ryšius su partizanais. Tūkstančiams jų padėjome legalizuotis, mat Kaune pradėjo veikti A. L. Vainikonių grupę, kuri pasigamino apskričių komisariatą antspaudus ir išduodavo partizanams pažymėjimus, kad yra atleisti nuo kariuomenės.

Mokslas seminarijoje tęsėsi. Lankiausi pas Šiaurės Lietuvos partizanus, ten turėjau nemažai draugų. Labai reikėjo centralizacijos, veiksmų koordinavimo. 1945 metais pradėjo plačiai veikti BDPS štabas, palaikęs ryšius su partizanų grupėmis. Vėliau paaiškėjo, jog tai KGB įkurta organizacija, kurioje darbavosi išdavikas Juozas Markulis-Erelis, pražudęs daug partizanų. Jি išaiškinti pavyko tik 1947 metais.

Tenka trauktis į pogrindį

Kaunca sulaikytą klieriką Kazimierą Kundrotą kagėbistams pavyko užverbuoti. Po 3 dienų gržės jis man pasakojo, jog saugumas sekā ir mane. Teko pasitraukti į pogrindį pas partizanus. Negalėjau nusėdėti vietoje, norėjosi veikti. Kadangi turėjau dokumentus kita – Krikščiūno pavarde,

Jonas Čeponis su šeima šalia Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus po apdovanojimo Vyčio Kryžiaus ordinu. Nuotraukoje nėra 3 marčių ir sūnaus su anūku

galėjau laisvai važinėti. Aktyviai ruošėme dokumentus tiems partizanams, kurie norėjo išeiti iš pogrindžio. 1945–46 metų žiemą praleidau Vyčio Parašiuto-Alfonso Vaičiūno būryje, Krekenavos valsčiuje, kur buvusiam dvarė pas buhalterį Joną Kazėną buvo įrengtas geras bunkeris. Retkarčiais išvykdavau į Biržų kraštą, aplankydavau Žilio, Antanaičio partizanų grupes, aptardavome koordinavimo, spaudos platinimo reikalus.

Tėviškėje lankytis negalėjau, apsistodavau kitose parapijose pas partizanų ryšininkus.

Iki išdavystės ir suėmimo Kaune 1948 metų sausio 27 dieną teko daug pavojų patirti, mirtis ne kartą žiūrėjo į akis, bet draugų drąsos ir šaltakraujiškumo dėka pavyko išvengti žūties.

Grįždamas iš susitikimo su Vyčio apygardos vadu Vaičeliu Kaune, Mickevičiaus gatvėje patekau į pasalą, mane ēmė gaudyti, bėgau, šaudžiau, kol užstrigo parabelis. Bėgdamas pro Karininkų namus mačiau būrių rusų, norėjosi susispręsti šalia jų, bet neturėjau kuo. Pagaliau Karo muzicijaus sodelis... ir nubudau nematyto kabineto kampe ant grindų. Kariškiai varto mano pistoletus, man per veidą bėga kraujas. Bintuoja, už parankių nutempia į KGB viršininko kabinetą, o iš ten į 6 karininkų aplinkos „sušilimą“...

Po to girdėjau pulkininką sakant: „Davaite jemu 50“. Tai reiškė 25 metų lagerio, 5 metų tremties.

Norilskas, Kajarkanas

Po 9 mėnesių, praleistų Kauno ir Klaipėdos KGB žemiuose, 1948 metų rugsėjo pabaigoje atsidūrė Krasnogarske. Iš čia barža, prigrūsta apie porą tūkstančių vergų. Jenisiejaus upė ēmė plukdyti į šiaurę. Papuoliau tarp kriminalistų, todėl buvo nejauku. Gerai, kad patamsyje nepastebėjo manų batų ir dar nesuplyšusių kelnių – būtų iš kartoto nurengė. Kai kurie karininkai mus perspėjo, jog „teks kovoti už gyvenimą“. Už medinių rąstų sienos išgirdau lietuviškai giedant: „Dievas neapleidžia smilgos palaužtos, neapleis ir mūsų tėviškės brangios“... Pasidarė graudu tai girdint tokiaime pragare. Tarp sienoju prasikrapštėme plyši ir jau galėjome susikalbėti su lietuvis. Atsirado daug pažįstamų iš Kauno, tarp jų kunigai M. Buožius, Petras Našlėnas. Jie buvo vežami tiesiog iš Kauno kalėjimo, taigi dar turėjo maisto ir per sienos plyši mane maitino, kol pasiekėme Dudinką, o iš ten traukiniu – Kajarkaną, už 20 kilometrų nuo Norilsko. Pamatėme anglies kalnus, barakus su sargybinių bokštelių, o aplink neaprépiamą tundrą.

Patekau į statybos brigadą, kuri statė elektrinę. Šaltis

Jonas Čeponis. Norilskas, 1954 m.

jau spaudė iki 40 laipsnių. Darbas vyko ir dieną, ir naktį. Jeigu brigada įvykdavo normą, papildomai gaudavome 100 gramų duonos. Tačiau užėjusios pūgos visus planus sugriaudavo. Tuomet varydavo kasti sniego. Pirmiausia prie prižiūrėtojų ir ju šeimų namų. Čia kaliniai aptikdavo šiukšlynų su maisto atlickomis. Iki šiol akyse tebestovi senukas Vladimiras Mišanovas, kuris, šiukšlyne radęs silkés galvą, pradėjo ją valgyti. Bandžiau jį sulaikyti. Jis pradėjo verkti. Pasirodė, jis jau 12 metų lageryje ir neturi jokios vilties iš čia išeiti. Jis su ašaromis klausydavosi mūsų lietuviškų dainų ir beviltiškai linguodavo galvą. Prisipažino, jog buvo majoras, maršalo Blücherio adjutantas, be teismo lageryje laikomas už tai, kad nuvežęs maršalui kažkokį paketą. Žiūrėdami į jį, baisėjomės, bet stengėmės negalvoti apie savo likimą, tikėdamiesi, jog tas košmaras baigsis.

Pradėjome teirautis, kaip užmegzti ryšius su artimaisiais, apie kuriuos nieko nežinojome. Per pusmetį leido rasti vieną laišką rusų kalba. Tačiau sunku buvo gauti paštą ženklu, popierius. Dažnai laiškai adresato nepasiėkdavo, nes prižiūrėtojai paštą ženklus nuplėšdavo ir pardavinėdavo, o laiškus sunaikindavo. Vėliau kaliniai įsigudrino laiškus slėpti anglų pakrautuose vagonuose, tikėdamiesi, jog šitaip laiškas pateks į gero žmogaus rankas ir jis laišką išsius. Taip dažnai ir būdavo.

Lagerio žmonės

Lietuviai labai draugiškai stengėsi pagelbėti vienas kitam, kélème nuotaiką, dalijomės prisiminimais. Mūsų dvasią ypač stiprino kunigas M. Buožius, kuris pasislėpęs barakuose aukodavo Šv. Mišias, dalindavo komuniją. Tą patį darydavo ir kunigas K. Arlauskas, buvęs barakų tvarkdariu. Keletą metų drauge buvome ir su ukrainiečiu profesoriumi iš Lvovo kunigu D. Slepoch, kuris, išėjęs iš lagerio, tapo kardinolu Vatikane. Per televiziją vėliau matčiau jį su popiežiumi. Daugelis kalinių buvo išsilavinę, kultūringi žmonės, kariškiai, mokytojai, mokslininkai. Visus buvo siekiama pažeminti, suniekinti, sunaikinti. Tačiau jie savo orumo neprarado. Skaudu buvo žiūrėti į stambaus sudėjimo kapitoną J. Ūselį, kuris buvo taip išsekės, jog oda tiesiog kaboją ant kaulų. Bet jo veidas buvo šviesus, ramus. Nueidau aplankytį štabo kapitoną P. Paltaroką, kuris, radęs cemento maišo skiautele, vis rasydavo įvairias matematikos formules. Jis sakydavo, jog jam matematika suteikia poilsį, ramybę. Jis gulage praėjo visą 25 metų kelią. Kai 1972 metais susitikome Lietuvoje ir paklausiau apie aukštąjį matematiką, jis sakč, jog bet kurią valandą galėtų ginti matematikos ir ekonomikos diplomą. Apie P. Paltaroko praeitį mažai žinojome, nemėgo jis apie tai kalbėti. Visgi išiškėjo, kad jis buvo Prancūzijoje karę akademijos klausytojas, atsisakęs palikti Lietuvą, prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, vadovavęs partizanams, pasižymėjęs garsiai mūsyje prie Joniškėlio, kur žuvo daug sovietų kariškių, o apie 100 partizanų laimingai pasitraukė.

Tame pajuodusiu vergų skruzdynėlyne buvo daug ižymybių, bet visi buvome tokie panašūs, jog nejutome skirtumo. Visi kurstėme vilties ugnelę, kurią slopino badas, šaltis, sunkus darbas. Ir dainų neužmiršdavome skatinami karininko dirigento Gončio. Sutikau senus bičiulius V. Bazilevičių, A. Garšvą, su kuriais teko praleisti pirmąsias tardymo dienas Kauno KGB kameroje. Susipažinau su literatu Valaičiu, V. Kaunecku, su kuriuo bendraujame iki šiol.

1951–52 metais buvo atvežta daug naujų vergų iš Lietuvos. Tai buvę gimnazistai, partizanai, jų ryšininkai. Sužinojome apie padėtį Lietuvoje. Mus džiugino partizanų ištvermė, jų ryžtas kovoti su okupantais. Tačiau suvokėme, kad ginkluotas pasipriešinimas bus palaužtas ir kad reikia ruoštis ilgai pasyviai rezistencijai. Vilties nebuvome parametę, nors prieš akis buvo 25+5 vergovės metai. Rusai, išbuve lageryje po keliolika metų, stebėjosi mūsų entuziazmu ir ragino palaidoti viltį.

/Tėsinys kitame numeryje/

Nuotraukas iš Jono Čeponio asmeninio archyvo

Kazimieras Pūras

Paslaptingas diplomato vojažas į Namajūnus

Pažymint Kazio Škirpos 110-ąsias gimimo metines

1943-ųjų vasarą per patį karštymetį, – buvo prasidėjusi rugpjūtė, – Saločių miestelyje pasirodė trys apdulkėjė juodos spalvos limuzinai. Tais laikais kiekvienam buvo aišku, kad tokiomis mašinomis važinėja tik aukšti vokiečių pareigūnai. Salotiečių akyli sekamas kortežas sustojo prie pašto. Iš vienos išlipo elegantiškas, kariškos povyzas, tačiau civiliai drabužiais apsirengęs, jau penktą dešimtį bebaigiai vyriškis. Kitose, kiek galima suvokti, važiavo palyda. Keleivis, užėjęs į paštą, pasipraše paslaugos – norėj pasiskambinti į Kauną ir Biržus. Prisistatė, kas esąs, kur vyksta. Kol sujungs pokalbiui, paštą viršininkas J. Mičiulis aukšto rango svečią pakvietė į savo kambarį.

Savaime suprantama, kad toks netiketas garbaus svečio apsilankymas miestelyje sukėlė šurmuli. Kazys Škirpa – Steigiamojo seimo atstovas, gen. štabo pulkininkas, diplomatas, nacių suspenduotas Laikinosios Lietuvos vyriausybės ministras pirmininkas. Aišku, prisistatydamas paštą viršininkui jis savo regalių nevardijo. Užteko pasisakyti pavardę. Nors iš trumpo pokalbio paštė ir buvo galima suvokti, kad svečio viešnagė Lietuvoje yra konfidencialaus pobūdžio, vis vien, mašinoms išdulkėjus į Namajūnus – galutinį kelionės tikslą, paštą viršininkas, tarkime, jau bent pagal pareigybę turėjo informuoti viršaitį J. Misiūną apie netikėto svečio vizitą. Valsčiaus galvai reikėjo nuspresti, kaip reaguoti į neeilinės reikšmės įvykį Saločių krašte. Juk, šiaip ar tai, Namajūnuose pas broli keletą dienų viešės asmenybė, kurios vardas jau įrašytas į paskutiniųjų dešimtmečių Lietuvos istoriją. Klaustukų buvo daug. Gal net mėginta pasitarti su apskrities vadovais... Galiausiai, matyt, prieita prie išvados, kad su buvusių Lietuvos diplomatu, rezidavusių Ženevoje, Varšuvos, Berlyne, 1941 m. birželio 23-ąjį bandžiusiu paskelbtį Nepriklausomybės atstatymo aktą, už ką Berlyne naciai uždėjo jam namų areštą ir neleido išvykti į Kauną (ne veltui jį į Namajūnus atlydėjo ginkluota nacių palyda), jokių oficialių susitikimų rengti negalima. Tuo labiau, kad apie K. Škirpos atvykimą į Kauną nė puse žodžio neprasitarė nei radijas, nei spauda,

Kazimieras Škirpa, 1940 – 1941 metais Lietuvos ambasadorius Vokietijoje

armijos karininkas, už pasižymėjimą fronte apdovanotas keturių ordinais, po karo ir suiručių nebesugrįžo iš Rusijos... Juozapui Stragui pamaldos palikusios gilią įspūdį. Anot jo, aukštasis svečias buvo pasodintas į garbingą ložę, skirtą bažnyčios hierarchams. Ir tikinčiųjų maldos namuose buvę daugiau negu cilinių sekmadienį. Reikia tikėtis (tai jau šiu eilučių autorius nuomonė), kad ir pamokslo metu kunigas, nesiveldamas į politiką, akcentavo šių pamaldų svarbą. Juk Saločių bažnyčios ložėje – pirmasis Lietuvos savanoris! Tokį titulą K. Škirpai suteikė ketvirtuojo dešimtmecio pradžioje Lietuvių Savanorių-kurėjų kongresas... Beje, tik dabar, sėdint prie kompiuterio ir dėliojant senų laikų prisiminimus, kilo mintis – o kaip tas mano senelis, kurio kiemas priklauso Kyburių parapijai ir kuris su senole beveik kiekvieną sekmadienį važiuodavo į Kyburių bažnyčią ir grįždamai aplinkydavo mūsų šeimą, tą sekmadienį atsidūré Saločių maldos namuose? Ar tik nebuvò tarp iškiliaus svečio ir valsčiaus vadovų kokio konfidencialaus susitarimo – nacių palydai nė neįtariant, puse lūpų paviešinti neordinarinę parapijos šventę, pakviečiant į pamaldas valsčiaus šviesuomenės atstovus, senų laikų K. Škirpos pažiastamus? Kitap ar būtų Juozapas Stragys išdrįsės, kaijis porino, po pamaldų prieiti šurmuliujančioje miestelio aikštėje prie garbaus svečio ir pasisveikinęs familiariai į jį kreiptis: „Na, Kazys, ar dar prisimeni mane?“ K. Škirpa atsakės: „Taip, prisimenu.“ Gaila, tasyk taip ir nepasitei-

ravau, kokiomis mintimis jūdvių buvo pasidalinta. Reikia tikėtis, jog svečias domėjos gimnazijos dieną bičiulio Juozo Miliūno likimu. Dingo be žinios, – tik tiek sužinojo iš patėvio, nors tuo metu jau buvo pasibaigusi tragiska karininko Juozo Miliūno epopėja, paaiškėjusi mums, jo giminėms, tik 1976 m., spaudoje paskelbus išslaptintą archyvą dokumentus – kieménietis, 30 ha ūkininko sūnus, pakankamai atsikiltinai patekės į raudonujių pulkų, dalyvavo mūšiuose su baltagvardiečiais, už nuopelnus pilietinio karo frontuose buvo apdovanotas aukščiausiu to meto sovietų ordinu. Po revoliucijos baigęs aukštuosius karybos mokslus, vadovavo kalniečių šaulių divizijai, dislokuotai Ordžonikidzėje. 1938 m. buvo sušaudytas... Koks skirtinas bičiulių, dviejų mokslo draugų – K. Škirpos ir J. Miliūno. Pirmojo pasaulinio karo metais atsidūrusių Rusijoje ir tapusių carinės armijos karininkais, – likimas... Tačiau viena mintis iš senelio pasakojimo keturiasdešimt trečiąjų rugpjūtyje atmintinį įsirežč. Atsisveikindamas jis sakėsi uždavęs garbiams svečiui klausimą – koks likimas laukiąs mūsų tautos tose galiūnų grumtynėse? Ar Lietuva atgausianti laisvę?... Toks žilagalvio žemdirbio klausimas iškiliam diplomatui buvo visai natūralus ir logiškas, – jūdvių pokalbis vyko dramatišku mūsų tautai laikotarpiu, – Sovietų armija, sutriūkinusi vokiečių karines pajėgas Stalingrado ir Kursko mūšiuose, perėmė strateginę iniciatyvą. Rytų frontas neišvengiamai slinko į Vakarus... (Tākai iškilmingose pamaldose dalyvavę salotičiai nė nesapnavo, kad lygiai po metų prie Mūšos riaumos patrankos, kad supleškės šis miestelis ir iš jaukios medinės bažnyčios bei varpinės liks nuodėgulių krūvos.) Diplomas pašnekovui patvirtinęs, jog Lietuva atgausianti nepriklausomybę. Tačiau... Tačiau pratekėsių dar daug vandens, kol mūsų Tėvynė būsianti laisva... Ką gi, matyt, K. Škirpa giliai į atmintį įsidėjo 1941-ųjų politines pamokas... Taigi Saločių šviesuomenė labai aptakiai pagerbė į savo tėviškę incognito atvykusį iškilų žemietį, nesukeldama nacių palydai kokių nors nepagecidautinų įtarimų. Jie tikriausiai Namajūnuose kirto lietuvišką dešrą ir vaišinosi aliučiu...

Reikia priminti, kad tėviškėje K. Škirpa nebuvò lankęsis jau nuo 1937 m., kai iš karinio rango pareigų Vokietijoje buvo pervesta į diplomatinį darbą – dirbo Lietuvos atstovu Tautų Sajungoje Ženevoje, nepaprastuoju pasiuntiniu ir igaliotuoju ministru Varšuvoje, pagaliau Berlyne. Dirbdamas Berlyne Lietuvos karo atašė, jis su aukštais vokiečių karininkais, Alberto Varno teigimu, į Namajūnus atvažiuodavęs. Su svečiais mėgdavęs pamedžioti Kamardės miškuos. Be abejo, kelios viešnagės dienos K. Škirpai tėviškėje paliko šiltų įspūdžių. Ypač susitikimas su motina ir broliu Ignu. Bet viską, laiku jų neužfiksavus, negailestingas laikas nusinešė į kapus... Igno Škirpos sūnus Kazys, tą įsimintiną vasarą vienuoliukus metus įpusėjės berniukas, šiandien lyg pro rūkus prisimena šešiasdešimties metų

Vincas Steponavičius (1898 – 1958) dramos teatro aktorius, Lietuvos kariuomenės savanoris, dalyvavęs karininko K. Škirpos kuopoje 1919 01 01 iškeliant Gedimino pilyje Lietuvos vėliavą. 1943 m. rugpjūtyje K. Škirpa įaplankė Sokų dvare Žilpamūšyje

senumo įvykius. Atvažiavo dėdė su žmona ir sūnumi. Jo teigimu, dėdė Kaune buvo gavęs leidimą atvykti į Namajūnus su formuluote – aplankytи sergančią motiną. Būta kuklių vaišių. Su svečiais susitiko keletas giminių. Škirpas atlydėjo vokiečių karininkas, labai aukšto ūgio, ir civilis. Mašinu būta dviejų. Namajūnuose dėdė su šeima viescėjęs dvi ar tris dienas... Suprantama vienuoliukmetis berniukas su savo sesute Bronislava, tegu amžiumi ir vyresne, nedalyvavo suaugusiuų pokalbiuose, todėl ir prisiminimai – tik bendro pobūdžio. Šit jis prisimena, kad dėdės šeimą atlydėjės vokiečių karininkas buvęs labai aukštasis (tikėkime, ne tik ūgiu, bet ir rangu) – todėl eidamas į kambarį pro duris turėdavęs pasilenkti, kad kakta nestuktelėtų į staktą. Vaikams tekė daugiau užiminėti savo pusbroli, taip pat vienuoliuktuosius įpusėjusį Kaziuką. Dar prisiminė, kad dėdė buvo išvykęs į Saločius, aplankė Steponavičius (mintys užvykios iš 2005 02 26 telefoninio pokalbio su Mažeikiuose gyvenančiu Kaziu Škirpa).

Apsilankymas pas Steponavičius vertas ypatingo dėmesio. Vincas Steponavičius, tarpukario metų Kauno dramos teatro aktorius, 1940–41 m. sezoną dirbo naujai atidarytame Vilniaus miesto dramos teatre, kuriam vadovavo rež. R. Juknevičius. Sužinojės, kad per birželio trémimus jo brolis, Sokų dvarelis savininkas, su šeima išvežtas į Si-

birą, ir stambus ūkis likęs be šeimininko, 1941 m. rugpjūtį su šeima, palikęs Vilnių, atskélé į Sokų dvariuką ir, ekonomui padedant, ēmę gaspadoriauti. Sokų dvarelis, patekės į sostinės intelektualų rankas, karo metais tapo Saločių valsčiaus kultūros židiniu. Čia vičejo rež. R. Juknevičius, J. Keliuotis ir kt. iškilūs inteligentai. Tą atmintiną 1943-ųjų rugpjūtį čia apsilankė ir Kazys Škirpa, kurį maloniai priėmė šeimininkas ir jo elegantiška (J. Keliuočio žodžiais) žmona aktorė Antanina Leimontaitė. Susitikimas tikrai jaudinantis, gaila – vienintelės tų įdomių akimirkų liudininkės – aktoriaus trejų metukų dukrelės (iš pirmosios žmonos) Vincės Karosienės atmintyje taip pat užsifiksavo tik „dėdės iš Berlyno“ į Sokus jai atvežtos kuklios dovanėlės (1999 m. užrašas). Abi šeimos buvo pažystamos ne tik iš Kauno laikotarpio. Kazio Škirpos ir Vinco Steponavičiaus draugystė prasidėjo savanorių kovų už nepriklausomybę metais. Vokiečiams traukiantis iš Vilniaus ir į miestą veržiantis bolševikams, karininkas K. Škirpa, faktiškai ėjė Vilnius karo komendantu pareigas, pasitelkė grupę karių, tarp kurių buvo jo žemiečiai Jonas Nistelis ir Vincas Steponavičius, 1919-ųjų sausio 1-ą pirmą kartą Lietuvos istorijoje Gedimino pilies bokšte iškélé Trispalvę, tuo simboliškai įteisnę Vilnių kaip Lietuvos sostinę. Taigi neabejojame, jog dvieju bičiulių susitikimas Sokų dvarelyje, tame puikiame gamtos kampelyje, kurį suformavo Mūšos vingiai, kalvelės ir kloniai, vyko nepaprastai nuoširdžioje aplinkoje, – prie vaišių stalo būta ir emocijų, ir racionalių pasvarstyti... Prisiminta tikriausiai ne tik istorinė 1919-ųjų Naujujų metų diena, bet ir 1939-ųjų spalis, kai Gedimino pilies bokšte vėl suplevėsavo Trispalvę, iškelta mūsų karių ir savanorio Vinco Steponavičiaus. Tasyk Vincas vylėsi, jog reziduojantis Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir igaliotasis ministeris Vokietijoje atvyks į Vilnių ir, kaip ir jis, dalyvausias antrą sykį vėliavos pakėlimo ceremonijoje. Net pats akino berlynieti ryžtis tokiam žygui. Tačiau K. Škirpa griežtai atsisakė, primindamas bičiuliui, kad su rusų kariuomenės įvedimu prasidedanti faktinė Lietuvos okupacija, ir tokioje apgaulingoje ceremonijoje jam neleidžianti dalyvauti kario garbę. Ambicingas politikas išišeidė, kad, karui prasidėjus, Kaunas jam neleido atsisakyti diplomato pareigų ir, vėl užsivilkus kario uniformą, su Lietuvos kariuomenės daliniais iš griūvančios Lenkijos atsiimti Vilnių... Negalėjo juodu neprisiminti ir 1940 m. birželio paskutinės dekados įvykių, kai K. Škirpa, jau Liaudies Vyriausybės premjero ir užsienio reikalų ministro V. Krėvės-Mickevičiaus kvietimu, atvyko į Kauną „tvarkyti reikalų“ (iškvietimą tikriausiai inspiravo Dekanozovas, norėdamas šį diplomata izoliuoti). Pasinaudodamas „tarnybine komandiruote“, svečias iš Berlyno Kaune slapta aplankė keletą bendraminčių, tarp jų ir V. Steponavičių, siekdamas suburti pogrindyme rezistencinę grupę, su kuria jis, grįžęs į Berlyną, palaikytų ryšius. Pasijutęs esąs

Jonas Nistelis (1884-1974), Lietuvos kariuomenės savanoris, taip pat dalyvavęs karininko K. Škirpos kuopoje 1919 01 01 iškeliant Gedimino pilyje Lietuvos vėliavą

sekamas, bičiulio pavėžetas automobiliu iki Jonavos, sėdo į traukinį ir už Kretingos laimingai krito SSRS-Vokietijos sieną. Tokiu būdu išvengė Kybartų-Virbalio geležinkelio ruože paspėstų spastą (i kuriuos 1940 m. birželio vidury įkliuvo iš Vokietijos į Lietuvą grįžtantis prof. Augustinas Voldemaras). Jaudinančio būta susitikimo dviejų karių savanorių, kurių ir vėl laukė sunkūs išbandymai: aktoriaus – lagerio dalia, diplomato – egzilė...

Štai lyg ir viskas, ką pavyko rekonstruoti iš diplomato kelionės į Namajūnus 1943 m. vasarą. Beje, dar vienas episodėlis – kam skambino K. Škirpa iš Saločių pašto? Į Kauną, manykime – kam nors iš savo bičiulių. Pasiguodė, jog tėviškę neramiaisiais laikais pasiekės laimingai. Na, o į Biržus? Galime neabejoti – susuko apskrities viršininko žinyboje dirbusio Kazimiero Valeikos numerį, – tai karo lakūnas, kilięs iš Vaškų valsčiaus, 1940-aisiais pasitraukęs į Vokietiją. Ten artimai bendravo su K. Škirpa. Kūrė Lietuvos valstybingumo atstatymo planus. Karui prasidėjus, K. Valeika grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas į atsakingą postą jo gimtosios apskrities centre. Tikriausiai tartasi su šiuo bičiuliu dėl galimybių susitikti. Ar juodu buvo susitikę, nežinia.

Po keleto dienų K. Škirpa grįžo į Kauną. Netrukus išvyko į Berlyną. Tačiau jokia žinutė apie jo kelionę nepasirodė ir viešnagės pabaigoje, nors, regis, viskas vyko aptakiai, bent jau grubiai nepažeidžiant naciams pasižadėtų įsipareigojimų. Nutylėjo apie šią kelionę ir apskrities laikraštis *Naujosios Biržų žinios*, karo metais spausdinęs daug įdomios medžiagos. Taigi visi faktai rodė, kad šis katinis ir politinis veikėjas į tėviškę iš Kauno buvo atvykęs

be Berlyno sankeijos, kad neoficialų leidimą – „aplankytis sergančios motinos“ išsirūpinęs Kaune per protekcijas. Tiesa, motina jau buvo senyvo amžiaus ir ne itin stiprios sveikatos. Tačiau po šio pasimatymo su sumumi ji dar išgyveno ketvertą metų. Ona Škirpienė mirė 1948 m. gegužės pradžioje. Leidimą K. Škirpai iš Berlyno atvykti į Kauną naciai davė atsižvelgdami į pasikeitusią politinę situaciją. Artėjo vokiečių karo mašinai kritiškas momentas. Kas žino, gal dar prieiks jiems šio politiko akcijos. Juk visuomenės akysė žinomas kaip Birželio sukilimo organizatorius, kaip politikas, kritiškai vertinęs A. Smetonos autoritarinį režimą, Lietuvoje jis – populiarus. Tačiau, žvelgiant iš laiko perspektyvos, darosi aišku – vokiečiai buvo griežtai uždraudę paskelbti tautiečiams apie K. Škirpos kelionę į Lietuvą – matyt, bijotasi, jog vėl gali pasireikšti patriotinių jausmai, susiję su karo pradžia ir lietuvių pastangomis atstatyti suverenią valstybę. 1944 m. vasarą buvęs nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotas ministeris Vokietijoje dar kartą įteikė memorandumą Reicho vadovybei dėl Lietuvos savarankiškumo statuso. Vėl buvo internuotas. Po karo K. Škirpa vertėsi pedagoginiu darbu Airijoje. 1949 m. apsigyvenęs JAV, dirbo Kongreso bibliotekoje, tėsė kovą už Lietuvos valstybingumo atkūrimą. Mirė 1979 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, K. Škirpos sūnus Kazys parvezė į Lietuvą tėvo ir motinos palaikų urnas, kurios buvo palaidotos Kauno Petrašiūnų kapinių panteone. Antrą kartą atvykės pastatė tėvams paminklą.

Šiandien Namajūnuose nebelikę Škirpų sodybos. Brolio Igno šeimą 1948 m. gegužę ištrėmė į Sibirą. 1957 m. grįžę iš tremties šeimos nariai blaškėsi po Žiemgalos žemę – buvo prisiglaudę Joniškelyje, vėliau išsikelė į Latviją. Sugrįžę iš kaimynų žemės senieji Škirpos gyvenimą baigė Kiemėnuose.

Apie šią Kazio Škirpos kelionę į Kauną ir į tėviškę pas mus nėra paskelbta jokios medžiagos, išskyrus bostoniškę *Lietuvių enciklopediją*, – personalinėje informacijoje pažymėta, kad K. Škirpa lankėsi Kaune 1943 m. spalį. Iš tiesų Kaune lankytasi tų metų vasarą. Ir paties K. Škirpos publikacijų nesama, nors šio diplomato archyvuose, kuriuos saugo JAV gyvenantis sūnus, šia tema rankračių turėtų būti. Reikšmingiausia Kazio Škirpos knyga *Lietuvos nepriklausomybės sutemos. 1938 – 1940*, pas mus išeista 1996 m. Joje diplomatės, tuo metu dirbės atsakinguose postuose Varšuvosje ir Berlyne, kritiškai vertina autoritarinį A. Smetonos režimą, kuris baigėsi valstybės griūtimi.

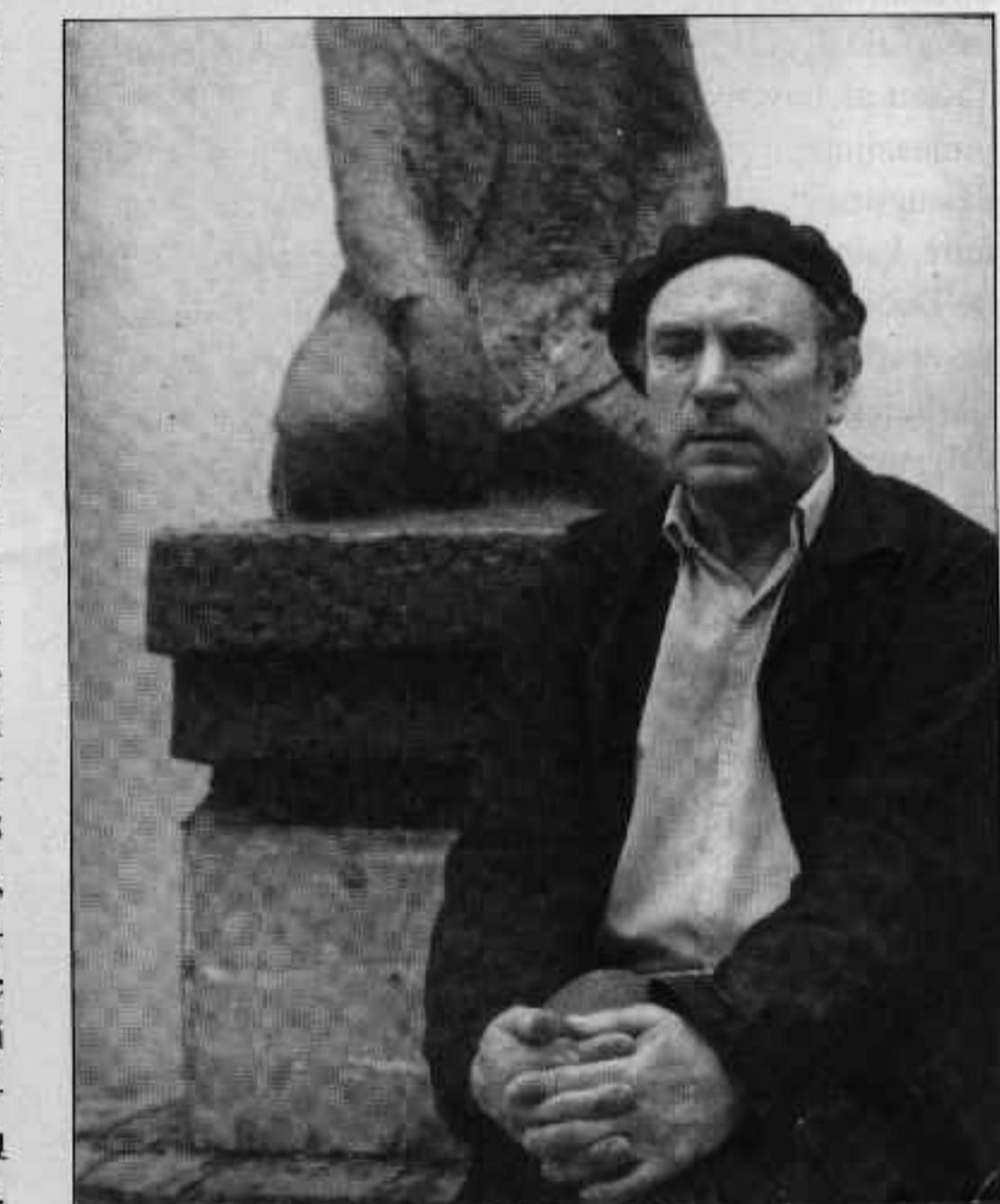
Šio karinio ir politinio veikėjo biografijoje būta visko. Esama ir kontraversiškos veiklos aspektų. Tačiau Pasvalio krašto iškilių asmenybių kontekste jis neturėtų būti užmirštas. Gražų renginių, skirtų pažymėti pirmojo Lietuvos savanorio, gen. Štabo pulkininko, diplomato Kazio Škirpos 110-iasias gimimo metines, surengė Saločių bendruomenė.

Romualdas Alekna

Menininko kelias

Lietuvių monumentalioji ir dekoratyvinė XX amžiaus 7–8 dešimtmecio skulptūra daugeliui skulptūros kūrėjų išliko kaip brandaus nueito kelio laikotarpis. Jis turėjo vieną esminį bruožą, kuris neleido nukrypti į socialistinio realizmo pompastišką deklaratyvumą ar natūralizmą. Skulptūros raida nenutraukė ryšių su nacionalinėmis tradicijomis, liaudies skulptūra ir su užsienyje gyvavusiomis dailės kryptimis. Antra vertus, vyresniosios kartos skulptorių kūryba, kuri buvo paveikta prancūzų mokyklos stilistikos, turėjo teigiamą atgarsį. Prancūzų mokyklos poveikis ryškus B. Pundziaus, R. Antinio, o ypač J. Mikėno kūryboje. J. Mikėno kūryba, kuri be skulptūros reiškėsi monumentalioje tapyboje (mozaika), akvarelėje ir grafikoje, formavosi Paryžiuje. Tai buvo neoklasizmo krypties skulptoriai A. Majoli, A. Burdelli, Ch. Despiau, M. Gimond. Labiausiai jauną studentą žavėjo A. Majoli skulptūra. XX a. 7–8 dešimtmecio lietuvių skulptorių G. Jakubonio, K. Kisielio, ankstyvieji V. Vildžiūno ir kitų kūrinių yra pažymėti tradicionalizmo ir neoklasizmo žyme. Monumentalioje skulptūroje randamų motinos-tėvnės, taikos simboliai (G. Jakubonio *Pirčiupio motina*, K. Kisielio *Žemė-Motina-Taika*, J. Mikėno *Pirmosios kregždės* ir kt.). Šiai skulptorių kartai priklauso ir Antano Dimžlio kūrybinis palikimas, kuris apima monumentaliąją, dekoratyvinę ir memorialinę skulptūrą. Skulptoriaus kūryboje, tiek monumentalioje, tiek dekoratyvinėje, matomas monumentalumas, išraiškos priemonių minimalumas, leidžiantis atskleisti kūrinio idėjos esmę. Dekoratyvinėse skulptūrose monumentalumas subtiliai susipina su lyriju pojūčiu, išvengiant šalto apibendrinimo vaizdo. Pasirinkta skulptoriaus tema niekuomet nepriestarauja formai ir kompozicijai. Jo sukurtos ir pastatytos skulptūros organiškai įsiterpia į gamtos erdvę, sudaro neardomą vienybę.

Skulptoriaus gyvenimas ir kūryba panaši į daugelio karo ir pokario metų jaunuolių – dvi okupacijos, vengimas pakliūti į sovietų kariuomenę ir troškimas nors sunkiomis pokario sąlygomis mokyti. Gimė Antanas Dimžlys 1920 metais, gegužės 26 dieną, Namišių kaime, Pasvalio rajone. Jo senelis Juozas Dimžlys, caro rekrutininkas, grįžęs po

Skulptorius Antanas Dimžlys

25 metų iš kariuomenės, Saločių valsčiuje Namišių kaime įsigijo 1 hektarą žemės. „Mano tėvas Ignas, – kaip sakė skulptorius, – apsigyveno tame pačiame kaime, supirkinėjo iš ūkininkų gyvulius ir veždavo parduoti į Rygą. Iš to verslo susitaupė pinigų ir nusipirko 2,5 hektaro žemės, pasistatė trobesius. Mano mamos mergautinė pavarde buvo Ona Paškevičiūtė. Su šia pavarde, – sakė skulptorius, – Namišių kaime gyveno nemaža ūkininkų. Vienas mamos sesers vyro brolis irgi buvo Paškevičius, pakeitės pavarde į Antaną Poškų (1903–2004) – tai garsus keliautojas, gyvenęs Indijoje, aplankęs Turkestaną, Šiaurės Indiją, Kašmyrą, Nepalą, Baltistaną ir daugelių kitų kraštų, daug nuveikęs antropologijos srityje. Jis išleido kelionių knygą *Nuo Baltojų iki Bengalijos*, poezijos knygą *Requiem* (1989)“.

Antanui baigus Manikūnų pradinę mokyklą, mokytoja ragino mokytis toliau ir pasisiūlė paruošti stojimui į gimnaziją. „Po pustrečių metų, – prisimena skulptorius, – pati mokytoja lydėjo mane į Pasvalio gimnaziją patikrinti mano žinių. Po patikrinimo buvo pasiūlyta stoti į trečią klasę. Mokytis Pasvalio gimnazijoje neturėjau materialinių galimybių, todėl mama, turėdama jaunystės pažįstamus Oną ir Mykolą Turauskus, gyvenančius Panevėžyje, nutarė ten ir kreiptis dėl buto ir globos, kad galėčiau mokytis Panevėžyje“. Tokiu būdu jaunuolis apsigyveno Panevėžyje. „Pirmą dieną, – pasakoja A. Dimžlys, – su mama nuėjome į berniukų gimnaziją. Sekretorė nusiuntė mus pas mokyklos direktorių, rašytoją Julijoną Lindę-Dobilą. Šis matydamas mano didelį norą mokytis pasakė: „Tokiam reikia padėti...“ Tačiau aš buvau priimtas ne į trečią, kaip sakė Pasvalio gimnazijoje, o į antrą klasę. Tačiau tai buvo didelis mano džiaugsmas“. A. Dimžliui besimokant gimnazijoje staiga mirė, kaip sako skulptorius, „užtarėjas ir geradėjas“ J. Lindė-Dobilas (1872–1934). Skulptorius prisimena tų laidotuvų iškilmingumą. Panevėžiečiai ilgai kalbėjo, jog tokius iškilmingų laidotuvų Panevėžyje dar nebuvo. Laidotuvėse dalyvavo 4-to pėstininkų pulko kariai ir jų orkestras, daug mokinii, mokytojų, visuomeninių organizacijų. Gaudė visų trijų Panevėžio bažnyčių varpai. J. Lindė-Dobilas palaidotas Panevėžyje, Ramygalo gatvės kapinėse. Skulptorius B. Bučas sutvarkė antkapį. Juk jis taip pat buvo šio šviesaus žmogaus mokinys ir globotinis. 1935 metais bai-gės Panevėžio 1-osios berniukų gimnazijos penkias klases, išstojo į Kėdainių kultūrtechnikos geodezijos mokyklos statybos skyrių. O 1941 metais Kooperatyvų sajungos „Linas“ valdytojas prof. J. Krikščiūnas paskyrė jį linų fabriko Kelmėje statybos vedėjo pareigoms. „Organizuojant statybos darbus Kelmėje susipažinau su iš Kauno atvykusiu inžinierium Kazimieru Jakelaičiu, meniškos dväsios, likimo vertytu ir mėtytu žmogum, – sako A. Dimžlys, – jis man buvo pirmas meno skaitintojas. Pats puikiai liejo akvareles, piešė architektūrinius objektus“. Gyvenant A. Dimžliui Kelmėje, entuziastų grupė sumanė pastatyti dramos spektaklį „Amerika partyje“. Patalpas gavo pradinėje mokykloje, tačiau reikėjo medžiagą, dažų dekoracijoms paruošti. A. Dimžlys, dirbdamas statybininku ir turėdamas potraukį dailei, nuoširdžiai sutiko padėti, tačiau reikėjo rezisierius. Paruošti spektaklį buvo pakviestas rašytojas J. Grušas, tuo metu gyvenęs Šiauliouose. Jis miclai sutiko padėti. „Nuo tada su rašytoju J. Grušu ilgam likome gerais draugais“, – prisimena skulptorius. Beveik ketverius metus išbuves Kelmėje visuomet galvojo apie išstojimą į dailės institutą. Tą patį svajojo ir K. Akelaitis, su kuriuo, pasiėmę pieštukus, keliaudavo po apylinkes. A. Dimžlys daugiausia dėmesio kreipė į architektūrinius paminklus, nes ruošesi stoti į architektūros fakultetą. 1946 metais jis stojo į Vilniaus dailės institutą studijuoti architektūrą. Tuo metu ši mok-

slo ištaiga turėjo autoritetą, čia aukštąją matematiką dėstė prof. Z. Žemaitis ir eilė kitų žinomų dėstytojų. „Laikant stojamuosius egzaminus, bendrabučio negavau, – sako A. Dimžlys, – todėl išlaikės vieną egzaminą eidavau į geležinkelio stotį ir ruošdavausi kitam, o naktį, milicininkui leidus, ten pat ir pernakvodavau“. Vėliau A. Dimžlys iš architektūros fakulteto perėjo į skulptūros fakultetą. Tuo metu jam vadovavo prof. J. Mikėnas. 1953 metais skulptorius baigė Vilniaus dailės instituto skulptūros fakultetą. Jo jaunystės draugui K. Akelaičiui taip ir neteko užbaigt, nes vieną dieną instituto direktoriaus pavaduotojas politiniams reikalams įsakė parašyti biografiją, nurodant, kur gyvena tévai. (Mat buvo įtariamas, jog tévai išvežti į Sibirą.) Savo autobiografijoje K. Akelaitis parašė: „Mano tévas Akelaitis Juozas turėjo 17 margų žemės, nebuvo ir nebus teisiamas, nes yra mięs ir palaidotas Šumskų parapijos kapinėse...“ Po kelių dienų (1947) jis buvo pašalintas iš instituto. Baidęs institutą, po poros metų skulptorius A. Dimžlys gavo užsakymą sukurti Šiaulių miestui paminklinę skulptūrą 1863 metų sukilėliams. Skulptūra buvo užbaigta, nulieta iš bronzos ir pritvirtinta prie jau esančio obelisko Sukilėlių kalnelyje. Čia skulptūra išstovėjo 40 metų. Paminklą sudarė profiliuotas 12 metrų aukščio granitinis obeliskas, prasideantis laiptuotu piramidės formos pjedestalu ir bai-giantis ažūriniu vainiku su 1863 metų data. Skulptūrinė grupė įkomponuota antroje fundamentinio stačiakampio obelisko plokštumoje. Trijų figūrų horeljefas pasakoja apie sunkią lietuvių valstiečių kovą baudžiavos metais. Sukilėlių figūros dinamiškos, kupinos pakilios revoliucinės

1863 metų sukilėliai

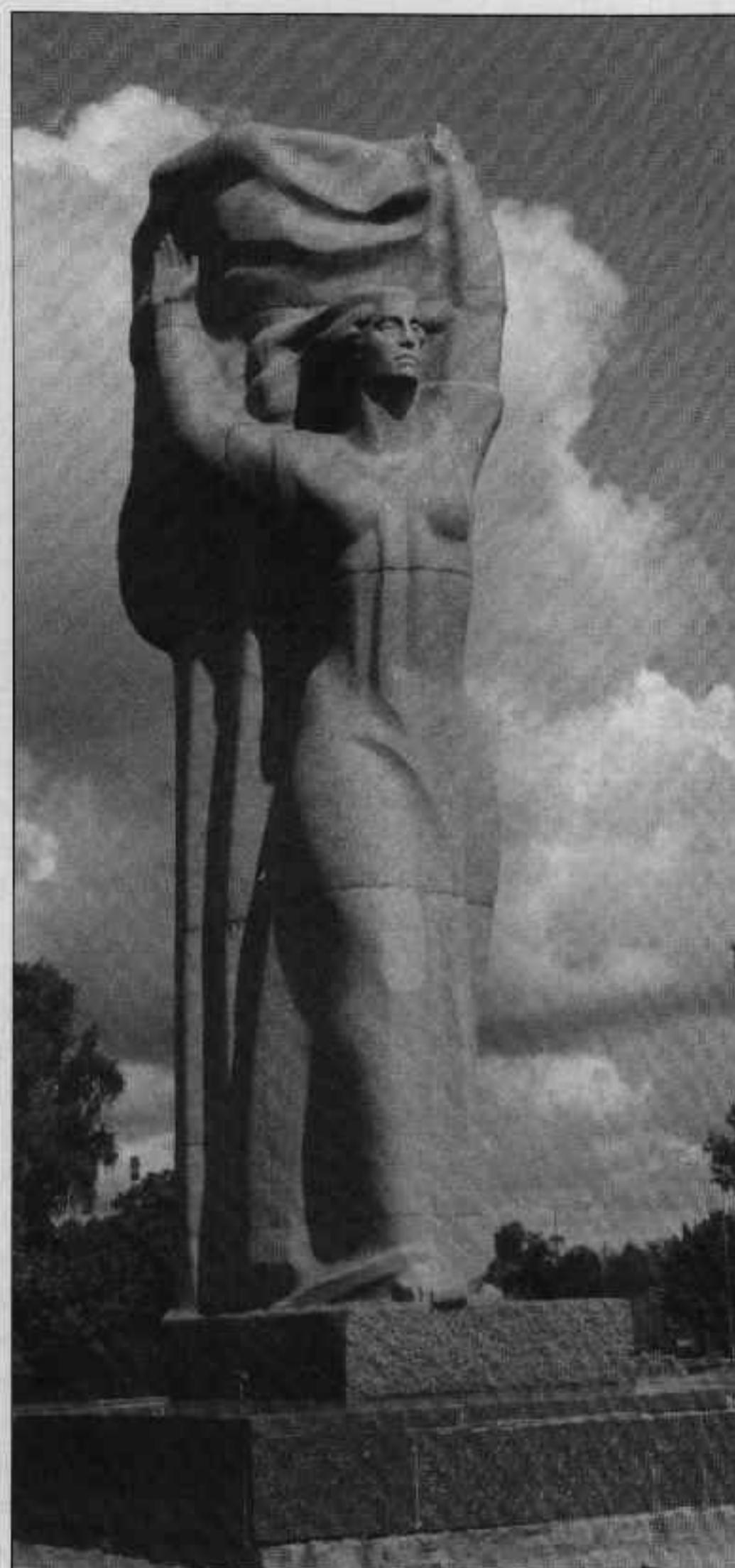
nuotaikos.¹ Sukilėlių apranga, tipažai ir kita atributika sieja šią grupę su J. Zikaro *Knygnešiu* ir B. Bučo *Séjėju*. Skulptūra patetiška, tačiau joje galima pamatyti monumentalumo bruozą, kurie vėliau atskleidė skulptūrinėje grupėje *IX forte* ir *Laisvės dainos* monumente Panevėžyje. Tačiau paradoksalus 1863 metų sukilėlių paminklo likimas. Taip ilgai išstovėjės Sukilėlių kalnelyje po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo jis buvo nuimtas ir patalpintas Šiaulių miesto apželdinimo treste sandėlyje, kur išbuvo apie 10 metų. „Per tą laiką, – kaip rašo autorius paminklosaugos komisijos pirmininkui J. Glemžai, – metalo vagys ją labai sudarkė: nupjovė vienos figūros dešinę ranką, šautuvą, dalį ir kitas detales. O 1999 metais ji buvo išvežta į Grūto parką kaip sovietinis reliktas. Vėliau Kultūros viceministrės Inos Marčiulionytės nurodymu skulptūra grąžinta į Šiaulius. Tačiau išniekintam paminklui vietas neatsirado. Šiaulių miesto merės V. Stasiūnaitės sutiki mu 2000 metais skulptūra buvo atiduota Pasvalio verslininkui R. Želviui be jokio atlyginimo. Jis pervezė skulptūrą į Balsių malūną, išpareigojės savo lėšomis restauruoti. Šiuo metu atvykstančioms ekskursijoms rodoma sudarkyta skulptūra, tarytum tyčiojamasi iš 1863 metų sukilimo didvyrių.

Skulptorius, kaip monumentalistas, aiškiausiai išryškėjo skulptūrinėje grupėje *IX forte* (1966). A. Dimžlys nutilsta nuo buitiškumo, atsišako nereikšmingų detalių, plastinė kalba tampa lakoniškesnė, aiškesnė kompozicija, apibendrintas vaizdas. Savo prisiminimuose skulptorius rašo: „Praėjus daugiau kaip dvidešimt metų žmonių prisiminimas neišblėso apie tuos išvykius ir žmones, kurie čia kentėjo. Su šia skulptūra 1966 metais dalyvavau sajunginėje parodoje Maskvoje ir buvau apdovanotas aukso medaliu. Skulptūra aukštai įvertino dailės kritika, kolegos skulptoriai“. „A. Dimžlys trijų figūrų kompozicijoje vaizduoja Kauno „IX

IX forte

forto“ kalnių šiurpau gyvenimo momentą, – rašė skulptorius prof. K. Bogdanas. – Net ir žanriniame siužete autorius ištengė pakilti iki monumentalumo. Grupei teikia didingumo ne tik pati forma, ne tik lipdybos maniera, kiek kompozicinius sumanyamas ir bendras siluetas“². Kalnių veidai neindividualizuoti, tačiau atitinkama kompozicija ir vykusių apdorota pilko granito masė leido įkūnyti dideli žmonių ryžtą. Su *IX forte* kūriniu A. Dimžlys ižengė į paminklinės skulptūros kelią. Bene ryškiausiai monumentalisto savybės atskleidžia 1974 metais Panevėžyje pastatytoje statuleje *Laisvės daina* (architektas T. Miknevičius).

Laisvės daina

Ji žavi puikiai įkūnija humanizmo ir taurumo idėja. Skulptūra, vaizduojanti moterį, iškėlusią vėliavą, nėra statiska, subtilus į priejį išmestos kojos jadesys, iškelto vėliavos drapiruočių ritmas, rankų jadesys sudaro plastinę formą slinktį, kuri suteikia monumentui didingumo ir rimties ispūdį. Skulptorius atsisakė smulkios atributikos, kuri matoma 1863 metų sukilielių paminkle. Apie šios skulptūros autoriją dailininkas B. Motuzas yra pasakęs: „Tai tikras akmens poetas, puikiai apvaldės sunkią granito medžiagą“.³ Šalia minėtų paminklų skulptorius yra sukurės ne vieną memorialinį paminklą. Ypač reikšmingas yra rašytojo G. Petkevičaitės-Bitės biustas, pastatytas 1994 m. Joniš-

kelyje. 1989 metais Sajūdžio rėmimo grupės vardu į skulptorių A. Dimžlį kreipėsi Audronė Rumpienė. Štai ištrauka iš laiško: „Gerbiamas skulptoriau, į Jūs patarimo kreipiasi Joniškėlio žemės žmonės. Seniai mumusc gyvena mintis įamžinti Gabrielės Bitės-Petkevičaitės atminimą. Rašytoja ilgus metus gyveno ir kūrė Joniškelyje. Todėl kreipiamės į Jūs, mūsų žemieti, kad jei turėsite laiko, atvyktumėte į Joniškėli mums patarti. Norėtume sužinoti, kokia yra Jūsų nuomonė šiai klausimai, ką – skulptūrą ar biustą – įmanoma pastatyti (vietos valdžia paramos nerado), kiek tai gali kainuoti, kokia tinkamiausia tam būtų vieta“.

Skulptorius pasakoja, kad už paminklo sukūrimą, granito parūpinimą ir iškalimą Joniškėlio klebonas Benediktas Urbonas paaukojo 7000 rublių. 1992 metais Pasvalio centre buvo atidengtas paminklas tremtiniams atminti. Tai monolito granito luite iškaltas kontrareliefinis kryžius, kur kryžmos susitikimo vietoje įkomponuota bronzinė Kristaus galva. Paminklo kompozicinių elementų santykiai saikingi, suteikiantys rimties ir kilmingumo įspūdį. Paminklo atidarymo iškilmėse dalyvavęs poetas Eugenijus Matuzevičius pasakė: „Šis gamtos nesuskaldytas blokas tarytum rodo mūsų tautos nenugalimumą“. Dekoratyvinė skulptoriaus A. Dimžlio skulptūra sietina su neoklasizizmu ir tradicionalizmo tarpukario R. Antinio, B. Pundziaus, J. Mikėno ir kitų kūrybos tąsa. Simboliskas įvedimas į tematiką, formas apibendrinimas, medžiagos, iš kurios skulptūra atlikti, sumanus panaudojimas suartina monumentalumą su jautriu lyriškumu. Viena iš pirmųjų deko-

Prie šaltinio

Laukuose

ratyvinių skulptūrų *Prie šaltinio* (1965) Druskininkuose (archit. J. Stravinskas) vaizduoja ramią merviną su ašočiu. Sijono kloščių ritmas, uždaros figūros jadesys perteikia dvasinę pusiausvyrą, jaunos mervinų grožį. Skulptūra buvo pastatyta 1965 metais, tačiau dėl trukymo statant naują sanatoriją 1973 metais ji buvo perkelta į naują vietą. Ramios nuotaikos skulptūrai nedavė ramybės – dėl naujo pjedestalo pakeitimo ji 1985 metais perkelta į trečią vietą.

Skulptorius A. Dimžlys prisiminimuose apie skulptūrą *Laukuose* (1973, archit. T. Miknevičius) rašo: „Skulptūra „Prie šaltinio“ Druskininkuose pažadino pasvaliečių norą ką nors panašaus turėti Pasvalio rajone. Tuo metu į mane, kaip žemieti, kreipėsi vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas A. Stapulionis. Ilgai nelaukęs padariau keletą picinių ir eskizų iš plastilino. Nusprenčiau pavaizduoti sėdinčią moterį poilsio metu. Taip atsirado pavadinimas „Laukuose“. Šios skulptūros meniniai stilistiniai bruozai artimi Druskininkų *Prie šaltinio*. Peržengdamas siauro kameriškumo ribą menininkas išryškina vidinių žmogaus grožį, jo optimistinį žvilgsnį į gyvenimą. Jadesys, jautrios silucto linijos, švelni modeliuotė suteikia kūriniui lyrijinį skambesį. Skulptūra *Laukuose* prigijo Pasvalio miesto aikštėje, tapo jos meniniu akcentu. Lyrinė intonacija skamba ir kitoje skulptūroje, pavadintoje *Žvaigždžių kelias* (1961 m., archit. E. Pilypaitienė). Paties menininko jaunystės prisiminimai čia susipina su kaimo berniuko svajoniemis apie tolimus pasaulius. Sėdinčio vaiko figūra, ramus, i-

Baltijos aušra

žvaigždes žvelgiantis veidas dvelkia svajingu romantizmu. Skulptūra pastatyta Kretingos rajone netoli Minijos. „Šiam darbe kosmoso temą bandau spręsti per paprastą mūsų kaimo žmogų, – rašė skulptorius. – Atėjo laikas į žvaigždėtą dangų pakelti galvą ir kaimo žmogui“.⁴

Dekoratyvinė skulptūra *Baltijos aušra* Palangoje buvo atidengta 1994 metais. Skulptorius sako, jog buvo padaryta daug eskizų, buvo svarstoma, kuris iš jų geriausias. Todėl ir kūrybos trukmė buvo ilga. Stovinčios moters jadesys spinalinis, gracingas galvos posūkis suteikia jai kompaktišką išraišką. Iškalta ji iš rausvo Ukrainos granito. Antano Dimžlio brandi kūryba yra neabejotinas ir reikšmingas įrašas į lietuvių monumentalialią ir dekoratyvinę skulptūrą. Šių eilučių autorius kūklioje monografijoje *Antanas Dimžlys* 1977 metais rašė: „Juk kiekvienas naujas monumentas mūsų miestų ar gyvenviečių aikštėse – džiugi visuomenės šventė...“ Šiais metais gegužės 26 dieną talentinges menininkas ir nuoširdus žmogus, kuriam daugelis pasakyti ačiū už dovanotą grožį, švenčia necilinį 85-ąjį gimtadienį.

¹ R. Alekna. *Antanas Dimžlys*. V., 1977.

² K. Bogdanas. Skulptorių ataskaita // Tiesa, 1966 m. rugpjūčio 15 d.

³ B. Motuzas. *Laisvės daina* // Tarybinis mokytojas, 1974 m. rugpjūčio 16 d.

⁴ Literatūra ir menas, 1967 m. rugpjūčio 26 d.

Ona Bujevičiūtė–Padvaretienė

Autorė gimė 1928 m. Pasvalyje, mokėsi gimnazijoje, Panevėžio mokytojų seminarijoje. Literatė tapo rezistente, o išaiškinus organizaciją – suimta ir nuteista. Kalėjo lageriuose iki 1955 m. 1997 m. išleido eileraščių rinkinį „Juodoji gėlė“.

Vienkiemis prie Lėvens

Valės Užkuratienės prisiminimas apie tragiškųjų pokarį

Ant pačios Pumpėnų ir Pušaloto parapijų ribos buvo Smilgelių kaimas. Retuose vienkiemiuose ramiai triūsė ūkininkai. Kaip visur Lietuvoje, taip ir čia kaimo žmonės susitikdavo ir pasišnekučiuodavo tik turguose ar sekmaciemiais šventoriuje. Toks pat ramus gyvenimas metais tekėjo ir šio kaimo ūkininko Kazimiero Dūdos sodyboje. Kazimieras buvo linksmo būdo, šnekus žmogus ir labai sumanus. Gal todėl ir jo žemė geresnį derlių nešė. Pačiu vaikai dar buvo maži, reikėjo samdyti pagalbininkus, bet geram darbininkui Kazimieras algos negailėjo.

Pirmoji sovietų okupacija Kazimiero ir Mortos Dūdu šeimai, be išgaščio, kitokių bėdų neatnešė. Bet antroji nuo pat pirmų dienų nešė blogas žinias. Sūnui Petru jau buvo devyniolika metų, ir jis gavo šaukimą į sovietinę armiją.

– Ką tu manai? – paklausė tėvas.

– Neisiu, – trumpai atsakė sūnus.

– Žinia, negi pasaulio valstybės leis įsigalėti komunizmui, – pritarė tėvas.

Pradžioje Petras bandė slapstytis savo trobesiuose. Neramus pasidarė gyvenimas. Atrodo, visi namai virto akmis ir ausimis. Neilgai trukus, pasirodė vežimas su stribais. Dūda gynësi nežinąs, kur sūnus. Aiškino, kad gavęs šaukimą į kariuomenę, tai ir išėjės. Stribai kratė kiekvieną spintą, kilnojo Dūdienės skareles, kimšosi į rankoves dešras ir, nieko nepešę, išvažiavo. Po

to kratos prasidėjo dažnai, net po du kartus per savaitę. Savo sodyboje slapstytis nebuvò jokios galimybës. Petras su savo pusbroliu Vytautu, Mateušo Dūdos sūnum, stojo į „Karusés“ partizanų būri. Po priesaikos Petras dėl savo vikrumo buvo pavadintas Voveriuku, o lėtesnis Vytautas – Meškiuku. Būrys laikësi Smilgių, Dragonių, Ažagų, Spirakių miškuose. Išėjus Petru į partizanų būri, nei tėvas, nei motina negaléjo juo rūpintis, neatkreipdamis stribų dëmėsio. Teko pasikliauti penkiolikmete dukra Vale. Kas antrą savaitę tėvas pakinkydavo arklį ir peržegnojës išlydèdavo Valę į „svečius“. Dažniausiai jos kelio galas bûdavo Smilgių valsčiaus Ažagų kaime pas Šapnagi arba Dragonyse

Valė Dūdaitė (sėdi pirma iš kairės) su draugėmis. Šalia jos sėdi partizanė Stasė Kuokalaitė

Valė Dūdaitė (kairėje) su vyriškais rūbais apsirengusia Jule Salickaitė

pas Salickus. Vežë Valė maistą, drabužius, medikamentus ir žinias. Važinéjo pakaitomis su pusbrolio Vytauto seserimis.

Stribai, nebegalëdami susitarkyti su partizanais, išskvietë vadinančią „garnizoną“. Gerai ginkluoti kareiviai šukavo miškus, apsupę krëtë kiekvieną sodybą. Vis sunkiau buvo Valei susitikti su broliu, o susitikę atsisveikindavo lyg paskutinį kartą. Motina per naktis akių nesumerkdavo, tėvui visi darbai krito iš rankų. Beveik kasdien išgirdavo apie partizanų žūtis. Garnizono kareiviai nukautujų partizanų kūnus palikdavo miške. Pasitraukus kareiviams, prietemoje ar ryti švintant, slapčiomis į mišką atslinkdavo artimieji ir akmenéjančiomis širdimis susivyniojë veždavosi negyvus savo vaikus. Laidojo juos naktimis Dragonių kapinaitëse. „Karusés“ būrys tirpë tirpo. Galų gale iš būrio beliko tik keletas. Liko Antanas Šapnagis-Liepa, du broliai Juškos ir Petras su Vytautu. Reikėjo geros sléptuvés, tokios, kad tiesiog dingtum nuo žemës paviršiaus. Kazimieras Dūda išnarshė kiekvieną kampą savo trobesiuose. Jo akis patraukė kiaulidës lubos, kurios buvo metru ir dvidešimčia centimetru aukštësni už karvidës lubas. Delsti nebuvuo kada. Kazimieras, pasikvietës kaimynystéjé gyvenantį broli Mateušą, lubas sulygino. Virš kiaulidës atsirado didžiulë patalpa. Ten sugabeno maisto atsargas, kad stribai paskutinio kąsnio neišeštų. Sodyboje buvo penki šunys, kurie gerai atskirdavo stribus nuo kaimynų. I sléptuvę persikraustë likusieji „Karusés“ būrio partizanai.

Nors šiuo metu partizanai jokia veikla neužsiémë, kratos nedavë ramybës nei dieną, nei naktį. Kazimieras su savo broliu Matu ieškojo ryšio su Joniškëlio Lepšynës

miško partizanų būriu. Išsiaiškino, kad ir ten daug žuvusių. Tada nusprendë pasuktį į Žaliajų girią. Petrą ir Vytautą nuvežë pas Žaliosios giriros partizanų ryšininką Stokę į Jutiškių kaimą. Jutiškių būriui vadovavo Antanas Stankevičius-Bijūnas. Jis buvo kiles iš Birželių kaimo. Būryje buvo ir Stokės brolis Jurgis, buvës policininkas. Ten buvo Pumpénų nuovados viršininkas Kulis-Briedis, du broliai Jonas ir Pilypas Žičkai, Steponas Lokys iš Jutiškių kaimo, Kostas Karalevičius iš Birželių kaimo, Juozas Aleksandrasvičius-Kurapkiukas iš Dudiškių kaimo, Žemaitis-Kelmelis nuo Kriklinių, Kiauné (pavardë nežinoma) iš Panevëžio valsčiaus Baroniškių kaimo ir kiti. Vyrai buvo tikri patriotai, pasiryžę žūti savo žemëje. Dar niekas nebuvo pamiršęs pirmosios okupacijos ir gerai žinojo, ko galima tikėtis.

Po daugelio kratų, per kurias jau baigë išnykti Dūdienės skarelës iš skrynos, buvo pasitikrinta, kad Petro tévo įrengta sléptuvé virš kiaulidës yra visai patikima. Tada Petras į tévų sodybą parsivedé visą būri. Patekti į sléptuvę buvo gana sudëtinga: reikėjo jégos pastumti iš vietos plotų storą lentą. Namiškai iš padéto po sutartu akmeniu raktokrypties žinodavo, ar bûrys yra sléptuvéje, ar išvykës. Be to, kiekvieną rytą tekdavo pasiklausti, kiek reikës šaukštų.

Petras mëgdavo nors truputeli pagulëti savo lovoje. Kartą taip jam besimëgaujant, pasigirdo sutartas signalas. Petras bematant dingo iš tropbos. Valė puolë tvarkyt sujauktą apklotą ir... aiktelëjo. Po čiužiniu buvo palikusios dvi granatos. Valė, susigriebusi granatas, vos spėjo jas igrüsti į suodžių kanalą, o i tropbą jau subildëjo stribai, iškraut kiltus pastatus, ir pareikalavo valgyti. Valė niekaip negaléjo sugraibyti degtukų, taip virpëjo rankos. O užkurusi ugnį prisiminë granatas. Laimei, stribai buvo apstoja tėvą, tai pasisekë granatas įkišti į kibirą su pelena. Jau ir anksčiau brolis buvo jai panašų nuotykį „suorganizavęs“. Tada jis po pagalve paliko žiūronus, o stribai buvo per daug arti, kad galëtu išgelbëti. Kol kiaušinienė iškepë, iš žiūronų be liko tik liekanos. Bet žiūronai – ne granatos...

Rudenį apylinkëje émë siauteti pléšikai. Kazimiero Dūdos sodyba buvo ant Lėvens kranto. Antroje puséje – Pušaloto valsčius. Po tris kilometrus tiek į Pumpénus, tiek į Pušalotą. Netoli ese vieškelis ir tiltas. Daug žmonių eidavo tiltu į geležinkelio stotį. Pléšikai išsitaise prie to tilto ir apiplësinéjo žmones. Viskà atimdavo ir dar sumušdavo. Stribai visiems skelbë, kad tai banditų darbeliai. Kadangi kaimynai žinojo, kad abiejų brolių Dūdų sūnüs miške, susitikë émë šnauruoti. Stribai, ieškodami pléšikų, daré kratas ne tik partizanų tévų sodybose, bet ir pas visus, arčiau tilto gyvenančius. Padarë kratą ir pas Joną Knizikevičių, kurio sodyba buvo kitoje vieškelio puséje. Pas jį rado paslëptus kito stambesnio ūkininko grûdus ir lašinius. Kai Kazimieras Dūda susitiko Knizikevičių, tas piktais drébë: „Baikite jūs vieną kartą su tokiais šposais!“. Kazimieras grjžo susikrimtës, né pietų nevalgë. Dejavø,

Valė Dūdaitė prie savo sodybos griuvėsių. Vėliau viskas sulyginta su žeme

kad stribai plėškais pavertė, o liūdniausia, kad kaimynai patikėjo.

Žmonės rašė skundus, o atsakymas buvo visiems vienos: „Praneškit, kur slapstosi banditai, ir plėšikų nebebus“. Nemažai laiko praėjo, kol stribų viršininkas suorganizavo prie tilto pasalą. Na, ir sugavo penkis stribus. Tarp jų buvo Jonas Jusis iš Smilgelių kaimo, o kiti – iš Pumpėnų. Visi buvo suimiti ir nuteisti. Kazimierui Dūdai širdis atlėgo. Vėl galėjo drąsiai kaimynams į akis žiūrėti.

Pati baisiausia diena buvo 1946 metų sausio dešimtoji. I Kazimiero Dūdos kiemą įgriuvo visas pulkas girtų stribų. Paskui juos privažiavo pilnas kiemas pavarytų kaimynų su vežikais. Paėmė penkis vežimus šieno ir dobių, du arkliai, tris karves, nušovė dvi kiaules. Tuo metu Morta Dūdienė negalavo ir gulėjo lovoje. Prie jos prišoko stribai ir, šaukdami „banditka“, išmetė ant žemės. Morta nieko nesakė ir nejudėjo, kaip buvo išmesta, taip ir paliko, nors stribai šaudė, kur pakliuvo, ir daužė šautuvų buožėmis viską, kas buvo aplink. Kazimierą Dūdą spardydam išsitempė į kluoną. Iš ten – į klojimą. Valė veržesi paskui tévą, jai atrodė, kad ji užmuš. Tik niekaip negalėjo išsprūsti iš ją sugriebusio stribio Jankausko rankų. Negalėdamas išlaikyti, stribas stipriai pasuko Valę už rankų ir.. paleido. Prišokės prie nukritusios spryrė keletą kartų ir paliko. Slystant žeme, Valė nuo kelių nusiplėše oda ir pasirodė kraujas, bet šiuo momentu ji nieko nebejautė. Ipuolusi į klojimą, pamatė tévą, visą kruviną gulint ant žemės ir dejuojantį. Tuo metu kažkas šūktelėjo: „Banditai!“. Kilo sumaištis.

Paléveniais stribai vijosi kažkokį žmogų, kuris tai pasiroydavo ant kalnelio, tai vėl pradingdavo slénelyje. Valei pasirodė, kad stribai surado sléptuvę ir dabar vejas Jos broli. Ji puolė stribams iš paskos... Sulaike ją kaimynas. Jis jai aiškino, kad atsipeikėtu. Valė nesusigaudė, kaip jo paklausti apie sléptuvę, nes jis jos nežinojo. Ji tik ištarė: „Kas čia darosi?“ Kaimynas pasakojo, kad nuo dvaro éjes žmogus, stribai jam liepė sustoti ir émė šaudyti. Žmogus išsigandės pradėjo bėgti, o stribai puolė jį vytis. Lengviau atsikvēpusi, Valė grižo į klojimą. Tévui terūpėjo tik, ar nerado sléptuvės.

Sugrižo stribai, prisigaudę žmonių, per lauką ar keliu einančių. Žmones tardė, stumdė, grasino, tikrino dokumentus, o išsiblaivėjė – paleido. Troboje motiną kažkas buvo įkėlęs į lovą. Ji gulėjo tyliai, viskam abejinga.

Stribams išvažiavus, atbėgo Kazimiero brolis Matas. Jis drebančiomis lūpomis pasakojo, kad visą tą laiką jo šeima meldési ir giedojo. Valė su Matu tévą jnešė į trobą ir tuoju davė žinią trečiam tévo broliui Jonui, kuris buvo felceris ir gyveno Pumpėnuose. Atvažiavęs Jonas aptvarstė Kazimierą ir nustatė penkių šonkaulių lūžius. Mortą Dūdienę buvo ištikęs insultas.

Valė neatsitraukė nuo motinos lovos ir tik prašė, kad motina nemirtų. Jai éjo septynioliktį, ir ji negalėjo né pagalvoti, kaip galėtų gyventi be motinos. Motina buvo tokia stipri ir nuovoki. Be jos visas gyvenimas sugriūtų. Kur buvo sunku ir pavojinga, ji visada eidavo pati, visus užvaduodavo... Maldos negelbėjo, trečią dieną motina už-

geso. Vienintelis, vos dvidešimtį perkopęs sūnus negalėjo ateiti prie motinos karsto. Jis prašė seserį naktį taip pradengti langą, kad jis galėtų atsisveikinti su mama. Petras labai išgyveno, kad tiek nelaimių dėl jo ištiko namus. Po nakties Valė vyrams sléptuvėje pasiūlė valgyti, bet jie atsisakė. Palaidojus motiną, tévo slaugą, ūkis ir sléptuvės vyrų išlaikymas užgulė nepilnametės Valės pečius. Be to, ir ji pati buvo stipriai apdaužyta, o pasiguosti nebebuvo kam. Po sumušimų ir žmonos laidotuvių Kazimiero Dūdos charakteris visai pasikeitė. Iš linksmo, šnekaus žmogaus pasidare visiškas tylenis. Ir dukra mokė: „Tu neplepek, klausykis, ką kiti kalba“. Pradėjo žmonių nebemęgti. Ateis koks kaimynas ir kalba sau vienas, retkarčiais išgirdamas koki Dūdos leptelėjimą. Ką darys žmogus, pasédës minutę kitą ir dairosi į duris. Kalbos po kaimą pasklidio, kad stribai Dūdai galvą sudaužė, jis pasidare visai glušas.

Sléptuvės gyventojai pasitarę nusprendė, kad Valei be pagalbininkų neįmanoma išsiversti. Surado Mortą Jankevičiūtę iš Sercikonų kaimo, Pumpėnų valsčiaus ir iš Salduutiškio nuo Švenčionių – Stasį Noreikį. Morta buvo šešerių metais vyresnė už Valę ir galėjo būti rimta parama. Stasys dokumentuose buvo jaunesnis, negu iš tiesų. Visi kartu dirbo ūkio darbus, slaugė Valės tévą ir viskuo apripindavo partizanus sléptuvėje.

Metus būriui vadovavo Stankevičius-Bijūnas. Sulaukus desanto, vadovavimą perémė Antanas Žigas-Aptickorius. Jis buvo kilęs nuo Panevėžio, partizaninės kovos apmokytas užsienyje. Tada desantas buvo penkių žmonių, turėjo ginklų ir kitų partizaninėi kovai reikalingų daiktų. Būrys geriau apsiginklavę, buvo sumaniam vadovaujamas, tapo veiklesnis. Žūdavo po vieną ir dabar, dažniausiai užéjus ant pasalos. Kad nakties metu lengviau būtų išvengti pasalos, ūkyje buvo laikomi du balti arkliai. Dažniausiai išjodavo Stasys, nes jis legaliai gyveno ūkyje. Tekdavo joti ir Valei. Pasala pirmiausiai pastebėdavo baltą arklį ir susabdydavo joantį, kuris jau iš anksto turėdavo atsakymą, kur ir ko joja. Būrys sekdayo atokiau.

Prasidėjus agitacijai už kolektivizaciją, partizanai dar labiau susitirpino savo veiklą. Visur buvo platinami lapeliai, daug rašė partizanų spauda, nepraleisdavo į kaimus stribų su agitatoriais. Puodžiūnų mūšyje, kuriame dalyvavo Aptickoriaus būrys, buvo sunaikinti visi stribai ir agitatoriai, nepraradus savo žmonių.

Kūčių naktį vykdant užduotį žuvo Aleksandravičius-Kurapkiukas, sužeistas Jonas Žičkus nušovė pats. Trečias – Juozapaitis – liko gyvas ir nuvažiavęs į Panevėžį prisiregistravę. Partizanų kūnų jau nebepalikdavo ten, kur nušovė, bet, geresnius drabužius nurengę, pamesdavo miestelių aikštėse. Aleksandravičiaus kūną pasisekė pavogti ir palaidoti Pajstryje. Prisiregistravęs Juozapaitis išdavė ir Valės ryšius su partizanais. Tik viena laimė, kad jis nebuvvo buvęs sléptuvėje. Išgirdės apie tokius reikalus,

Kazimieras Dūda iš trobos padarė tokią slaptą landą, pro kurią patogiausia buvo pasiekti Lévens pakrantę. Stribai, ilgai nelaukę, prisistatė ieškoti Valės. Tévas prie durų su laikė stribus ir émė jiems skystis, kad Valė jo visai nebeblauskanti. Kol tévas stribams „guodési“, Valė, išlindusi pro slaptą landą, pasislėpė Lévens pakraušėje, vandens išgražoje, po nukarusiomis medžio šaknimis. Atsipeikėjusi iš baimės, émė stebeti namus. Pamatė stribus, išsivežančius tévą. Baisus tušumas jausmas apčmė Valę. Motina mirusi, tévą išvežė, sléptuvė tuščia, dauguma vyrų žuvę, likusieji Žaliojoj giroj. Pavakarėje parslinko atsargiai į namus ir nerado sau vietas. Po tiek laiko pasirodė sodyboje Jono Dūdos žmona Adelė. Dédinai patogu buvo ateiti, nes jie čia turėjo 6 hektarus žemės, Kazimiero tvarte laikė karvę. Dédina ragino Valę citi į jos téviškę – į Dragonių kaimą pas Salickus.

Stribai paleido gandus, kad Valė neprisistatys – tévo nepaleis. Valės širdis neleido palikti suluošintą tévą stribų rankose, bet dédina jokiu būdu su tuo nesutiko. Ji sakė, kad stribai Valę paims, o tévo nepaleis. Valė nesiryžo pajudėti iš vietus, dar vis delsė. Trečią dieną, lindédama sléptuvėje, išgirdo džiaugsmingą šuns lojimą. Priplulos prie langelio, pamatė kieme sugrižusį tévą. Tévas pasakoję, kad jis stribams sakęs, jog prieš jų atvykimą jis Valę lupęs už neklaušymą, o ta ir pabėgusi. Kaip ten buvę, Valė iš namų trauktis reikėjo. Ji nuvyko pas Salickus ir ten buvo lyg samdinė. Per Aptickoriaus žmones gaudavo instrukcijų ir antitarybinių lapelių. Juos platino tolimesniuos kaimuose.

Netikėtai užėjės ant pasalos, žuvo Stepas Žičkus. Tuo metu Petras ir naujokas Jonukas pamiškėje stovėjo sargyboje. Jie šoko bėgti. Petras matė, kaip Jonuką stribai atkirto nuo miško ir nušovė. Petras bėgdamas, matyt, viršijo savo jėgas. Kažkas darėsi su širdim. Jis lyg apdujės klaidžiojo miške, kol išivėlė į pelkes ir ten nukrito. Partizanai jį surado tik po savaitės ir vos gyvą parnešė. O Stepo Žičkaus-Lokio ir Jonuko lavonai gulėjo numesti Pumpėnuose prie stribų būstinės. Buvo balandis, krito pirmi lašai nuo stogų, skelbdami pavasarį...

1949 m. Antanas Salickas pateko į stribų akiratį. Jis buvo labai veiklus ir negalėjo likti nepastebėtas. Jo sesuo Julė irgi su Vale neatsilikdavo. Visos žinios, atplaukiančios iš stribų būstinės, ragino trauktis iš namų.

Valė su Jule Salickaitė įsikūrė po didele, skarota egle, kurios šakos siekė žemę. Miškas buvo netoli Dragonių, tai ir Julės téviškė lengvai pasiekiamas. Belindédamos po egle, prisiminė, kad šiuo metu tikras vyšnių sirpimas. Neišlaikiusios gundymo, nuslinko į sodybą. Su savim pasi-čmė ir Salickų šunį Meški, kuris buvo paliktas pas kaimynus. Julė, pasilipusi ant tvoros, émė skinti vyšnias, o Valė žemiau. Staiga Meškis suloko į puolę. Pažvelgusios į tą pusę mergaitės pamatė stribus su dviračiais. Jie irgi

pastebėjo jas ir, metė dviračius, bėgo artyn. Julė nušoko nuo tvoros ir – į rugius. Valei teko apibėgti klėtį, nes tvora buvo jai per aukšta. Ji irgi pasislėpė rugiuose, bet pasimetė su Jule. Stribai į rugius šaudė, ir Valė labai išgyveno dėl Julės. Meškis vėl abi suvedė. Kai jos sugrižo, apsidžiaugė ir likusieji miške. O miške buvo visas pulkas: Julės brolis Antanas Salickas, Garšva, jo dvi dukros ir sūnus, Antanas Kliveika, Pranas Zakarauskas, studentas iš Panevėžio ir tokia mergina Manė su broliu. Ginklų ta grupė neturėjo, tik slapstėsi. Beklaudžiodamos Valė su Jule sutikdavo ir daugiau panašios lemties žmonių. Visa paguoda būdavo, kai užeidavo pas Pukienę. Jos trobelė buvo prie pat miško, prie kelio. Pas ją atvažiuodavo Valės dėdina Anelė. Čia abi su Jule apsiprausdavo, naujienas sužinodavo.

Taip ir 1949 metų liepa atėjo. Valė su Jule, becidamos pas Pukienę, susitiko Valės dėdiną, kuri irgi ējo ten pat. Tik išeję iš miško, pamatė stribus ir puolė atgal. Dėdina, pagyvenusi moteris, tuoju užduso, nebepabėga. Valė su Jule vos ją nutempė už rankų nutvérusios. Miške pailsėjusi verkdama ir sako: „Vaikeliai, kiek jus gali gaudyti – vis tiek vieną kartą nušaus...“. Valei su Jule gaudymai buvo ne naujiena. Jos bijojo tik vieno: kad nesužestų. Gyvos pasiduoti nesiruoše.

1949 m. Aptiekoriaus būrio gretos buvo visai išretėjusios. Valdžiai paskelbus partizanų legalizaciją, kai kurie pradėjo eiti iš miško ir registruotis. Prisiregistravusius kartais priversdavo išduoti savo draugus. Skubėjo daugiausia silpnadvaisiai. Pasitaikydavo, kad po to jie tapdavo plėškais, kurie partizanų vardu plėšė ir žudė. Prisiregistravęs Antanas Kastravickas iš Puodžiūnų, susidėjęs su Gaigalu, irgi ėmė partizanų vardu plėšikauti. Partizanai nušovė Gaigalą, sudegino Kastravicko namus ir nušovė vogtus daiktus slepiantį tėvą.

Nematydam išeities, dar keletas likusių gyvujų Aptiekoriaus būrio partizanų ēmė ieškoti kelių, kaip išeiti iš miško. Vytauto Dūdos seserys gyveno Vilniuje ir jam pirmajam už didelius pinigus nupirko dokumentus. Vėliau išsigijo dokumentus ir Antanas Stankevičius-Bijūnas, Tamošius, Petras Dūda, Pranas Stokė-Uosis. Tokiu būdu Vytautas Dūda tapo Juozu Meškauskui, Petras Dūda – Petru Pažakaičiui, Pranas Stoke – Petru Kripaičiui, Antanas Stankevičius – Vincu Vasaičiui. Nusilenkę žuvusiems draugams Dragonių, Pajstrės ir kt. kapinaitėse, Pumpėnų pušynelyje, kur gulėjo net keturiolika kovotojų už laisvę, išskirstė, kur galėjo.

Visi skirstėsi, tik Valė su Jule vis dar gyveno po egle. Jos neturėjo kur eiti. Vasara jau baigėsi, ir jos vėl susiruoše pas Pukienę. Reikėjo apsiprausti, drabužius pakeisti. Žinojo, kad stribai sekā, tad ējo labai atsargiai. Nesėjusios dar nė jeiti, pamatė nuo kelio atbėgančius stribus. Abi puolė į linų lauką, kuris tėsėsi iki pat miško. Linai jau buvo iki juosmens, turėjo nemažas galvutes. Per tokį lauką labai

sunku bėgti. Jau visai arti miško, Julė pargriuvo ir sudejavė: „Dieve, koja... Valyte, tu bék, aš nepaeinu...“ Valė puolė prie jos, prisiglaudė ir užsimerkė, kad ne taip balsu būtų, kai stribai priartės. Bet stribai neatėjo. Jau visai temo, ir miškas čia pat, jie, matyt, bijojo. Julės koja sutino, ją labai skaudėjo. Valė, būdama gerokai menkesnė, nedaug ką galėjo padėti. Šiaip taip susikabinusios nušliaužė miškan. Čia Valė suplėsė savo baltinius, sušlapino juos liūne ir apriso Julei koją. Pati atsisėdo ant aptrešusio kelmo ir ēmė snūduriuoti. Lyg mažos švieselės aplink auksinai valalėliai lekioja... tyliai dejuoja Julytė... Besėdėdama ir užsnūdo. Nubudo tik išaušus rytui, pakeitė kompresą. Rytas buvo rūškanas, artėjo lietus, bet dieną jos niekur pasirodyti negalėjo.

Spirakių bažnyčia buvo nedidelė, o aplink šventorių kapinės. Kapinėse slėpėsi nedidelis namelis. Ten buvo sukranti bažnytiniai rakandai. Dar pastatydavo karstą, jeigu tą dieną nelaidodavo. Apačioje buvo rūsys. Sutemus Valė su Jule nuslinko į kapines. Pasišviesdamos degtukais, nusileido į rūsi. „Ar nebūjosi?“ – paklausė Valė. „Ne, mirė žmonės – visi geri, jie nieko nebeišduoda, – atsakė Julė. – Reikia tik stengtis, kad gyvieji nepamatytų“.

Taip ir iškūrė abi rūsyje. Valė kiekvieną naktį išlišdavo ir, susiradusi tris butelius, parnešdavo vandens. Užsukdavo ir pas anksčiau jas pažinojusių Nekrošienę, kuri gyveno visai netoli kapinių. Valgyti prašyti nedrįsdavo, bet Nekrošienė pati pasiūlydavo. Klausinėdavo ji Valę ir apie Julę, bet ji atsakydavo, kad Julė labai užsiėmusi. Nekrošienė išdėdavo lauktuvių ir draugei, lyg nujausdama, kad merginos bėdoje. Rūsyje išgyveno daugiau kaip dvi savaites. Kojos sutinimas atslūgo, mėlynumas išnyko, bet koja, kokia buvus – nebebuvo. Iš kapinių vėl abi grįžo į mišką. Jau ir medžių lapai kristi pradėjo, o naktimis teko drebėti nuo šalčio.

Julės pažystamas dirbo Radviliškyje, stiklo fabrike. Geri žmonės padėjo joms gauti suklastotus dokumentus. Jos, kaip karos metu likusios našlaitės, išidarbino stiklo fabrike. Apsidairius paaiškėjo, kad ten dirba kone vieni „našlaičiai“. Valė dirbo naktinėje pamainoje, pūtė stiklo burbulus.

Gyveno abi su Jule Radviliškyje, gulėjo vienoje lovoje, nes turėjo tik vieną pagalvę ir vieną antklodę. Nors pavoju buvo didelis, reikėjo važiuoti į savo kraštą ir atsivežti būtiniausius daiktus. 1950 m. rugėjo pabaigoje Valė išvažiavo į gimtinę. Su skaudama širdimi žiūrėjo į taip gerai pažystamus laukus. Atmintyje plaukė žuvusių vaikinų veidai, šypsenos... Jie taip tikėjo, taip troško laisvės Tėvynei... Apsistojo pas Petkevičius. Iki Pumpėnų dar buvo pusantro kilometro. Sutemus apsuko didelį ratą pro medžiais apaugsias žydų kapines ir pasidairydama priėjo iki dėdės Jono Dūdos namų. Atsargiai pasibeldė. Dėdė labai nustebo, išklausinėjo, kaip ji čia atsiradusi. Valė trumpai viską apsakė ir pridėjo, kad tytoj

rytą turi grįžti į Radviliški. Dėdė su dėdina viską paruošė, ko jai reikėjo. Ankstų rytą išejo į Pušaloto stotį. Dėdina siulė eiti per laukus, o tai šešiai kilometrai toliau. Su dideliais ryšuliais ir sunku, ir įtartina. Bečidamos keliu išgirdo kažką važiuojant. „Gaila, kad nuo Pušaloto, jei būtų nuo Pumpėnų, gal ir mus pavežtų“, – prašneko Valė. Vežimui priartėjus, abi pamatė, kad važiuoja stribai. Tą naktį buvo žmonių trėmimas, ir stribai pamanė, kad čia bėglės su ryšuliais. Tuojuos buvo sulaikytos ir vežamos atgal į Pumpėnus. Dėdina prašo paleisti, nes mergaitė pavėluos į traukinį ir į darbą. Belikus puskilometrui iki Pumpėnų, susitiko priešais atvažiuojančią dengtą brezentų mašiną. Ten ingi važiavo stribai. Abeji sustojo ir tarpusavyje pasikalbėjo. Valė ir dėdina persodino į mašiną. Nuvežė į Pušaloto stribų būstinę. Budėjo du stribai. Vienas iš jų buvo senesnio amžiaus, o kitas – tokis jaunas ir lėtapsidis. Senesnysis pažvelgė į Valę ir užklausė: „Bene būsi Kazimiero Dūdos duktė? Labai jau panaši į tėvą“. Valei reikėjo ką nors daryti ir jį pasiprašė į lauką. Išvedė jaunesnysis ir, tik išėjus už durų, liepė tūpti. „Kaip tau negėda, bent nusisuktum“, – priešinosi Valė. Pati šneka, o akys tik laksito į visas puses. Apsizvalgiusi nerado jokios galimybės. Stribai buvo viską numatę. Teko grįžti atgal. Atėjo stribų vyresnysis ir į savo kabinetą išivedė dėdina. Paskambino į Pumpėnus, sužinojo, kad tokio asmens tremiamu sarašuose nėra, ir paleido. Išsikvietės Valę, paprašė dokumentų. Drebančia širdimi padėjo ji pasą Vando Vaičiulytės vardu. Laimei, neiėjo tas, kuris ją buvo atpažinės.

Sugrįžusi į Radviliški, Valė džiaugėsi, kad galės ramiai pagyventi ir pasigydyti. Nuo peršalimų miške buvo furunkuliose pasigavusi. Bet nespėjo ji ilgesnį laiką nei pasigydyti, nei ant atsivežtinių patalų pagulėti. Į stiklo fabriką atvedė stribų ekskursiją. Ne tiek jie domėjosi stiklo dirbiniai, kiek į darbininkus dairėsi. Jieems Valė pasirodė įtartina. Ėmė teirautis apie ją. Darbininkai Valę perspėjo. Ji buvo priversta pasitraukti.

Petras Dūda, tapęs Petru Pažakaičiu, patraukė į Surdegio durpyną. Ten dirbo gana daug buvusių partizanų. Tokioje aplinkoje galima buvo laikytis ir partizaniškos kovos neužmiršti. Bet vienas iš jų ēmė ir prisiregistravo, nuėjo su atgaila į miliciją. Kiti išsigando, kad gali būti išduoti, ir iš durpyno pasitraukė. Petras tada susirado nepriklaušomos Lietuvos karininko Donato Aršausko tiltų statybos brigadą. Jo žmonės atstatinėjo karo metu sugriautus tiltus. Brigados branduolių sudarė partizanai, o kitus darbininkus samdydavo statybos vietoje. Partizanai čia ne tik statė, bet ir veikė. Tik jau ne taip atvirai kaip miške. Ten nuvykus Petrus, statė tiltą per Dubysą. Dirbant statyboje Doviluose, Petras susidraugavo su ten gyvenančiu Benu Vitkumi. Vėliau vėlėjo į seserį Konstanciją. Kai statė tiltą per Žvelsą, Petras, nešdamas rąstą, nukrito nuo laikino liepto ir susilaužė koją. Po to statyboje dirbtį negalėjo. Apsigyveno Šiaukštų kaime, netoli Gargždų. Nors neturėjo nė trisde-

simties, sveikata negalėjo pasidžiaugti. Porą kartų buvo sužeistas miško kautynėse ir širdį sužalojės bebégdamas. O dar ir sulaužyta koja nesugijo kaip reikiant. Visa laimė, buvo Konstancija, nuostabaus būdo moteris.

Valė iš Radviliškio neturėjo kur važiuoti. Sėdo ji į traukinį, einantį į Klaipėdą, ir apmastė savo bédas. Tėvas nežinia kur klajoja, kur nakčiai galvą priglaudžia. Brolis ligu kamuojamas kitame krašte. Ji pati persekiojama, kaip užguitas, į kampą įvarytas žvėrelis. O kam ji nusikalsto? Kaip sunku mylėti Tėvynę, kai ją dalinasi svetimi, o savieji tam-pa išdavikais. Taip bėmąstydamas nė nepastebėjo, kad šalia jos atsisėdo gražiai apsirengę jaunuolis. Atsitokėjo tik jo kalbinama. Jai atrodė jis labai įtartinai. Tad melavo jam, kiek įkabindama. Artėjant prie Telšių, jaunuolis pasakė, kad Valė galėtų pas jį užteiti. Nė nepajuto Valė, kaip pašoko ir metė jam, kad to niekada nebus. Jaunuolis nusišypsojo ir paklausė, kuo jinai jį laikanti. „Tokis išspūstės šiuo laiku gali tik partorgas būti“, – atkirto Valė. „Ne partorgas, mergaitė, aš esu kunigas“. Valė timptelėjo jaunuolio šaliką ir labai susigėdo... Jis tikrai buvo kunigas. (Tai neseniai išventintas, o vėliau tapęs vyskupu A. Vaičiui.)

Pas broli Valė pagyveno apie porą mėnesių. Petro draugas Jonas Skardžius (gyvenantis kaip Petras Petronis Klaipėdoje) paprašė savo gerą pažistamą Augustiną Užkuratą priregistruoti besišlapstančią mergaitę. Svarbiausia, kad ji neturi išsiregistravimo pažymėjimo. Draugai viskuo pasirūpino ir Valė priregistrau. Paaiškėjo, kad ir čia nėra saugu. Kartą gatvėje susidūrė su krašto komjaunuole Ireną Servetkaite iš Pumpėnų. Po kelių dienų gavo draugės iš Lavėnų laišką. Ta rašė, kad jau žinoma, jog Valė Dūdaitė gyvena Klaipėdoje.

Po kiek laiko Valė ištekėjo už Augustiną Užkurato. Gyveno uždarą namų gyvenimą, vengdama vienčių vietų. Augino du vaikus.

Petras Dūda-Pažakaitis mirė Kaune, nesulaukės nė trisdešimties metų (1925–1953). Paskui karstą ējo tik žmona Konstancija ir sesuo Valė Užkuratiene. Neturėdamos pinigų, duobkasiams atidavė velionio laikrodį.

Tik atėjus Atgimimui, Petro žmona Konstancija sužinojo tikrą savo vyro pavardę ir aplankė jo tėviškę.

Petro tėvas Kazimieras Dūda (1888–1979) mirė, sugrižęs po klajonių į savo namus, nusinešdamas pažeminimus, skriaudamas ir skausmą.

Vienintelis būrio vadas Antanas Žigas-Aptiekorius nepasitraukė iš miško, nors buvo daug kartų sužeistas, iki alkūnės nevaldė kairės rankos. Už jo galvą buvo paskirta didelė pinigų suma: 1952 m. prie Pušaloto, pas Valę Šerniūtę, buvo suimti trys partizanai: Antanas Žigas, Juozas Matuzevičius, trečio pavardė nežinoma. Manoma, kad juos išdavė Valė Šerniūtė. A. Žigas sušaudytas 1952 metais, eidamas 32-uosiui.

Nuotraukos iš Valės Dūdaitės asmeninio archyvo

Antanas Poška

IŠ KNYGNEŠIŲ GADYNĖS

Knygnešio Jono Paškevičiaus atsiminimai ir atsiminimai apie jį, užrašyti 1928 m.

Apie knygnešį Jona Paškevičių jau buvau rašęs trečiąjai knygai „Knygnešys“. Nežinau, ar ji išvydo spaudą, ar liko neišleista, nes tuo laiku aš keliau po tolimus kraštus (trečiosios knygos tuo metu skaitytojai nebesulaukė, ji pasirodė tik po 1990-ujų metų – red. pstab.). Grįžus man iš kelionės, mes jau retai besusitikdavome, nes jis gyveno Vaškų miestelyje, o aš Kaune.

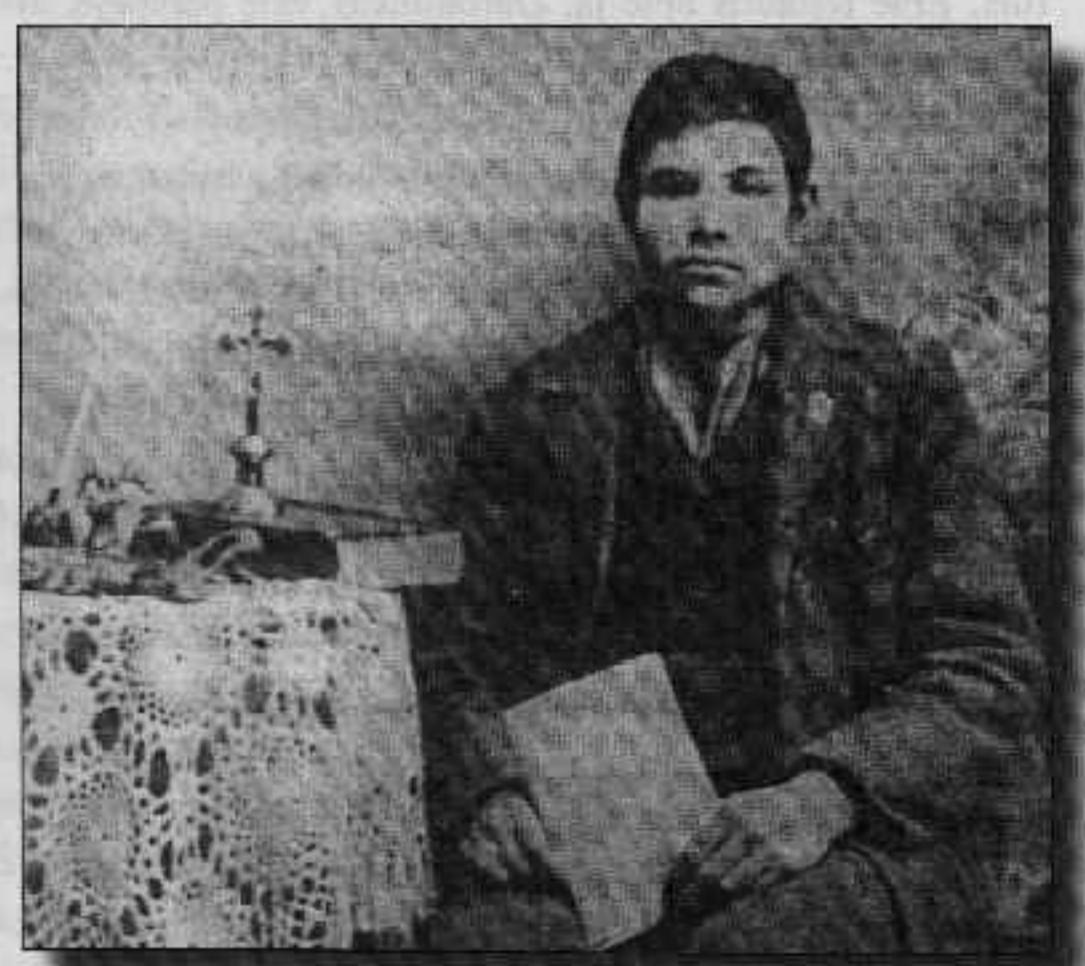
Dar apie 1927 metus Petro Rusecko prašomas buvau trumpai užrašės jo pasakojimus ir paėmęs jo „pasportą“ (pasą – red.) bei užrašų knygelę. Laimė, tie užrašai iš dailies išliko, tik labai blogai bejškaitomi. Be to, daug kas iš jo pasakojimo visai nebuvo užrašyta, nes tada atrodė tai nesvarbu. Tais laikais daugelis gyresi spaudojo savo dideliais nuopelnais, kad iš to gautų materialinę naudą. Išliko ir jo užrašų knygutė, datuota 1893-iaisiais metais. Joje tarp kitko pažymėti ir skolininkai. Iš kainų matyti, kad tai būta skaitlingos knygos ir laikraščiai. Tikrieji nuopelnai buvo nevengimas moralinės prievolės ir rizika ne tik turtu, bet ir sveikata bei gyvybe.

Apie savo jaunystę jis vis vengdavo kalbėti, nes reikėjo daug ką nuslėpti. Pav., jis niekad netarnavo karionmenėje, vienok gauti pasportą galėjo tik attarnavusieji. O pasportas jam buvo reikalingas nuolatos keliaujant knygų į Prūsus, nors pats sakési niekad jų nenešęs per sieną. Namuose irgi platino globojamas savo krikšto tėvo, Kyburių valsčiaus storastos (viršaičio – red.) Antano Paškevičiaus. Apie savo jaunystę kažkodėl tik retkarčiais, man jau suaugus, prisimindavo. Ir vis užklaustas nenoromis atsakinėdavo. Atsimenu, jis visą laiką būdavo užsiemęs, apie kažką galvojantis. Labai retais atvejais kai ką papasakodavo aplamai apie praeitį gana galvotai ir išsamiai. Buvo uždaro būdo ir nemégdavo linksmų kompanijų, kuriose girti dainuodavo. Sakydavo, kad tai nevertingas brangaus laiko eikvojimas. Jis negerdavo iš aplinkui einančios stiklinės. Nedainuodavo ir pats nemokėjo dainuoti, bet, matyt, dainas mėgo, nes jo žmona buvo gera dainininkė, ne tik jaunystėje, bet ir vėliau. Visą laiką ką nors įnirtingai dirbdavo ar skaitydavo. Motinai tekdayo dešimt kartų raginti, kad eitų valgyti. O jei motinos valgis nepatikdavo, tai, pašiemęs duonos kriaukšlę ir puodelį vandens, eidavo prie

savo darbo. Niekad nesiskėdavo ir nesibardavo. Niekam nekeršijo, nors šunybių žmonės jam pridarydavo. Kiek atsimenu, jis buvo visų gerbiamas, nors jokių turtų neturėjo. Motina pasakojo, kad jis labai mėgo dirbtį visokius dievukus, šventuosius bei „panaites“, kurios vaikšiodavo po sodą ir grįždavo į būdą. Kartą Antanas Paškevičius, pamatęs nupieštą raitelį ir mergaitę, išpasakojo klebonui (regis, Orlauskui), kad jo brolis Jonas padarė labai gražų šventajį Jurgį, gelbstintį nuo smako karalaitę. Bet kada klebonas užsigeidė nupirkti ir šventoriuje pastatyti, tai tėvas būk pasakęs, kad tai ne kokie šventieji, bet pagonių kunigaikštis Kęstutis ir Birutė. Kartais ištisas savaites piešdavo paveikslus. Kol buvo nevedęs, jis kažkur ilgai prapuldavo. Kalbėjo, kad vaikščiojęs į Čenstakavą, buvęs Varšuvosje, Vilniuje. Niekam nesigirdavo, kad slapta platino lietuviškas knygas.

Štai ką jis yra pasakojęs apie save 1927 metais.

Aš, Jonas, sūnus Andriejaus, Paszkevyčia (taip rašoma metrikuose) gimiai 1873 m. Grybkelių desentimuose Saločių parapijoje, Kyburių valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Tėvas – Andriejus, sūnus Mykolo, motina – Steva Rūdytė-

Šešiolikmetis Antanas Poška

1912 m. pavasarį Grybkeliuose

Paškevičienė. Mano tėvas buvo meistras. Statydavo namus, rūmus, magazinus. Per žiemą drozinėdavo šventuosius dėl kryžių ar koplytelių. Savo žemės jis neturėjo, bet vėliau per brolį rekrūtininką paveldėjo jam valdžios duotus tris desetinus. Tėvas mėgdavo išdrožti kartais kokias juokingas „štukas“ – žydus, čigonas. Labai daug visoje parapijoje pridirbtą visokiu kryžių ant kapinių, prie kelio ar mergaičių darželiuose.

Mano motina buvo labai rūpestiinga žičkiminkė (audėja, audžianti rankšluosčius, juostas, ataudams naudojanti ryškiai raudonus siūlus, vadinančius žičkais – red. pstab.). Jos rankšluosčius ir juostas net vyskupui dovanodavo. Net ir kelintos parapijos ateidavo pasižiūrėti ir pasimokinti.

Ganydamas žąsis, o vėliau, prie kerdžiaus, ir aš viso-kių daiktelių prikninėdavau. Lazdas, pypkes, šaudykles audiniam pirkdavo „būdelinkai“ ir pardavinėdavo, važi-�dami po kermošius ir atlaidus.

Maliavoti (tapyti – red.) išmokau, kai Saločių bažnyčios šventoriuje statė naujas stacijas, ir paveikslus ten maliaujo meistras iš Vilniaus, rodos, Masalskis. Aš jam ploviau ir kartais leisdavo tu žydų ar apaštalų rūbus nudažyti. Dažymas man labai patiko, ir aš kartais dažais pradėjau dažniau maliavoti. Motinos prašomas, jai mitepliojau Sopulingają Dievo Motiną, o sau paveikslą – Birutę sutinka Kęstutį. Visi stebėjosi, nes dar niekas iš lietuvių nieko nemaliavodavo. Visa, kas reikėdavo, darydavo vaikščiojantys žydai. Jie eidavo per kaimus ir, kas norėdavo, tepliodavo jiems lovas, skrynias, spintas. Atėję pirma nugruntuodavo, o po kelių dienų vėl margindavo visokiais paveiksliu-kais ir gėlių vazonais ar kokias šakas su lapais. Nesu nei matęs, nei girdėjės, kad jie būtų dažę ant popieriaus. Ant popieriaus ar lentos dažydavo paveikslus tik krikščionis, nes žydų dažytų nė vienas kunigas nebūtų šventinės. Tačiau daug kas pageidaudavo, kad tėvo padirbtai kryžiai ir šventieji būtų nudažyti, tai man tekdayo juos „gražinti“. Tėvas sakydavo, kad liepa ir klevas pakankamai gražūs,

ir net pykdavo, kad juos nudažydavo. Jis sakydavo, kad išpjaustytos ant šventųjų rūbų gėlytės ar žvaigždutės labiau dirbinius puošia negu rékiančios, murzinos. Jeigu jau reikėdavo, tai leisdavo man, bet tik neryškiomis spalvomis ir tik rūbus, bet ne kūnus paspalvinti. Man labai knietėjo ir pačiam ką nors padaryti, kad būtų gražu, bet vis nesiseckdavo. Nors aš svetimų ir buvau giriamaus, bet pats niekad nebuvaus patenkintas savo darbu.

Apie draudžiamų knygų gabėjimą

Kartą mano netolimas kaimynas iš to paties sodžiaus, Steponas Povilionis, papasakojo apie Lietuvos karalių Juozapą Baltojį Erelį. Jis buvo kilęs nuo Biržų ir važinėjo po Lietuvą, platindamas lietuviškas knygas. Aš iš jo gavau musipirkti keliąs lietuviškas knygeles, išleistas Tilžėje... Skaityti išmokau apie 1883 metus iš lietuviškos maldaknygės. Kartą per pasvalietį Gumebelevičių gavau pasiskaityti lietuviškų knygelį. Sykį man teko būti Medinių kaime ir patarnauti inžinieriui Petru Vileišiui. Iš jo gavau ir knygelę „Kalvis melagis“. Ji man labai patiko, ir aš pradėjau ieškoti tokį daugiau. Pas būdelnikus galima buvo pirkti knygelį rusiškomis raidėmis, bet jos man nepatiko, nors ir jas skaitydavau, tačiau nenoromis. Mat maskolai norėjo paversti mus į rusus pravoslavus. Gaudavau pasiskaityti knygelį ir iš salotiečio Steponavičiaus. Labai man patiko „Senojo Istatymo Istorija“. Tik perskaitej „Aušros“ numerius pasijutau esq; ne tik katalikas, bet ir lietuvis.

Pas Gumebelevičių išmokau surinkti knygas ir joms viršelius uždėti, bet auksinių rėmų ir kryžių ant jų viršelių padaryti nemokėjau. Pasiteiravęs sužinojau, kad tam reikalingas žalvarinis rėmelis ir kad jis įkaitinus ir kiaušinio baltymu patepta (iš tolesnio konteksto atrodo, kad tikriausiai buvo tepama ne kiaušinio baltymu, o tryniu – red. pstab.) viršelio oda, apklosta plonyteliu aukso lapeliu, prispaudus rėmelį, auksas pasiliauka prie knygos viršelio odos tik tose vietose, kur išpaustas. Už tokį knygų viršelius mokėjo daug brangiau, ir juose spaustuvės raidėmis buvo galima atspausdinti ir savininko pavardę. Tokų klišių važinėjau į Rygą, bet ir ten negavau. Bieliakas (taip tada vadino Juozapą Baltojį Erelį-Bielinių) patarė man nuykyti į Prūsus ir tiems viršeliams užsisakyti lietuviškose spaustuvėse raidžių ir rėmelių. Pasisakianu savo krikšto tėvui, kad noriu vykti į Prūsus viršeliams klišių pirkti. Jis, bijodamas, kad aš neįkiūčiau, išrūpino man pasą, nes tada jis buvo Kyburių valsčiaus storasta. Turėdamas pasą, galėjau laisvai, be jokių kliūčių vaikščioti per sieną.

Susitarėm su aršiu knygų kontrabandininku, jau daug kartų buvusiui Tilžėje Krasinskui važiuoti į Tilžę parsivežti knyges. Jis paso neturėjo, tad jam reikėdavo slaptai per sieną pereiti arba stambius kyšius duoti, kad praleistų. Prieš mums atvykstant Krasinskis susitiko su Bielinu ir gavo iš jo stambią pinigų sumą – mat jam patiko, kad mes ga-

lėsim be kliūčių pereiti sieną ir pirkis knygų viršeliams reikalingų klišių bei raidžių.

Kelionė pasisekė gerai. Aš parsivežiau ne tik vinjete, bet ir daug raidžių, kurios buvo reikalingos knygos savininko pavardei surinkti. Per muitinę jų nevežiau, nes būtų reikėjė daugiau sumokėti negu kontrabandininkams už pervežimą. Prisipirkau ir knygų, kurias užsakė kiti knygnešiai.

Viskas klostėsi gerai, bet, kažkam paskundus, atvožiau patikrinti iš Vaškų uriadnikas. Peržiūrėjės pamatė, kad visos knygos su naujausiais viršeliais – tai senos knygos su užrašu „dozvoleno cenzūroje“, nieko nepėsė ir atsipaše išdavė skundiką. Reikėjo uriadniką dešimtinė patepti ir jis išjodamas pasakė: „Daj durakam po mordu, kad nei tavęs, nei manęs nekvartintu“. Po mėnesio apsilankė vėl žandarai, jau iš Pasvalio, ir vėl reikia atsipirkti.

Sužinojės apie mano spaustuvę Bielinis pavedė man ir įtaisyti tokią spaustuvę, kad galėtų spausdinti knygas ir davė 2500 rublių jai nupirkti ir pagabenti. Anksti pavasarį aš ir Šimbelis išvykome į Tilžę ir ten greit suradome rankinę presą (spausdinimo mašinėlę: knygoje „Mano gyvenimo pasaka“ šis pirkinys autorius įvardijamas kaip kojinė spausdinimo mašinėlė – red. psbt.), mašinėlę pasiuntėme geležinkelio į Panevėžį, o raides reikėjo gabenti kontrabandos keliu tik per sieną, o toliau į Panevėžį jas atvežė geležinkelio.

Tokie mano dažni važinėjimai sukeldavo vietas valdžios įtarimų. Aš lankiau ir šventas vietas: buvau Vilniuje, Čenstakavoj, Kalvarijose. Duoklę vietas uriadnikams turėjau visą laiką mokėti.

Apie 1889 metus mano krikšto tėvas dėl manęs buvo patekęs į nemalonę vietas pristavui ir tas iškundė jį gubernatoriui. Matyt, nebuvu tikru irodymu, kad jo nepašalino nuo valsčiaus storastos, bet davė laiką, žinoma, už didelių kyšių, „pasitaisytį“.

Nuo to laiko Antanas Paškevičius pasidarė tikru knygnešiu siaubu – visus skundė ir išdavinėjo bei ėmė kyšius ir vis tiek skusdavo. Ir man buvo griežtai įsakyta draudžiamų knygų netaisyti, jų nepriimti ir pats mane dažnai kratydavo ir tikrindavo. Labai daug žmonių ir visai nekaltais nukentėjo dėl jo iškundimų. Žmonės tokio parsidavėlio pradėjo vengti ir pavadino jį tarmiškai „čyganu“. Dėl to ir mano knygneštystės veikla turėjo baigtis, nors knygas išišinėjau ir vėliau, jau spaudą leidus.

1901 metais vedžiau savo kaimyno dukterį su manim vienmetę ir taip pat daug vargo mačiusią tarnaujant pasūkininkus ir abu pradėjom savistovų gyvenimą. Išsinuomavau grytelę prie pat Grybkelių kaimo kapelių, atsiskyrirau iš tėvo palikimo keturių desetinų žemės trečią dalį, nes mes buvom trys broliai. Aš buvau vyriausias ir gyvenom kartu su motina, tėvui mirus. Jaunesnysis brolis išėjo į Mintaujų ir tarnavo prie rėmų dirbimo. O jaunylis

tarnavo pasūkininkus. Tai toks buvo mano, kaip knygnešio, gyvenimas.

Dar galiu pasakyti, kad mūsų krašte daugiausia pasikeitimų buvo pravedus Panevėžio geležinkelį. Daug žmonių, neturėdami darbo, plaukė į platū pasaulį per Panevėžį, ir Rygos reikšmė visai sumažėjo. Labai viskas pasikeitė ir sodžiams pradėjus skirstytis į vienkiemius. Draugiškas bendras gyvenimas ir bendri darbai savo rėžiuose. Visas sodžianus bendrumas suiro. Prasidėjo nesantaika tarp naujuų kaimynų, tąsysmasis po teismus. Pasireiškė gohšumas, keršijimas, ko nebuvu anksčiau toje knygnešių gadynėje.

Baigiant dar reikėtų kiek smulkiau papasakoli apie jo gyvenimą jau lietuvišką spaudą leidus. 1901 metais vedės savo artimą kaimynę ir vaikystės draugę Eleną Stapulionytę jau vien iš knygnešybos pragyventi nebegalėjo. Kurį laiką dirbo padėjėju prie Grybkelių kaimo malūnininko. 1905 metų pavasarį išsinuomavo Tetirvinų kaimę, Pasvalio parapijoje, vėjinį malūną. Padėjėju pačiame savo jaunesnijį brolį Antaną Paškevičių. Žmona padėjo pardavinėti pačius reikalingiausius daiktus, nes pačiame Tetirvinų kaimę parduotuvė buvo nuošaliai, o malūnas stovėjo prie svarbaus Panevėžys – Ryga vieškelio. Sekėsi neblogai.

1909 metais paliepių dvaro savininkas inž. Juozas Skripkus, rekomenduojamas Vileišio, pakvietė jį nuomoti Paliepių dvaro vėjo malūną, o motinai įsitaikyti gerą parduotuvę. O 1911 m. užimti dvaro pieninę, gaminti sūrius ir vežti Rygon parduoti ne tik sūrius, bet ir išrūgominis išaugintus riebius paršiukus. Uždarbis buvo neblogas, ir dar tais pačiais metais Šukionių kaimė nusipirko vėjo malūną ir jį persigabeno į savo desetiną gimtiniam kaimę.

Gerokai suvargo ir net skolų prisidarė, kol pasistatė trobas, o ir sveikata pradėjo šlubuoti. Išmire du sūnūs ir duktė. Vyresnysis (pats Antanas Poška – red. psbt.), palikę namus, 1921 metais išėjo į Kauną mokintis. Sveikata vis menkėjo, tad malūnų teko išnuomoti ir patiemis persikelė į Vaškų miestelį, kur turejo jau anksčiau nusipirkę namuką. Mirus žmonai, liko vienas, bet pas sūnū į miestą persikelė nenorėjo. Vaškuose užsiiminėjo visokiai darbeiliai. Vedė antrą kartą, nes, būdamas ligonis, pats vienas išsiversti negalėjo. Mirė skrandžio vėžiu 1948 metais. Palaidotas Vaškų kapinėse.

Yra išlikusių jo užrašų knygų, tiesa, laiko apgadinėtų, dažniausiai picstuku rašytų, labai sunkiai beijskaitomų. Pradėta rašyti 1883 metais. Nors raše lietuviškai, bet rusiškom raidėmis. Kai ką iš tų užrašų čia noriu pacituoti.

1895 m. Juozas Prancūnas man liko skolinges 34 rublius.

1896 m. gegužės 25 d. Tilžėje pirkau už 25 rublius 46 kapeikas
26 d. už 49 rublius 41 kap.

1893 m. vasario 26 d. įrašas:

Užėla 5 ir 50 rub.

Stapulionis 35 rub.

Sokų sodžiaus Juozas Parkauskas skolinges 34 rublius.

1895 m. įrašyta:

Gombelevičios 10 rub. 6 kap.

Jurgaičiui įvairių už 6 rub. 20 kap.

Levickienei 3 rub. 20 kap.

Povilionitiui 12 rub. 60 kap.

Magelinskui 1 rub. 80 kap.

Banifatu 12 rub. 20 kap.

Augustonui 2 rub. 60 kap.

Mickui 6 rub. 80 kap.

Tai, matyt, būta skolininkų sąrašo.

Bargan (skolon) išduota:

Kruopiu už 102 rub.

Mondriui už 18 rub. 62 kap.

Simonaičiui už 28 rub.

Zemskui (kyšis) 50 rub.

Nuo 1908 metų jo užrašai jau daromi lotyniškomis raidėmis, bet tuose užrašuose jau nieko nebéra apie knygų platinimą, tik pažymėjimai apie knygų viršelius ir aukso raides.

Nors atlkdavo religines prievoles, bet davatkiškumu nepasižymėjo. Kiek aš atsimenu, jau 1912–1935 m. laikotarpiu simpatizavo cicilikams, viešai peikė kunigus, nors skaitė Nedeldienos Skaitymus, Šaltinių ir turėjo dar iš seniūvės Apžvalgą, Viltį.

Labai domėjos lietuviško teatro atgimimui. Važinėdavo į Jelgavą, Rygą žiūrėti lietuviškų pastatymų. Iki ašarų buvo sujaudintas, kada mes, Saločių Esperantininkų kuopelė, suruošėme klojime vaidinimą „Litvomanai“. I senatvę sveikata vis labiau silpo, bet atsirado elektra, kinas, radijas, ir šiosose srityse jam buvo džiaugsmas viskų savo iškūrėjimais. Užsakovas, pasak A. Dimžlio, norėjęs, kad į Lietuvos laukų akmenį būtų įkomponuotas tėvo portretinis bareljefas. Tai liudija, kad sūnus didžiai vertino savo tėvą ir troško jo atminimą jamžinti, pabrėždamas ne tik šeimos nario pagarbą išėjusiam Anapilin, bet ir akcentuodamas jo, kaip knygnešio, skulptūrų drožinėtojo, vaidmenį. Toks paminklas tolmos provincijos kapinėse, kurioms būdinga kryžių atributika, turėjo išsikirti savo autentika ir tapti sautišku istorijos paminklu knygnešystei. Skulptorius sutikęs sukurė Juozo Paškevičiaus bareljefą iš gipso, tačiau mulieti iš vario reikėjo lešą, o A. Poška jų neturėjo, tad pasirinko kito skulptoriaus kuklesnį sprendimą, pagal kuri paminkla Vaškų kapinėse Antanas Poška savo tėvui ir pastatė.

Dusulio kankinamas pardavė Grybkeliuose vėjo malūnai ir persikelė gyventi į Vaškų miestelį.

Išgalėjės skrandžio vėžys pribraigė jo gyvenimą. Mirė 1948 m. birželio 24 d.

Palaidotas Vaškų kapinėse.

Parašas, A. Poška, Vilnius, 1976.XII.17

Redakcijos prierašas

Antano Poškos 1928 m. užrašyti Jono Paškevičiaus prisiminimai ir jo paties prisiminimai apie šį knygneši – platesniams skaitytojų ratui dar nežinomas šio iškilaus pasvaliečio rankraštis. Tiesa, atskiri šio rankraščio faktai užfiksuoči 2003 m. išleistoje A. Poškos knygoje *Mano gyvenimo pasaka* (p. 6–18). Skaitytojui dvidešimt penkerių metų jaunuolis pristato iškilų knygneši, statulėlių drožinėtoją, keliaunką, vengdamas afišuoti jį kaip savo tėvą – tiesiog pradžioje pristatės pavarde, toliau vietoj žodžio tėvas vartoja įvardį *jis*. Matyt, autorius, užrašuose užsiminės, jog trečiajame dešimtmetyje ne vienas dėl garbės, apdovanojimo ar materialinių paskatų stengėsi akcentuoti knygneštystės veiklą, nenorėjo, kad skaitytojams kiltų įtarimas, jog sūnus pristatinėja tėvą – geriau tegu vyrauja tarp knygnešio ir autorius tam tikra distancija. Šie užrašai ryškiai atskleidžia ir A. Poškos, kaip asmenybės, formavimosi bruožus. Ar ne iš tėvo jis bus paveldėjęs keliavimo aistra, siekių mokslo šviesos, pareigos jausmą, darbštumą, meilę savo kraštui...

Gaila, kad užrašuose plačiau neaprašyta už Jurgio Bielinio lėšas Tilžėje nupirktos spaustuvėlės panaudojimo istorija. Atrodo, kas Jurgis Bielinis užsakė J. Paškevičiui nupirkti spausdinimo mašinėlę savo sumanyto laikraščio leidimui. Kaip rašoma B. Kvilkio knygoje *Mūsų Lietuva* (t. II, p. 694), tokią spaustuvę spaudos draudimo laikais Jurgis Bielinis buvo įtaisęs Grybkeliuose pas St. Pavilionį. Išmokės minėtą ūkininką surinkti raides, saugumo sumetimais spaustuvėlę perkėlę į Joniškėlio apylinkes pas eiguli Bajoriūnai ir ten 1897 m. išleido vienintelį D. Lietuvoje nelegalų laikraštį *Baltajį Erelį*...

Šių prisiminimų rankraštį Šiaurietiškų atsivėrimų redakcijai įteikė skulptorius Antanas Dimžlys, kiles iš to paties Saločių valsčiaus. Mat A. Poška, grįžęs iš tremties ir kiek susitvarkęs savo reikalus, Vaškų kapinėse ruošesi pastatyti tėvui paminklą. Ta dingstimi jis ir kreipėsi į skulptorių, beje, savo giminaičių. O prisiminimus su įkljuota tėvo nuotrauka jam pateikė kaip pažintinę medžiagą, galincią padėti skulptoriui geriau suprasti tėvą. Užsakovas, pasak A. Dimžlio, norėjęs, kad į Lietuvos laukų akmenį būtų įkomponuotas tėvo portretinis bareljefas. Tai liudija, kad sūnus didžiai vertino savo tėvą ir troško jo atminimą jamžinti, pabrėždamas ne tik šeimos nario pagarbą išėjusiam Anapilin, bet ir akcentuodamas jo, kaip knygnešio, skulptūrų drožinėtojo, vaidmenį. Toks paminklas tolmos provincijos kapinėse, kurioms būdinga kryžių atributika, turėjo išsikirti savo autentika ir tapti sautišku istorijos paminklui knygnešystei. Skulptorius sutikęs sukurė Juozo Paškevičiaus bareljefą iš gipso, tačiau mulieti iš vario reikėjo lešą, o A. Poška jų neturėjo, tad pasirinko kito skulptoriaus kuklesnį sprendimą, pagal kuri paminkla Vaškų kapinėse Antanas Poška savo tėvui ir pastatė.

Eugenija Karoblienė (g. 1922, Šimonių k., Pasvalio r.) 1999 m. išleido prisiminimą knygą „Sodyba ant Mūšos kranto“. Naujuose prisiminimų puslapiuose autorė atveria gyvus gyvenimo paveikslus, „paverkdama ir kvatodama“ tėviai savo kelionę gimtaisiais pamūšiais.

Eugenija Karoblienė

Anoj pusėj Mūšos

Fragmentai

Dabar savo prisiminimus pradėsiu traukt iš anos pusės Mūšos. Ten upė pragarais eina po Ustukiu tiltu į žieminių pusę. Veržias Mūša ligi Kudikausko dvaro, ten lyg atsitrenkia į jo žemę, tartum persilaužia pusiau, šoka į rythus. Tenai, už tilto, yra pasvaliečių vienkiemiai, ūkininkų žemės, o kitoj pusėj – ant Mūšos kranto įsikūrė Parvalkų, Gipiskių, Vilkagirių kaimai. Visų jų gyvenimui negaliu apsakyti, ne visus pažinojau.

Iš Parvalkų pažinojau kunigo Krivicko broli, į Ustukius atejuji užkuriom. Ėmė našlę Adelę Vilimienę. Su broliu kungi buvo labai panašūs, kaip du vandens lašai: vidutinio ūgio, lieknas, pailgo veido, smailianosis. Mirė važiuodamas su grūdų maišais. Kai aš dirbau pas Baltrulionius, jų labai prabangioj krautuvėj, kaip dabar prisimenu, kiek ten buvo brangių servizų, pajancų, puikių liustrų, galerierijos prekių, ginklų visokių,

miltų, kruopų, druskos, spatkelių, kitoj patalpoj – žibals, deguts, šmėrs ratams tept... Kur aš čia viską išvardysi. O aš ką, išknebnagė nuo ūkio darbų ateju, puoliausi dirbtį ir tekstelėjau gražų liistros gaubtą. Išskaitė iš algos 60 litų. Gerą pamoką turėjau. I jų krautuvę atvažiuodavo pirkti iš kelių parapijų visokie ponai, mokytojai, kuniagai, daktarai, tarnautojai, kurie tik išpirkdavo. Ateidavo ir kunigo Krivicko brolis su žmona,

Prezidento Antano Smetonos tiltas per Mūšą. Vido Dulkės nuotrauka

Toliau nuo Mūšos, Pasvalio link, buvo našlės Stankevičienės trobos, prie pat labai stačios Švento Jono pakalnės. Leidžiantis pakalnėn reikėdavo ratą prisiristi, kad vežimas nestumtu arklio. Sako, važiavęs tenai pakalnėn Jonas, neprisirišęs rato, arkliai pasibaigė, nušuoliavo pakalnėn, vežimas vertės, Joną ir užmušę, prispaudė apsivertęs vežimas su maišais. Giminės pastatė ažuolinį baltais nudažytą kryžių. Nuo tada ir vadina tą pakalnę Švento Jono vardu. Žmonės, važiuodami pro kryžių, visi lenkiasi, ir mano senelis vis pakeldavo kepurę, palenkę galvą Dievuliukui, prikaltam prie kryžiaus, sakydamas: aš tame garbinu, Viešpatie, mūsų išganytojau ir atpirkėjau... O tarybiniais metais tą pakalnę asfaltavo, padarė gerą lygų kelią, nebeliko kryžiaus nei Švento Jono pakalnės. Seni žmonės pasakodavo, kad po Pirmojo pasaulinio karo Švento Jono pakalnėj, kai išlipdavo iš vežimo prireisti ratai, juos vagys užpuldavo ir apvogdavo, atimdavo pinigus, prekes.

Už vieškelio, už Stankevičienės, gyveno Visockai. Už Visockų – Stasiūnė, Levutė Stasiūnaitė. Tai ji atsinešė į mokyklą pomidorų, tada pirmą kartą juos pamačiau. Ir mokytoja Velžienė stebėjosi juos pamačiusi. Klausia Levutės, kas čia per prajovai. Davė visiems paragauti. Oi, kaip spaudėmės, tokie šleikštūs tie pomidorai...

Anoj pusėj Pasvalio vienkiemy gyveno Petrauskai. Per karą ju klėtyje gal devynios šeimos gyvenom visą savaitę, kol sulaukėm vokiečių. Jų sūnus grojo dūdų orkestre, pasipuošęs šaulių uniforma, gražus vyriokas, tik žemo ūgio, smulkaus sudėjimo, švelnios išvaizdos. Duktė, prastoka mergiotė, dirbo ūkyje. Kartu gyveno ir Kazilioniai su pulku dukterę. Vyresnioji man atrodė kaip kertė tupinti katė. O jau jaunesnioji, angelisko gražumo, draugavo su Velžiu, valsčiaus raštininku. Jų gryčia buvo šalia Zdanovičių, kuri vos neprasmegi, dar Sme-

tonos laikais. Atsikėlė Zdanovičienė ankstų sekmadienio ryta, o Jėzau, žiūri pro langą, o ten ežeras tyviliuoja seklyčios gale. Jų Petras taip pat buvo šaulys, grojo dūdų orkestre. Būdavo, apsirengus uniformą, tai kaip anglėlis, iš dangaus nusilcidęs: apvalus veidelis, akys didelės, o taip mėlynos kaip dangus. Jų šeimyna vis atvažiuodavo pas tetulę Šalučkienę. Dédina ją vadino, kad atskirtų, pas kuri gi Šalučka. Ta Dédina buvo našlė, labai gera moteris, gyveno prie Ustukiu, jos žemės buvo tik per Šlėktos ūkio kampą nuo mūsų, tai ir bendravom. Per balias pas Dédiną ir susitikdavom su Zdanovičiais, nes ji buvo Zdanovičiaus sesuo.

Už Pasvalio, prie Vaškų vieškelio, už geležinkelio naujosios stoties yra antrėji Pasvalio kapai, juos Naujaisiais ir vadino. Aš dar buvau maža, kai vidury kapų pastatė paminklą Marijai. Suėjo visos šventos organizacijos per Motinos dieną, jų vadovės, kai paminklą pašventino, sakė prakalbas. O kai dar jauna Liucija Karoblienė, Moterų pirmmininkė, sakė kalbą, kad Motina Dievo Marija Gailestingoji nušluusto vargstantiems žmonėms ašaras, aš ir paklausiau savo mamos, kodėl jai nenušluosto, kai verkia visų bėdų prispausta, tai kažkokia moteris kad suriks ant manęs: ar nutils ta varlė, šmeižianti Mariją, ponai kalbėt trukdo... Persigandau, kad neprimuš, išisupau į mamos šešiakvoldį gelumbės sijoną, mintyse kartojau, kad kalbėsiu, rėksiu, kai užaugsiu, ir nieks manęs nenutildys. O mama, lyg pajutus mano vaikišką priesaiką, glostė man galvele. Mano mintis ir išspildė, aš čia rėkiu, rašydama viską iš praeities, rėkiu, ką mačiau, ką iškentėjau, savo ir svetimas kančias.

O kas svarbiausia, nepamiršau aš tada kapuos pasakyti tos gražios moters žodžių, kad Marija globoja mažus vaikelius, ašaras nušluosto. Ta ponai buvo mano būsimo vyro brolio žmona – Liucė Karoblienė. Kaip keistai keliai susikryžiavo. Tada aš buvau maža, o ji jau moteris, gimus 1904, o aš 1922 metais. Keistai likimas nuvedė mane į Levaniškio mokyklą ir

Skeriu kaimo kapinių vartai, kuriuos 1899 metais mūrijo fotografo Vido Dulkės senelis, knygnešys Stasys Dulkė. Šiose kapinėse palaidoti rašytojo Kazio Sajos tėveliai

Lopšėjų Krautuvė

aš, sulaukus 20 metų, ištakėjau už 36 metų senbernio Karoblio Prano, gimusio 1906 metais. Kai man gimė sūnus, tai Liucei strioko buvo, kad mano sūnus gali užgyventi Levaniškio žemę, matgi uošvis, senasis Karoblis, prie vokiečių buvo pasidaręs dokumentus savo vardu. Tai va, Liucė ir pardavė mane su penkeilių metų vaikeliu į Sibiro tremtį, nuslėpė nuo manęs šaukimą, kad atvykčiau ir irodyčiau, jog mano vyras ne miške, o gydos ligoninėje. O kad Marija man ir mano vaikeliui ašaras nušluostė, aš tikiu. Vis jaučiau, kad kažkas mane globoja, saugo...

Už Mūšos į vakarus, kur senoji gelžkelio stotis, Barkauskų ūkis. Jų sūnus dirbo ūkyje, bet ir šaulių orkestre grodavo. Už Barkauskų – Ignas Mikalajūnas, krautuvininko brolis, dirbo kartu su manim toj krautuvėj. I žiemius, perkirtus mažą keleli Mūšos liepto link, Juzenai. Perėjus lieptą – Ustukių kapeliai ant neauksto Mūšos kranto. Vieną Juzenų vadino Pijoku, bet aš jo girtu niekad nemačiau ir nežinau, kodėl žmonės jį taip praminė buvo.

Kiek visokių žmonių čia gyveno... Prisimenu Kazeniene – kokia graži moteris, spindėjo savo jaunyste kaip šviesi saulelė. O kokia kita – baisiai negraži pusmergėlė: eina bažnyčion Vaškų keliu, per Ustukių tiltą. Dieve tu mano, kaip tokia galėjo gimi? Veidas platus, akys laiko apžergę didelę, storą kaip rastigalis nosi. O ta nosis irgi įstatyta tarp antakų ant kaktos kaip didelės keputuvės. Plaukeliai reti, juodi, kabo ant sprando supinti kaip žiurkių uodegėlės. Lūpos panosėje kaip pragržta skylė platiame smakre, panašiame į ubago terbą. Suknelė čerkasinė, išblukusi nuo skalbimo, kaip ant baslio. Ok tu, sviete baltasai?

Nueinam mes su Kazėno Kaziniūne į bažnyčią, atsistojam prie sakyklos, stovim, priekyje ta negražioji mergička stovi, vis atsi- gržia į mane, pasižiūri. Kaziniūne patylom ir klausia: ko ta negražioji vis į tave žiūri? O aš lyg kokio bieso apsėsta nepagalvojau, kad atsakymas pavirs dideliu kvatojimu, ir sakau, kad mes gal la-

bai į ją panašios... Kazė kad maktelejo man alkūne į pašonę, ok tu besmegėn, dar sušniždėjo ir émė prunkšt. O ta mergaička atsisukus dar labiau žiūri į mane kaip pasamdyta. Kikenam per pačią sumą. O kad supyks davatkos, kad ims bartis: ar jūs čia nutilsit, paleistuvės, begėdės, o į kulinis pamatė, kad vis krizenam, nesimeldžiam, sugniaužė kumščius. Gal būtų davęs mums į aki? Ar už plaukų patampes, ar pakėlės šventos bažnyčios palubén, jeigu būtų pasickęs. Gal kitos galvojo, kad juokiamės iš kuno, trukdom kitiems klausytis. Pusė bažnyčios į mus atsigréž, o ta, negražioji, lyg pasamdyta žiūri vis į mus. Apdujus, ar ką? Vé kretlam iš juoko. Kad ims davatkos vanot mus rožančiais, varyt iš bažnyčios. Išlékém kaip apsėstosios, kikendamos. Aš ir dabar galvoju, gal koks velnias tada bažnyčion buvo išsukęs.

Visokių būdavo mūsų kraštuos. Kartą užlipom su drauge Pasvalio bažnyčioj ant višķų, kur choras gieda, pamatėm kažkokią mergiotę, baisiairaudonai veidą išsidažiusi, net baisu žiūrėt. Balta suknele, balta skybėlė, o viršum skybėlės – plunksnų puoštė prisegta. Kruta, kratos tos plunksnos kaip gaidžio uodega skersvėjo kodenamos. Nesusilaikém, émém prunkšt, vargonininkas nuvarė nuo višķų. Kokia gėda, sédim ant šventoriaus, žiūrim į Lévenj, bėga, supas linksmos bangelės. Už tą linksmumą, nesuvaldomą juoką buvau du kartus išvaryta iš bažnyčios. Tą su gaidžio uodega vadino madam Kakaryku. Būdavo visokių dyvų: per mišias ar pamokslą nugriūdavo tokia stora moteriškė, nuomarininkė. Vienos moterys persigąsdavo, sprukdavo šalin nuo besispardančios nuomarininkės, kitos puola tampti ją, kad greičiau atsigautų. O ji žviegia, spardos, prišlapina bažnyčią.

O dar į bažnyčią ateidavo toks vidutinio amžiaus vyras, žiemą vasarą apsilikęs ilgus kailinius ant nuogo kūno ir basas. Žiemą eina per sniegą, kojos net mėlynos. O kai Vytauto aikštėj pilna žmonių, sučių šnekūciuoja, vaikštinėja, kad susitiktu su

Kazys Saja prie savo tėvelių kapo. Antano Šimkūno nuotrauka

pažįstamais ar giminėmis po mišių, tas žmogus stipinėja kaip gandras, basas, vis prie moterų, mergaičių pulkelių taisosi, švyst, praskleidžia kailinius, parodydamas pliką pilvą ir visą savo troiką papilvę... „Eik tu peklon, šaukia moterys, – tu, bjaurybe, ko čia skėtrijos, pragaro dvasia“. O jis vis blykst, blykst... Pykina moteris prisimeldusias. O aš galvojau, kodėl kunigai ar žmonės nevaro to senio iš bažnyčios? Stovi nuogas susisupęs į kailinius Dievo namuos? Stovi ramiai, nėr už ką. Arba ta, taip baisiai išsidažius, su caro laikų skybėle, juokina svetą. O ta nuomarininkė? Jų nevaro, o mane, jei ima juokas, prunkšt pradedu, išvaro? Kokia neteisybė, vis tos piktos davatkos...

Dar didelę gėdą turėjau. Už Mūšos, už Ustukių tilto, gyveno Jonas Mikalajūnas, gerokai išgeriantis, tai jo žmona ir vargdavo su vaikeliais. Turgaus dienom ar sekundieniais ji ateidavo į vyro brolio krautuvę pastovėti prie durų per patį žmonių susigrūdimą, kad kas ko nors nepavogtų. Taip, rodos, visi geri pirkėjai, o, žiūrėk, vieni perka, o kiti dairo, ką pavogt. Pas Mikalajūnų visada būdavo daug žmonių. Penkiai centais pigiau parduodavo. Kai aš buvau maža, per pamokslus Pasvalio bažnyčioj girdėdavau, kaip klebonas iš sakyklos šaukdavo: nepirkit, katalikai, pas nekrikštus, pirkit pas savus, krikšcionis... Lietuvii krautuvėlių tada Pasvaly buvo mažai, o žydų – visa Vytauto aikštė aplipusi į krautuvėlę. Žydai laikčių ir sandėlius su prekėm, užtūt lietuvių ir pirkio iš jų sandėlių, bet su uždėtais nuošimčiais.

Kai degė virvių fabrikėlis, sudegė gal dvidesimt namų tarp Biržų ir Vilniaus gatvių, netoli Mikalajūno krautuvės. Ir mes nečiū prekes ant šventoriaus prie bažnyčios. Sulékė daug žmonių į pagalbą. Kol sulékė iš visų valsčių gaisrininkai, kol užgesino... Žmonės vėl talkavojo, padėjo sunėšt prekes, paaikišėjo, kad daug prekių dinga. O tokie mieli, geri buvo talkininkai. Tarp degančių namų buvo ir Brantaitės, didžiosios komunistės, namas su siuvyklą antram aukštę. Išsigandusi, kad dega jos namas, Brantaitė šoko iš antro aukštoto. Stebėjosi žmonės, kad neužsimušė; tokia stambi, aukštā mergiotė, senmergė.

O kokia jū energinga, visur lakstę, sakė kalbas mitinguose,

kai pirmą kartą rusai atėjo. Kai prasidėjo karas, tai ir ją sušaudė Šlamuos su jos visais komsamolcais. Kiti ją vadindavo Raudonaja Motinėle. Kalbėjo, kad jos siuvyklos visos mokinės merginos buvo išrašytos į komjaunuolkas. Tai jos korės ant rusų tankų su gėlėm, sveikino, bučiavo. Žiūrėjau ir nesupratau jų džiaugsmo.

Užėjus rusams, pas mano poną Mikalajūną į krautuvę atėjo stovėt komisarės, kad pelno neįsidėtume į kišenę. Iš pradžių stovėjo Etkė Eizikevičiūtė, o vėliau jos sesuo Taipkė. Bet joms čia nepatiko, išejo stovėti į turtingesnę krautuvę, kur medžiagos ir gatavi rūbai. Pas Mikalajūnų atėjo Fėlė Veckaitė, komjaunuolka, kuri ir išbuvo komisare, kol krautuvę nacionalizavo. Taip buvo: mes prekiaujam, o pinigus stebi komisarės, kad kokios prekės pelno nepasisavintume, tikrina surinktus pinigus. Kai einau po darbo namo, komisarkos savo spyną uždeda ant durų. Be komisarkos į krautuvę jau negalėdavom įėti.

Nežinau, kiek Mikalajūnai žemės turėjo, ar jų ten, už Mūšos, už to geležinkelio, kur gyveno Ignas, tėviškė. Kalbėjo, kad jis dirbė mūrininku, užsidirbęs pinigų. Bet kai išsistatė sau rūmus prie naujojo turgaus, žmonės kalbėjo, kad Antanas Mikalajūnas, griaudamas seną krosnį, rado auksinių. Ne tik namus išsistatė, bet dar ir dyvlikos hektarų ūkį su triobom prie Žadeikių nusipirk. Kas pasakys, kiek čia tos tiesos?

Rusai konfiskavo Mikalajūno namus, išbužino ir išvežė į Sibirą, tik duktė Aldutė augo Lietuvoj. Mikalajūnas Sibire vėl ēmėsi savo amato, mūrijo krosnį. Liko jų laukai už Mūšos prie gelžkelio, kuriuos vėliau atidavė kolektiviniams sodams.

Kai vedė plentą iš Biržų į Šiaulius, plentas nutolo nuo Mūšos, priartėjo prie Lévens. Toliau nuo plento liko ir Dabkevičių bei Linkevičių sodybos. Nebeliko ūkininkų vienkiemiu. Linkevičių vyresnysis Steponas buvo karininkas, Smetonas laikais pakeitė Linkevičiaus pavardę į Linkaus. Kitas sūnus Pranas pasitraukė į Vakarus. Alyzas po karo Kaune pasikorė, gavęs šaukimą į saugumą. Jonas sukoj apie mano sesę Adę, kol buvo jauni, nevedę, bet keliai išsiškyrė. Petras gyveno Kaune, turėjo siuvyklą, pasistatė didelį namą, siuvo visiems viršininkams. Jauniausias dirbo tėviškėj. Kovo aštuontosios kolukyje, susirges gydėsi Vilniuje. Ten ir mirė. Kai nuvažiavo parsivežti lavono, liepė neatriste veido, kol nelaidos. Kai prieš išlydint atrišo žandus, pamatė, kad išlupti auksiniai dantys. Gal ir pribaigne jis kas – dėl tų dantų? Taip ir liko Linkevičių namai be savo vaikų, gražuolių vyru, prie tos kryžkelės, kur atbėga kitas vieškelis nuo Pušaloto, prie išnykusio siauruko gelžkelio.

Už to seno vieškelio iš pietų pusės buvo Milės Kučinskaičios namai, į Paberžiukų pusę prie Skeriu vieškelio gyveno Medailinskai. Ne savo mirtim išejo abu jo sūnūs: viens žuvo, kiti pasikorė. Nelinksni ir Armonavičių namai. Sūnus Steponas atėjo užkuriom į Šimonų kaimą, vedė Siratavičiaus Milę. Gražiai gyveno, bet prasidėjo neramumai, jis, kaip šaulys, buvo sukilėliu, o rusams grįžus, suėmė, davė dešimt metų. Vargo Milė viena, o dar vaikai, jai išėjus pas kaimyną prašyti, kad nuvežtų grūdus į malūną, gryčią sudegino, tai po Stalino

mirties, kai vyras jau buvo atlikęs bausmę, gyveno tremtyje, išvažiavo su vaikais pas jį į Rusiją. Jo brolis Petras jaunystėj tarnavo pas ūkininkus. Buvo toks jau pavėpęs pusbernis. Apatinė lūpa nukarus kaip koks samtis, nosis riesta. Jis ir vadino Kaušalūpiu. 1940 metų pavasarį paėmė į kariuomenę, užėjo rusai, bet jo nepaleido, išsiuntė į kažkokią karos mokyklą. Besimokant prasidėjo karas, išsiuntė kariaut prieš vokiečius. Po karos éjau į Pasvalį su dvejų metų sūneliu, staiga prie manęs sustojo mašinėlė, „kalioš“ vadinama, atsidarė durelės ir šaukia mane vardu kažkoks kariškis. Sako, Augėn, cik sėst, pavečim, kur tu kaip koks Maušas su kromu eini... Kvatoja Armonavičiukas. Iš kur jis čia atsirado, tas Kaušalūpis? Jau žinojau iš Paberžiukų Dulkienės, kuri, pagauta didelio dyvo, apsakė visiems, kad Armonavičius grįžęs iš karos. Sako, koks gražus dabar vyras ir didelis ponas. Uniformotas, medaliai tik blizga jam ant krūtinės. O žmonės kalbėjo, kad žuvęs. Dabar ir aš matau: visa krūtinė medaliais aplipus, sėdi atsilošes kalioše, kareivėlis vairuoja... Ir klausiu, iš kur atsiradai toks blizgantis, mes tave jau ir apgailėjė buvom... Sako, matai, Augėn, aš dar gyvas grįžau į tėvų namus. Demobilizavo, paskyrė į Biržus, tai ir važinėju su visokiais reikalais. Čia va, vežu bandito žmoną su vaiku. Karas, Augėn, taip sujaukė žmonių gyvenimus. Mano brolis Steponas sėdi Biržų kaledime. Aš jam maisto nunešu, aplankau jį. Stebiuosi sau, kaip jis nebijo... Sako vėl, Steponas éjo prieš rusus, o aš prieš vokiečius. O tavo Karobliai? Jonas buvo plekaučiukas, kariavo prieš rusus, o tavo vyras Pranas kariavo prieš vokiečius rusų kariuomenę. Tai va, Augėn, čia mūsų ir jūsų šeimų likimo pirštas. Ne vienoj šeimoj kariavo brolis prieš broli, nors ir nenorėjo.

Sunkus buvo mano pasiňekejimas su tuo Kaušalūpiu, kol nuvažiavom iki Pasvalio. Kratémės tame „kalioše“. Tokią tai mašinai davė pravardę. Nematytus daiktus vis kaip nors pakrikštadvavo.

Trečio Armonaučiuko, Kazimiero, gyvenimas susiklostė keistai. Vedė jis Skérių merginą Oną. Gyveno sau, bet va, išimylėjo ta Ona Rubliauskiuką. Jis čia, Šimonyse, augo pas Popoli, Petrą Kiznį. Kai Rubliauskų šeimą trémė į Sibirą, tas vaikis buvo Šimonyse pas Kazėną. Kazėnienė yra L. Rubliauskienės mama. Popolio pirmas augintinis, Molevičiukas Danytė, buvo valdžios patikimas komjaunuolis, žinojo pasmerktu tremčiai sarašus ir pranešę, kad Kazėnų šeima pasitraukė iš namų. Pabėgo ir tą vaikelį kartu pasiėmė, augino, kol Rubliauskai buvo tremtyje. Su Armonavičiene susiuostė, kai jau gyveno Panevėžyje. Toji vis važinėjo į miestą. Žmonės kalbėjo, kad Ona savo girtą vyra nuvedė į klojimą, sukliukino jam dar butelių samagono ir paliko. Klojime jis ir užduso. Palaidojus vyra, Ona ištekėjo už to Rubliauskiuko.

I pietų pusę už vieškelėlio, prie Skérių kaimo, gyveno Paberžių Vilimai, dirbo su vaikais savo ūkyje. Ir juos ištrémė į Sibirą.

Kita didelė krautuvė buvo Baltrulionienė. Jie turėjo ūkį Tetervinų kaimė, gal trisdešimt hektarų, o Pasvaly, Biržų gatvę, trijų kam-

burių namuką, daržą su ūkiniu pastatu. Kai ruošės išskelti iš centro į pašalį prie Vilniaus gatvės turgų, nusipirkो didelį sklypą, norėjo statyti namus ir parduotuvę. Bet užėjo rusai ir jų krautuvė suvalstybino. Jie išsikélé gyvent į Tetervinus, į savo ūkį. Užėjo trémimai. Baltrulionienė pabėgo, ištrémė vieną Baltrulionių. Likusi Lietuvoj jo žmona Albina išvažiavo gyventi į Klaipėdą. Žinojau, kad važinėja į Rygą, perka, parduoda, kaip sakydavo, spekuliuoja. Susidėjo su siuvėju Černausku, émė su juo myletis ir tapo nescia, pagimdė trečią dukrą.

Kai dirbau pas juos parduotuvėj, jie augino devynerių metų Genę, septynerių metų Joną, o vėliau gimé dukra Irena. Mergaitei samdė auklę. Tačiau pati ponai samdinių nemėgo, pašicpdavo juos. Kiek sykių atnešdavo kvietimus į koncertus ar šokių, niekada man nenupirkdavo. Kaimynystėje gyvenusi Lipšienė, nuovados viršininko žmona, sužinojus, kad ponai man nenuperka bilietų, pati nupirko. Po šokių gimnazijos salėj mano ponai išjuokė mane, sakydama, kad nemoku šokti, tik storą rūrą kraipau. O mes taip smagiai su Povilu Monkovičiuku šokom fokstrotą, skraidėm kaip vijurkai. Labai geri žmonės buvo tie Lipštai. Niekas nesiskundė jais, visada padėdavo kitiem, suprasdavo nelaimėlius. O štai 1941 metų birželio 14 dieną Lipštus ištrémė į Sibirą. Nešiau maistą ir vandenį prie vagonų ne tik Lipštams, bet ir Griniams, Kazilioniams, Petkevičiams, Klangevičiams... Jų giminės bijojo prisiartinti prie vagonų. O aš éjau ir nešiau, kas tik paprašė, ir visai negalvojau, kad po aštuonerių metų ir pati su penkiamečiu vaikeliu būsiu uždaryta gyvuliniam vagone. Savo buvusius ponus vėl pamačiau tik 1962 metais. Po ilgų klajonijų išdarbinau Nidoje ligoninės ūkvede, dažnai važinėjau į Klaipėdą. Vieną kartą ten pamačiau Baltrulionį, klojantį gatvęje bruko grindinį. Pamatai mane, pasilenkė, kad nereikėtų sveikintis, ir dirbo, atsklaupės ant žemės, gal nenorėjo, kad užkalbinčiau. Gal geresnio darbo gržusiam iš Sibiro nedavė?

Kartą Klaipėdoj, išnorėjus ledų, priéjau prie pardavėjos. Oi tu sviete, ogi stovi buvusi mano gražioji ponai Baltrulionienė, ledus pardavinėja... Stovi ant tilto saulėje, pilna žmonių. Še tau, kaip vargsta pagairėj. Nė pusės buvusio grožio nelike, suvargus, susmukus.

Prie jos pusmergėlė stovi. Priéjau ir sakau, kad jau didelė Irutėlė užaugusi. Baltrulionienė išraudo kaip vėžys, nuleido akis. Ta mergaitė akis pastatė, žiūri į mane, į motiną dairo. Tik po metų sužinojau, kad ta mergiščia – ne Irutė, o Baltrulionienės susižvejota pagrandukė, o susižvejojo su tuo siuvėju Černausku, važinėdama spekuliuoti į Rygą. Grįžęs iš Sibiro Petrušionis jos pas save nepriėmė, gyveno kokioj palėpėj su savo dukra.

Po metų Baltrulionienės vietoje jau stovėjo kita pardavėja. Jau nebepastovėjo ant kojų. Kaip žmonių likimai keičiasi, kaip toje Evangelijoje: kas buvo pažemintas, tas bus paaukštintas. Visi pakelėje Dievo. Vienam duoda nueidamas, kitam – grždamas. Susipina žmonių kelai kaip ir mano su Baltrulioniene.

Mūsų jubiliatai – kraštotyrininkai

Albinas Kazlauskas

Visur kažkas buvo: Antanas Stapulionis

Pažinimo kelias ilgas, bet nėra jo pabaigos. O pradžia aiški – nuo įdomios smulkmenos. Taip ir atsitiko Antanui gimbajame vaikystės kaime – Mieklėje, netoli Pušaloto. Tėvų žemės durpingoje pievoje, po apipuvusį kelmu liekanomis, jis pamatė baltas baltutėles kriaukleles. Tai reiškia, kad prieš aibę metų čia buita cero, o Jame sraigiai gyventa. Kriaukleles – tylios liudininkės: nieko pačios nepasakys.

Reikia pačiam samprotauti, lyginti, prieiti prie išvadų.

O pirmas plačiausiai priėjės prie išvados, kad Antanas – tikrų tikriausias kraštotyrininkas iš prigimties, buvo mūsų kraštiečis, iš Joniškėlio kilęs žurnalistas, rašytojas Vytautas Misievičius.

„Žmogus lenkiasi ąžuolams“ – taip vadinosi jo didelė, per 40 pusapių apybraiža, dar 1984 m. išspausdinta kolektiviniame apybraižų rinkinyje „Baltieji žirgai“. V. Misievičius atvykęs Pasvalio kraštan liepos karštymetį nusilenkti Müšos baltosioms lelijoms, pamerkti kojas į Mazupę, pasvajoti prie Lėvens... Bet jam rūpėjo ir tas savitas žmogus, susirges sveika grožio liga – „akmenlige“.

Šiandien Pasvalyje, Lėvens ir Kalno gatvių susikirtime, prie Antano sodybos – 66 dubenuotieji akmenys iš 122 šiame krašte jo paties aptiktų. Dar aštuoni – pėduotieji, dar vienas su iškaltais skaičiais – senovinis riboženklis. Dar per 300 girnapusių.

Antanas Stapulionis minint jubiliejų. Vido Dulkės nuotrauka

Jam rūpėjo ir teberūpi esantys ir sunykę dvarai, šaltiniai, malūnai, abu piliakalniai, senkapiai. Stogastulpis, kopolystulpis senuosius gera jo ranka stačiatikių cerkvelėj Pasvaly surikiavo – būtų pakelėse, palaukėse puvėsiais virte, kaip ir šimtai jų brolių per šimtmečius.

Žalsvasis šaltinis prie Lėvens Antano rūpesčio dėka, padorius Kalno gatvés vyrus sutelkus, dolomito skaldos žiedu apjuostas. Tai Lietuvos geologijos paminklas, turitus nusivesti visada prasminga.

– Krašto muziejaus viso pirmojo aukšto ekspona-

Antanas Stapulionis savo sodybos skvere prie girnapusių ekspozicijos su Pasvalio kraštiečiais iš Vilniaus ir Panevėžio. Nuotrauka iš A. Stapulionio asmeninio archyvo

tū dauguma Antano per kokius 3 dešimtmečius surinkti, – tardama Jubiliatui sveikinimo žodži pačioje šių metų pradžioje pažymėjo Pasvalio krašto muziejaus direktoriė Viutė Povilionienė. Ne visą gausą dėl vienos stokos ir gali lankytojas pamatyti.

Neramioji pokario jaunystė. Antanas iš tėvų namų su lašinių bryzeliu audeklo maišelyje – į Vilnių, profesionalaus darbo ieškotis. Tenka lipti ant skardinio Mokslo Akademijos (tada – Ministrų Tarybos) stogo ir fronto kulkų padarytas „akeles“ užlituoti. Gudrūs darbo vadovai Antaną siuntė ten, kur ant stogo rizikos daugiausia. O kai reikėjo algą išmokėti – mynė, trynė, sukaliojo ir ... visai nusuko. Bet nuoskaudos Antanas nenešojo.

Dar vėliau – vairuotojų mokykla, išmokus – važinėjimai ir vežojimai trofējiniais sunkvežimiais.

Ilgametė, dešimtmečių tarnyba renkamų vietinių tarybų vadovybėje. Tai dabartinio vicemero, dabartinio seniūno pareigybų atitinkimas. Kur Antanas bedirbtų – laisvesnio laiko mintys atsiremia į Pasvalio – jo gimtojo krašto – kultūros paveldą. Kaip suburti kraštotoyros entuziastus, kad susikauptu rinkiniai būsimam Pasvalio krašto muziejui? Kaip neverčiamą gerais kraštotoyininkais turėtų tapti moksleivija, tyrimo tradicijas perduodanti jaunesniems? Kaip turi „suktis“ jau įkurto Krašto muziejaus darbų ratas, kad gausėtų, spalvingesnėmis, itaigesnėmis taptų muziejaus ekspozicijos?

Tai jo, Antano, jau atšventusių gyvenimo vagos 75-metį, rūpestis, kuriuo dalinamasi su bendradarbiais.

Mūsų Antanas – bitininkas ir subtilus šių darbštuolėlių gyvenimo žinovas. Net užčiuopės keistą reiškinį savo bityne: vasarą varlės tupi tvenkinėlio krante ir... laukia nutverti bites. Antanas sako, kad per vieną ilgą vasaros dieną tos varlės ne mažiau dešimties jų praryja. Gaila, nuostolis, bet bitės nuo šitos agresijos geluoniu apsiginti negali.

Antanas – geras medžiotas, net „lapininku“ seniau vadintas. Paklaustas dėl išskirtinės sėkmės, linksmai paaiškina: „linijoje“ miške – nei rūkau, nei valgau, nei piperiaiš šlaminiu, o kiti taip daro, užmiršę laputės nuovoką, gudrumą, tai ir grįžta tuščiomis ne kartą.

Arba – meškeriojimas. Antanas mėgsta vasaros priešaušrius, nakynę paupio palapinėje. Jaukų meta „proskynose“ tarp gilumelių lūgnii ir lelijų lapų. Ir žino: jei lydeklai į žoles įsivelti pavyks – jos jau neištrauksi. Susuka žoles gnužulais, sudrumščia tēkmę, vartalojasi, kol nuteksta su kabliu ir pavadėliu...

Antano 75-mečio proga buvo sumanytas ir toks ketureilis:

Akmenėlis dubenuotas
čia, aikštėj, pasidėtas,
nematytas, negirdėtas –
gal pagonių dievų duotas?
Šyptelėjo Jis, tai išgirdės. Atrodo, nesupyk.

Albinas Kazlauskas

Nepriklausomybės aušros žmogus: Juozas Velžys

Gimė 1920-aisiais pavasarį, gegužės 30-ą Pasvalyje. Mokytojavo irgi tik Pasvalyje. Todėl šmaikštulai linksmo ūpo valandėlę ir taria: nerasi nieko labiau pasvalietiško už mokytoją Juozą Velžį.

Vienuo likmetis peržengė Pasvalio aukštėsniosios komercinės mokyklos slenkstį, o 1939-aisiais jau baigė kitaip pavadinčią – Pasvalio gimnaziją. Prisimena buvus joje gerų mokytojų entuziastų. Direktorius Vladas Klusis, užsienyje mokėsis, suprantamai, vaizdžiai dėstė buhalteriją. Fizinis lavinimas ir pradinis karinis parengimas – leitenanto Jurgio Petniūno rankose. Klasės auklėtojas buvo kungas Vytautas Balčiūnas. O lietuvių kalbą ir literatūrą dėstės Vladas Kulbokas skatinė gimnazistus rinkti, užrašinėti tautosaką (jo paties atsiminimų knyga „Laiko pagrébstai“, išleista už Atlanto, bet pasiekusi dabartinės Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos muziejų, skirta ir mokytojavimo Pasvalyje prisiminimams).

Juozas Velžys jau buvo ipusėjės gimnazijos kursą, kai atsiliepė į minėto mokytojo paraginimą: domėkitės tuo, kas buvo, lankykite senus žmones, nes jie mūsų jungtis su praeities kultūra; ne tik Pasvalio miesto senolių lūpų.

Juozas Velžys visada šypsosi

Mokytojas Juozas Velžys (centre) su išsaugotu Vinco Grybo kūriniu – Petro Vileišio bareljefu moksleivių kraštotoyininkų grupėje

mis „mažoji tautos istorija“ byloja – nepatingėkit netolimų kaimų senolius aplankyt.

Taip jau dėsningai ir atsitiko, kad gimnazisto J. Velžio surinkta tautosaka iš mokytojo rankų – jo peržiūrėta – pateko į mokslo lobyną, į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą.

Kai ką iš jo rinkinių nusikopijavo Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos bibliografės, o dabar čia, Pasvalyje, juos gali pamatyti ir paskaityti kiekvienas to norintis.

Iš jų matome, kad gimnazistas pirmiausia išklausinėjo savo giminės – Velžių žmones, o paskui pabuvota Vilkagilio kaime pas Lazickus ir kitur.

Viena veikliausių ir judrius iškarinės Lietuvos jaunimo organizacijų buvo skautai. Pasvalio gimnazijoje jaunuoliams vadovavo labai geras ir labai reiklus anglų kalbos mokytojas Vaclovas Baravykas (pokaryje – aukštųjų mokyklų pedagogas ir žodynų autorius), mergaitėms – jo žmona Vanda Baravykienė. Skautai turėjo savo organizacijos laivą prasmingu vardu „Kestutis“, paplaukiodavo juo ir Lévens, ir Mūšos srovėse (beje, Juozas Velžys gerai prisimena, kad abi šios lėtos tėkmės lygumų upės buvo nelengvi, bet Juozas Velžys sugebėjo „per visokias aktualijas“ pabrėžti didžiųjų Lietuvos kunigaikščių nuopelnus, išsidėmėti jų vardus).

Kas Juozą Velžį – ilgametį istorijos mokytoją – paskatinio pačiu istorijos mokslu domėtis? Nagi – įdomiai gimnazistams ji desčiusi mokytoja Uršulė Jasilaitytė. 1941 m. pabaigoje jam buvo išduotas Pedagoginio instituto pažymėjimas, kad gali dirbti lietuvių kalbos ir literatūros, istorijos ir geografinios mokytoju (pedagoginės studijos buvusios keliasakės).

Didžioji stalinistinė tremtis 1941 m. birželį mokytojai Juozą Velžį palietė netiesiogiai: buvo ištremtas gerokai amžiumi vyresnis brolis Jonas. Buvo valsčiaus buhalteris,

bet užkluvės, matyt, jo visuomeninis aktyvumas. O buvo susikūrė nedidelį gražų ūkelį prie pat Pasvalio, už siaurojo geležinkelio. Nesugrižo – mirė tremtyje.

Juozas Velžys per daugiau kaip 3 dešimtmečius ne vien mokytojavo. Buvo metų, kai švietimo skyriuje darbavosi apskaitos sistemoje – buhalteriu.

Tačiau nuo 7-ojo dešimtmečio mokytojas-kraštotoyininkas sulaukė gero talkininko – Antano Stapulionio. Jis, būdamas – su dabartine savivaldos sistema lyginant – rajono vicemeru, o vėliau – bene keleto apylinkių ir miesto seniūnu, daug padėjo organizaciniams klausimais, pats rinkdamas etnografinius eksponatus būsimam Krašto muziejui.

Bendromis abiejų pastangomis 1965 m. nedidelis visuomeninis kraštotoyros muziejus ėmė veikti senojoje pradinėje mokykloje, kuri prie Pasvalio parko.

Atėjo Atgimimo metai. Paskelbtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas. 2001 m. sausį paminėtas Petro Vileišio 150-ujų gimimo metų jubiliejas. Atėjo laikas buvusiai P. Vileišio gimnazijai grąžinti namuose saugiai paslėptą skulptoriaus Vinco Grybo sukurtą šio iškiliaus Pasvalio krašto žmogaus bareljefą. Mokytojas tai ir padarė. Jei nebūtų ėmėsis tokios savitos apsaugos – bareljefas vargu ar būtų išlikęs. Išliko, o dabar – vienas iš ryškiausių gimnazijos Mažosios dailės galerijos skulptūrių akcentų.

Mokytojas Juozas Velžys ir i pensiją neskubėjo – išėjo iš darbo, sulaukęs 72 metų. Jam suteiktas Lietuvos nusipelninius kraštotoyininko vardas, jis – Pasvalio krašto Garbės pilietis, Pasvalio krašto kultūros premijos laureatas, gimnazijos Petro Vileišio fondo Garbės raštu apdovanotas už kilnių šio didžiojo lietuvių tautos kėlėjo idėjų igyvendinimą.

Istorijos mokytojų gražiai prisimena jo buvę mokiniai. Štai ižymus aktorius Regimantas Adomaitis susibūrime vieno mokyklos jubiliejaus proga sakė: nors laikai buvo nelengvi, bet Juozas Velžys sugebėjo „per visokias aktualijas“ pabrėžti didžiųjų Lietuvos kunigaikščių nuopelnus, išsidėmėti jų vardus.

Zurnalistas Antanas Šimkūnas prisimena 1944–1951 metus Pasvalyje: mokytojai buvę gana skirti: orius, išdidžius, griežtus nepamirštami savo nuoširdumu, kuklumu, sąmojumi istorijos pamokose pakeisdavo Juozo Velžio bendravimo su mokiniais dvasia.

„Man atrodo, kad jis nuo gimnazisto suolo buvo augte suaugęs su Petro Vileišio idėjomis“, – tvirtai taria kitas žurnalistas, pokario metų Pasvalio gimnazistas Kazimieras Pūras.

Vido Dulkės nuotraukos

Anastazija Kanoverskytė-Sučylienė

Poetė, politinė kalinė,
Kauno pasvalietė Anastazija
Kanoverskytė-Sučylienė
kviečia skaitytojus į savo
gimtajį Žvirgždžiūnų kaimą,
kurio nebéra...

KELIAS TĖVIŠKĖN

Iki pažastų smilgos
ir niekada čia neaugusios
nematytos žolės
apraizgo kojas,
suriša rankas
ir siekia kaklo...
Iriuosi –
laužau nelūžtančias,
raunu neišraunamas...
Skausmo nebejaučiantys pirštai
varsto ant smilgu
raudonos rasos karoliukus –
žymiu žiogu šuolio įveikta kelia.
Tėve!
Kur tas laukas,
kurį stebukladarės tavo rankos
buvo užklojusios
linų dangumi?

I KAPINAITES

Grimztu, grimztu į juodą
lygiai suklustyta arimo ežerą.
Nepereisiu.
Negaliu vaikščioti vandeniu –
nesu be kaltės.
Tėve, tu perėjai vandenyną
ir grįžai į savo lauką.
Aname krante
šilką ir bostoną nusimeteti
ir čerkasine rudine apsilvikai.
Motinos austų marškiniu
bangos neskandino –
Tėvynės ilgesys
lengviau už plūdurą kėlė.

LYJA

Lyja, lyja, lyja...
Lygumos lėkštė sklidina vandens.
Skėsta smilga,
aukštyn kojom vabalas...
Pakabino dangus prieš akis
lietaus užuolaidą.
Kaip aš surasiu tavo lauką, téve?
Visada grždama namo
pirmiausia pamatydavau kaimyno
gryčią.
tokią nuoga –
nei tvora, nei medžiu nepridengta,
pašiurpusią, skylėtu stogu,
šeimininko pažadais lopomu.
Lyja, lyja, lyja...
Tamsos užuolaida.

Tėve, tau nerūpejo
ir Tu niekada nežinojai,
kur vakarais, pasikinkęs kaulėtą ar-
klioką,
sutemon išisupės
i viškelį išgirgždina kaimynas.
Lyja.
Lietaus užuolaida.
Laiko užuolaida.
Atminties užuolaida.

Tą vakarą temstant,
liesą kuiną pasikinkęs,
ne į vieškelį,
o iš vieškelio
su būriu ginkluotų vyru
sodybon pasuko kaimynas.
Lijo.

TVENKINYS

Pakvipo ajerais.
Dega kojos,
nuovargis pančioja žingsni.
Dar paėjesiū –
ten, prie šulinio, rėčkoje
šildavo gyvybės vanduo.
Tėve!
Rytais,
išeidamas pjauti dobilų,
nepamiršdavai
priplilti rėčką vandens,
kad per vidurdienio kaitrą
galėčiau pasinerti į savo ežerą.

DALGIS

Kai rėčkoje
man pasidarė ankšta,
Tu iškasei tvenkinį,
toki bauginančiai gilų ir platų,
kuri aš pirmą kartą
drąsiai perplaukiau
ant tavo nugaros.
Tėve!
Tu buvai mano vilties laivas,
todėl audrų sudaužytas,
skėsdamas
ant nuolaužų išplukdei mane.

Stovi abipus nejudančio vandens
tylos minutei sustingę ajerai,
žalia plūdenų vėliava
dengia atmintį.

ATMINTIES RAVĖJIMAS

Tak – tak – tak – tak –
žadina šienapjūtę plienas.
Tėve, gerai išplak dalgi –
šita iki juosmens žolė
nepažista ašmenų valios,
nežino pradalgės nuolankumo:
kieta, aštri ir pikta
pinasi su pernykščiais stagarais,
duria lenkiančiam galvą arkliui,
dūsaujančiai karvei,
pančioja liuksinčią stirną.
Tėve! Gerai išplak dalgi –
man gronus šis apleistas laukas
kaip juoda linmarkos gerklė
vaikystės pievoje.

Tik – tak – tak – tak –
pulsas į smilkinius...

Laikau
iš sodybos gruvėsių ištrauktą,
siura, surūdijusią
dalgio delčią.

SODAS

Kiek dar žingsnių liko
ligi eglių vainiko,
apjuosiančio mūsų sodą?
Maudžia
ledokšnių supjaustytas kojas –
perbristas raistas.
Braunuosi,
laužuosi iš mane įkalinusios

alksynų tankmės.
Svaigdama
būsimo džiaugsmo nuojauta
užsimerkiu.
Plūsta į akis
salsva žydėjimo šviesa...
I veidą –
šiltas obelų alsavimas...
Sveikina kamerinis bičių orkestras...
Atsimerku –
ir suledėja akys.
Tėve!
Nejaugiai tai tas pats sodas?
Ar aš buvau taip nutolusi,
kad žydintį palikusi
i nušalnotą sugržau?

Lūžta po kojomis, džeržia vėjyje
lyg skardiniai vainikai senose kapinėse
sušalusি žolė.
Einu nuo vieno prie kito antkapio
obelų kapinyne-----

Obelys Tėvo sode turėjo vardus
kaip žmonės,
kaip karvės ar arkliai,
kaip kiekvienas gyvas padaras...
Glostau šiurkštų kelmą – antkapį,
skaiciuoju metų išbraukytas riebes...

Kur antkapis obels,
vadintos mano vardu?

ATMINTIES RAVĖJIMAS

Tėve,
aš raviu piktą atmintį,
kaip ravedavau piktžoles
iš morkų ir burokų lysvių.
Plėšiu įstrigusius vardus
kaip saulę užstojančias svėres,
raunu įsišaknijusias pavardes
kaip delnus užrakštijusias usnis.
Už stiebą ilgesnės
i atmintį įsisurbios šaknys.
Koks talpus piktžolių laukas!
Pavargo nepaklusnūs pirštai,
o saulelė taip arti laidos...
Ar suspesiū išravėti atminties lauką,
kad dar su šviesa
atsisėčiau su kaimynais
pricvakarienės stalos?

Pasvalio Petro Vileišio gimnazija gražiai bendradarbiauja su daugeliu humanitarinių institucijų, mokyklų, organizacijų. Neseniai užmegzti ryšiai su Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu, iškūrusiu Vilniuje, Petro Vileišio rūmuose. Šių metų kovo 4 dieną čia buvo atvykęs gausus Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos mokytojų būrys.

Instituto darbuotojai svečius supažindino su savo veikla, surengė ekskursiją po restauruojamus istorinius rūmus, kurie pricč 100 metų buvo tapę svarbiausių tautinio atgimimo židiniu.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, atstovaujanas direktoriaus prof. habil. dr. Algio Kalėdos, ir Pasvalio Petro Vileišio gimnazija, atstovaujama direktoriaus Viktoro Rimšos, pasiraše Bendradarbiavimo sutartį, kuria įspareigojama ugdyti moksleivių tautinę ir pilietinę savimonę, skatinti gilesnį gimtosios kalbos ir literatūros supratimą, pagarbą savo tradicijoms, kultūros paveldui, puoselėti ir globoti Petro Vileišio atminimą. Institutas įspareigojo periodiškai pristatyti savo mokslinius darbus Petro Vileišio gimnazijos mokytojams ir moksleiviams, aprūpinti gimnazijos biblioteką instituto leidiniais, teikti metodinę pagalbą. Petro Vileišio gimnazija organizuoja teminius vakuarus su instituto darbuotojais, dalyvaus bendruose projektuose puoselėjant tautos kultūrines tradicijas.

Sutartį pasirašo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius prof. habil. dr. Algis Kalėda (kairėje) ir Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos direktorius Viktoras Rimša

Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos mokytojus domina viskas, kas vyko anksčiau ir kas vyksta dabar Petro Vileišio rūmuose.
Antano Šimkūno nuotraukos

Algimantas Patašius

Ir vis tiek širdy – Pasvalys

Dailininkas Algirdas Dovydėnas – tikras pasvalietis, čia gimęs, čia jo giminės šaknys, iš čia kilę jo tėvai, Pasvalio kapinėse ir jo senelių kapai. Tačiau savo vaikystės Pasvalio jis nedaug prisimena – labai jau anksti iš jo išsi-dangino, tikriaus, buvo išdangintas.

Jeigu pajuokautume, kad dailininkas Algirdas Dovydėnas yra perėjęs ir vandenį, ir ugnį, kad jis i menininko kelią pastumėjo ne koks kilmingų licėjus, o kriminalinių padugnių vadeiva, kad jam pirmiau teko prasilavinti universitete, tik vėliau išmokti skaityti bei rašyti, – kad ir keista, nepameluotume. Visi suprantame, ką reiškia pasa-kymas „gyvenimo universitetai“. O jam jau nuo trejų metų amžiaus teko išeiti ne tai kad gyvenimo, bet tiesiog išgyvenimo, išlikimo universitetą; į šitokių Sorboną (Sibire, Krasnojarsko krašte) jis toks jaunas pateko sovietiškai „po blatu“, lyg kokio partijos sekretoriaus sūnus – be egzaminių ir konkurso, tai yra be teismo ir nuosprendžio. Mat jo tėvas buvo Lietuvos karininkas, dalyvavęs Plechavičiaus rinktinėje, kovęsis prieš Raudonąją armiją 1944 m. Sedos mūšyje; suimtas jis atsidūrė šiaurėje – Uchtoje, o šeima, anot paties Algirdo Dovydėno, buvo apdovanota ilgalaike ekskursija į Sibirą. Tenai tremtinių „spec. poselenijos“ barakuose jis turėjo daug galimybų negyvai sušalti arba, išsekės iš bado, susirgti kuria nors bemat vaikus guldančią i kapą liga, bet devynerių metų kursą sėkmungai išlaikė, liko nepalūžęs ir dabar, 2004 m. atšventęs savo 60 metų jubiliejų, nedūsaudamas neša keleriopą naštą – intensyvios kūrybinės veiklos, dar ir pedagogo, Vilniaus dailės akademijos profesoriaus, dar ir administratoriaus – Monumentaliuosios ir dekoratyvinės dailės katedros vedėjo pareigų... Šios kar-jeros pirmasis žingsnis irgi tenai, Sibire. I tremtinių baraką kartą laikinai įkėlė būrių nuteistų kriminalinių nusikaltėlių. Jų lyderis buvo privilegiuotas, į darbus, nors stiprus, nevaikščiojo, atseit, barake žiūrėjo tvarkos. Kaip ir Algirdas Dovydėnas, kuris darbams buvo per mažas. Sykį anas pypiliui padovanojo iš kažkur gavęs spalvotų pieštukų ir pamokė jais piešti. Dabar jis turbūt labai didžiuotusi sužinojęs, kad tas tremtinių barako mažius po pusės šimtmečio, 1994 m., tapo Lietuvos nacionalinės meno premijos laureatu.

O dėl tos Algirdo Dovydėno percos ugnies ir vandens, tai čia nėra kokio nors paradokso, apie tai galima kalbėti tiesiogine prasme. Mat jo kūrybos sritis – vitražas, tad ugnis ir karšta,raudonai žioruojanti išlydyto stiklo masė, kaitra, tirpdanti emalę ir metalų druskas, kuriomis ant vit-

ražo stiklų daromas laiko neišdildomas piešinys, – visa tai yra neišvengiamai šio meno technologijos dalis, taigi ir vitražisto gyvenimas tikrai ugningas. Su ugnimi nuolat turi reikalų ir A. Dovydėno šeima: žmona Nora Blaževičiūtė – dailininkė keramikė, kaip ir sūnus Rokas (tik dukra savo dizaino darbus realizuoja šaltesniu būdu – prie kompiuterio). Kai virsmų ir pertvarkų metais, subyrėjus „Dailės“ kombinatui, užgeso ir vitražo dirbtuvį krosnis, A. Dovydėnas užkūrė naują žaidzrą – jo pastangomis atsirado vitražo technologinė bazė Vilniaus dailės akademijoje, kur galima atlkti ne tik studentų mokomuosius darbus.

Dėstyti Vilniaus dailės akademijoje, kurią (anuomet vadintą Dailės institutu) jis pats buvo baigęs 1971 metais, Algirdą Dovydėnį ėmė kalbinti 1989 m., vos grįžus iš tolimos odisėjos, dar nespėjus apsiprasti, jog po kojomis tvirta žemė, o ne siūbuojantis burlaivio denis, dar burnoje tebejuntantį vandenyno druskos skoni. Mat tais metais jis kartu su jachtos „Dailė“ igula dalyvavo istoriniame pirmajame Lietuvos buriuotojų žygje per Atlantą nuo Klaipėdos iki Niujorko trimes jachtomis, kurios, beje, buvo pirmieji po kelių dešimtmecių užsienio uostuose su Lietuvos vėliava pasirodę laivai. Algirdas Dovydėnas ir pats nemažai prisidėjo prie pasirengimo žygiai kaip dailininkų buriuotojų klubo pirmininkas. Matyt, pakvetusieji jį akademiniam darbui įvertino ne tik jo kūrybinius sugebėjimus, vitražo meno paslapčių išmanymą bei patirtį, bet ir drąsą leistis į nežinomus vandenis, ir organizatoriaus įkarštį.

1990 m. pradėjės dirbti Dailės akademijoje, paskui tapę vitražo studijos vedėju, jis ėmėsi reformuoti būsimų vitražo dailininkų mokymo sistemą, remdamasis tuomet jau plačiai garsėjusios novatoriškos lietuviškojo vitražo mokyklos pasiekimais ir naujosios architektūros estetika. Sovietų laikais, sekant akademinius Leningrado (dabar Peterburgo) I. Repino aukštosioms meno mokyklos kanonais, studentai vitražų projektuose ant kartono iš pradžių turėjo stengtis realistiškai taisyklingai perteikti žmonių figūras, daiktus ir kitus elementus, tik vėliau jau ieškoti didesnio išraiškingumo, stilizuoti, sintetinti vaizdus. A. Dovydėno pasiūlyta metodika, kuri Akademijoje buvo įvertinta palankiai ir priimta taikiyi mokomajame darbe, anā neproduktyvia sistemą tiesiog apvertė aukštyn kojom: pirmaisiais metais studentams užduodamos kurti grynaus dekoratyvinės, abstrakčios kompozicijos, kad studentai iš pradžių perprastų spalvos, šviesos, stiklo plotmių ir jų

Algirdą Dovydėnį 60-mečio ir parodos atidarymo proga sveikina Pasvalio rajono meras Gintautas Gedžiūnas ir M. Katiliškio bibliotekos direktorė Daugolė Abazoriuvienė.

Vido Dulkės nuotrauka

jungiamojo karkaso tamsių linijų sąveikos dėsningumus, keltų sau tam tikrus plastinius uždavinius. Čia išryškėja ir kiekvieno studento individualūs polinkiai bei sugebėjimai, kurie toliau kryptingai tobulinami, kai pereinama prie sudėtingesnių, daugiaplanių užduočių, kai sprendžiami ir vaizdo, temos įkūnijimo, ir darnos su architektūrine aplinka dalykai.

Na, o paties A. Dovydėno pedagoginis principas – būtent jautrus asmeniškas kontaktas su studentais; skaitydamas paskaitą, jis mato prieš save ne apskritai auditoriją, kursą, o kiekvieno iš tų jaunu, labai skirtingų žmonių akis ir kalba toms akims. Čia be širdies, be jausmų neišeina: jei kalbamas dalykas būtų fizika ar chemija, tai koks nors dėsnio ar reakcijos formulė visiems klausytojams viena ir ta pati, galima iš anksto pasakyti, koks rezultatas bus sumaišius tokias ar anokias medžiagas tuo ar kitu santiukiu, pagaliau visa tai gali būti be emocijų surašyta vadovėlyje, lieka tik įsiminti. O meno tiesos yra neapčiuopiamos, meno studijose kiekvienam reikia pagal savo talentą iš bendrų meistrystės, amato dalykų pačiam išvesti nuosavą formulę; mokytojas čia – veikiau patarėjas, bendrininkas, abu dalyvauja bendroje kūryboje.

Apie A. Dovydėno bendrą kūrybą su studentais galima kalbėti ir tiesiogine prasme. Jo iniciatyva nuo 1999 m. Vilniaus dailės akademija kas vasarą (nuo pernai kas antraj) garsinasi tarptautiniais vitražo simpoziumais, kuriuose teoriškai nagrinėjami vitražo klausimai, o praktiškai igvendinami mūsiškių studentų ir dėstytojų, taip pat svečių iš svetur projektai praturtina viešą pastatų erdves, išleidžiami simpoziumo darbų iliustruoti katalogai – taigi nauda keleriopa, ir gražus pėdsakas išlieka ilgai. Simpoziumu sumanymą pakurstė noras iki galu panaudoti puikias turimos modernios vitražo technologinės bazės galimybes ir kvalifikuotų meistrų sugebėjimus. Kita vertus, jaunam

Dailės akademijos absolventui, pradedančiam savarankišką kūrybinį gyvenimą, labai svarbu iškart turėti savo aktyve jau architektūroje igvendintų darbų ir tarptautinio simpoziumo patirtį, nes vitražistui skintis kelią kur kas sunkiau nei kitos srities dailininkui.

Pirmojo simpoziumo 1999 m. darbai buvo skirti poliklinikai Vilniuje, po metų vitražais pasipuošė A. Dovydėno gimtojo Pasvalio Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka – net kultūros ministrė R. Žakaitienė vieno vyriausybės išvažiuojamojo posėdžio metu nustebinta palygino ją su Nacionaline M. Mažvydo biblioteka. Kiekvieno lango vitražus kūrė kiti autoriai, A. Dovydėno ten sukurti 2 langai. Visuma graži, nors ne visi darbai lygiaverčiai: pvz., Rygos aukštostios mokyklos dėstytojos ir jos studentės arba paňaus tandem iš Škotijos darbai silpnnesni net negu mūsiškių II–III kurso studenčių (taigi matyt mūsų mokyklos priviliumai). I simpoziumą buvo atvykęs žymus lenkų specialistas, chemijos daktaras Pawełas Karaszkiewiczius, kuris skaitė paskaitas apie vitražo restauravimo chemiją, apie žymų lenkų dailininkų S. Wyspianskių, vitražų kūrėjo J. Mehofferio darbus. Jis atvežė iš Krokuvos gabalėlių tikro XVI a. vitražinio stiklo; tą stiklelių atskirame (ne lango) vitraže, Madonos atvaizde, ikomponavo Akademijos dėstytojas dail. B. Bružas, ir tai dabar yra seniausias Lietuvoje vitražo fragmentas. Šis vitražas kabo Pasvalio bibliotekoje.

2001 ir 2002 m. simpoziumų dalyviai kūrė vitražus Anykščių r. Troškūnų Šv. Trejybės bažnyčiai. Klasicistinis bažnyčios pastatas – XVIII a. pabaigos architektūros paminklas, žymaus architekto, Vilniaus universiteto profesoriaus K. Podčašinskio kūrinys, taigi atsakomybė didelė. Didžiausias galvosūkis buvo, kaip suvienyti ivairių skirtingo braijo autorų savarankiškas kompozicijas, išvengti stilistinės kakofonijos. Pagaliau buvo rasta paprasta

išėitis: visuose languose buvo vienodai išskirta ornamentinių laukais aprėminta erdvė kryžma, o jau jos viduje autorai kaip kas išmanė komponavo nedidelius paveikslus duotomis temomis. Vitražai gerai suskambo langų nišose, „unesiprovė“ tarpusavyje ir pritapo prie interjero. Panašus principas pritaikytas ir 2004 m. simpoziume, kuriant ornamentinius, heraldinius vitražus Andrioniškio bažnyčiai (kodėl Andrioniškis – gal ne atsitiktinumas: šioje parapijoje Dovydėnai įsigiję sodybėlę).

Vitražo simpoziumuose yra dalyvavę ne vienas meno studijų dėstytojas ir studentas iš Škotijos Sanderlendo (Sunderland) universiteto, kuris didžiuojasi nacionaliniu stiklo meno centru; su tenyščiai patirtimi susipažinti vyko ir kai kas iš mūsų studentų. Na, ir A. Dovydėnas lankėsi Sanderlende ir ten skaitė trejetą paskaitą apie vitražo meną. Be kita ko, jis dabar rašo vitražo technologijos kursą – vadovėli studentams ir visiems besidomintiems; gal jis pranoks net Albiną Elską, dailininką ir vitražo technikos žinovą, kurio knyga apie šį meną „The Art of Painting on Glass“ JAV susilukė ne vieno leidimo. Ant A. Dovydėno studijos (kartu ir buto) baltos sienos, kur savo autografinis palieka išskirtiniai svečiai, yra ir A. Elskaus parašas.

Apie paties Algirdo Dovydėno individualią kūrybą, apie jo sukurtus vitražus čia derėtų kalbėti užvis daugiausia ir pirmiausia. Bet... verčiau vieną kartelį žvilgtelėti nei tūkstantį žodžių apie tai perskaityti. Jei imtume vardytis vius per 30 metų paties A. Dovydėno sukurtus vitražus, tai pat simpoziumus ir parodas visame pasaulyje, kur tik jam tekė dalyvauti, išeitų ilgas ir skaitytojų varginantis sąrašas. Ten, beje, būtų paminėta ir A. Dovydėno vitražų bei projekto paroda Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje Pasvalyje 1998 m., kur vėliau atsirado minėti vitražai. Gimtinė yra gimtinė, todėl 2005 m. čia turi vykti ir jo studentų kursinių darbų paroda.

A. Dovydėno vitražų esama įvairoje Lietuvos vietovėse ir net už jos ribų, įvairios paskirties pastatuose – valdiškose ir privačiose administraciniše įstaigose, poilsio namuose, gydyklose, teatruse, bibliotekose, restoranuose, vaistinėse, bažnyčiose, koplyčiose... A. Dovydėno vitražai įvairūs, tačiau visiems jiems būdingas pats ryškiausias bendras bruožas – aktyvi, sodri plastinė išraiška ir puikus sąskambis su architektūrine erdve, kokia ji bebūtų. Šviesos, spalvos, ritmo stichija jam paklusni ir kuriant kameriškus, nedidelęs angose įkomponuojamus vitražus, ir dorojančius su dideliais, kelių dešimčių kvadratiniu metrų plotais.

Žiūrint architektūrines erdvės charakterio, paskirties, tūrišnės sandaros, A. Dovydėno vitražai gali įgauti vienokią ar kitokią stilistiką: jis kuria ir figūrinius, siužetinius vitražus – paveikslus ar jų serijas, ir abstrakčius, dekoratyvinius, ir heraldinius, ornamentinius. Daugiausia, kaip jau diktuoja paklausa ir sąlygos, kuria plono stiklo vitražus, tēsdamas ir kaskart kitaip interpretuodamas daugiaamžę šio meno

tradiciją, bet yra ir novatorišku storo stiklo tūrių vitražų, kokiais lietuvių vitražo meistrai, taip pat ir tiesioginis A. Dovydėno studijų vadovas A. Stoškus, dar sovietų laikais stebino ir žavėjo meno pasaulį; LITEXPO rūmuose stovi A. Dovydėno erdinė stiklo blokų kompozicija, kurią galima vadinti ir vitražu-skulptūra.

Tai, kad jis neužsidaro kokios nors vienos stilistikos, vienos idėjos rėmuose, nereiškia, kad jis lengvai daro bet ką ir daro paviršutiniškai. Pasirengimui, medžiagos kauptimui, šaltinių studijoms kartais atiduodama ne mažiau laiko nei pačiam projektui. Pvz., prieš pradėdamas komponuoti vieną savo paskesniųjų darbų (užbaigtą 2000 m.) – dešimties vitražinių langų-paveikslų frizą naujojo pranciškonų vienuolyno koplyčioje Jurgaičių k. šalia Kryžių kalno, jis ištisus dvejus metus narše šaltinius, istoreografinę medžiagą, tyrinėjo pranciškonų konvento pradininko Šv. Pranciškaus gyvenimą ir Lietuvos pranciškonų istoriją, Šv. Pranciškaus vaizdavimo tradiciją viduramžių dailėje, pranciškonų architektūrinį palikimą, pačią šio vienuolijos ordino regulą, daug ko sémësi bendraudamas su pranciškonais dvasininkais. Todėl šis jo kūrinys ne tik meniškai įtaigus, turtingas, gerai skamba architektūrinėje erdvėje, bet ir vertingas daugiaulypiais prasminiais kloaidais, kurie gal ne kickvienam be paaiškinimų atskleidžia. Prieš porą metų A. Dovydėnas užbaigė naujausių didesnį darbą – vitražus Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčioje, svarbiausieji lietuviybės židinyje, kur XX a. pradžioje daugiausia P. Vileišio (irgi pasvališkio!) pastangomis įkurta pirmojo Vilniuje lietuviška parapija ir pradėtos laikyti lietuviškos pamaldos. Bažnyčios vitražiniuose languose įkomponuota 12 portretinių medalionų su iškilių dvasininkų, lietuviškosios visuomenės ir kultūros veikėjų atvaizdais. Kai kuriuos teko atkurti iš labai menkos ikonografinės medžiagos, atsiptikiui, neaiškių fotografijų, jose blogai užfiksuotus veidus rekonstruoti vaizduotėje lyg kompiuteriu. Negana to, išdegus piešinį ant stiklo pasirodo, jog truputį pasislanko linija, dėmė, ne toje vietoje blyksnis akyje – ir vėl pradék iš naujo. A. Dovydėno dirbtuvėje liko po 4–5 jau išdegus kiekvieną tų dylikos portretų variantus.

Kai kurie mūsų kūrėjai sovietų valdžios metais yra priراšę, pripaišę ir prikalbęjant dabar didelės garbės nedarančių dalykų, apie tuos darbus jie geriau patylį ir kitiems linkėtų neprisiminti. A. Dovydėnas nėra šitaip „prisidirbęs“, jis negamino sovietinės ideologijos pripūstų propagandinių vitražų. Tačiau jis nemégsta girtis savo kūriniais, nėra juos įsimylėjęs, nesinešioja, anot jo paties, kaip kokios pūslės minčių apie savo sukurtus darbus – jie jo neslegia. A. Dovydėnas veikiau laikosi sveiko viduramžių laikų dailininkų požiūrio į menininko profesiją bei kūrybą kaip į normalų, sažiningo darbo, kruopštumo ir išmanymo reikalaujančią amatą, o talentas, garbė, garsas – ne jo rūpestis, tegu tuo užsiima kiti. Štai padariau, ko geidėte, palieku jums, o pats einu toliau.

Jonas Mikelinskas

Žodis sesei Paulei

Yra šioje ašarų pakalnėje tokį žmonių, kurie gyvena tarsi tam, kad kitiems geriau, lengviau būtų gyventi. Tokia yra mano sesuo Paulė, kurią visi mes iš pat vaikystės vadindavome Povilyte. Povilytė į mūsų šeimą, susidėjusią iš septynių galvų – tėtės Kazimiero, mamos Paulinos, tetulytės Varutės, brolių dvynių Kaziuko ir Valančiuko, brolių ne dvynių Joniuko ir Petriuko, – gandras atnešė vėliausiai. Nors Povilytė pasaulį išvydo karo dievo Marso mėnesį, bet ji, kaip netrukus paaikiškėjo, nieko bendro neturėjo nei su agresija, nei su karingumu, nei su iprastais tokiomis dar nesubrendusioms pilietėms kaprizais. Net glūdėdama lopšyje, kurį ne kartą ir mums, broliams, tek davos pasupti, nė vieno iš mūsų, kiek pamenu, nebuvu išvedusi iš kantrybės. Atvirkščiai – ilgą laiką nekantriai šeimoje lauktos sesutės charakteryste anksti išryškėjo pastovumo, taikos, tylios harmonijos ilgesys ir siekimas. Štai gano Joniukas ir Petriukas pamaiškėje tris karves, du veršiukus, tris senas avis, penkis ériukus ir taip įsigilina į savo aukštų bokštų statybą ar čia pat išgalvotų pasakų vienas kitam poringę, jog, pamirše viską pasaulyje, nepastebi, kaip kokia Baltaslépsnė ar Juodmargė jau šlamščia buroklipius. Pirmiausia tai pamato Raudonasis Vabalas (taip mes, broliukai, iš didelės meilės vadindavome savo sesutę dėl jos amžinai raudonos

suknelės), atropojantis pas mus per grumstus ir kemsynus. Atropoja ir padaro tvarką. Ir ne tiek ríksmu, kiek pavyzdžiu – Baltaslépsnės ar Juodmargės padarytus daržui nuostolius „jos vadovaujami“ užgliaistome, likviduojame visi kartu. Ir be jokių graudesnių pasekmių. Vėliau šitas gražus solidarumą įdiegiantis jos būdo bruožas ne kartą mums visiems pravertė. Ir dažniausiai tose taikos ir ramybės pastangose Povilytės indėlis būdavo pats didžiausias ir reikšmingiausias. Ir ne tiek piemenystės, kiek vėlesniu metu, kai reikėdavo bendram labui ir bendrų pastangų. Sesutės Povilytės visur buvo pilna ir visur ji suspėdavo. Ir iš pat mažens jies tiesiog neišsitekdavo tarp keturių sienų ar sodybos tvorų – viską norėjo pamatyti, viską paliesti savo ranka, kuo daugiau išmokti, kuo daugiau ir gražiau padaryti, nors nepasakysi, kad buvo ypatingai stipri ar drasi – vaikystėje bijojo šunų ir... mokyklos, kurios iš pradžių net neapkentė. Tik vėliau ją pamėgo ir baigė už visus geriausiai. Puikiai baigusi pradžios mokyklą, labai norėjo mokyti ir toliau, bet ūkyje, nors ir nedideliam, labai trūko moteriškos rankos. Juo labiau kad reikėjo pamaitinti ir aprengti penkis vyrus. O ūkiški darbai, kur reikalinga žvitri moteriška akis ir išmonė, Povilytei sekėsi ir patiko – kaip ir viskas, kur prisiliedavo jos ranka. Bet ir mokslas jai patiko ir nedavė

Paulė (dešinėje) su mama
ir broliu Jonu.

O. Pajėdaitės nuotrauka

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus įteikia Paulci Sausio 13-osios medalį. V. Jasinevičiaus nuotrauka

ramybės. Negalėdama mokytis kaip aš, gimnazijoje, Povilytė brolio Petro ir jo savišvietos „Kalbaneum“ padedama, pasiruošė egzaminams į šeštąją vidurinės mokyklos klasę. Egzaminus išlaikė, įstojo ir iš pat pirmųjų mokymosi mēnesių tapo viena geriausią mokinį. Ypač jai sekėsi, kaip nedažnai mergaitėms, matematika.

Man mokytis mokykloje kartu su Povilyte neteko, bet ja pamokyt, jeigu taip galima pavadinti diktanto padiktavimą ar ne taip dažną paramą sprendžiant sudėtingesnį uždavinį – aritmetikos ar algebrros, tek dav. Ir tada visu akivaizdumu įsitikindavau jos proto guvumu, imlumu bei orientacija. Tada net padariau toli siekiančią išvadą, jog iš visų mūsų ji yra gabiausia.

Baigusi Joniškėlio vidurinę mokyklą, į kurią persikėlė iš Pasvalio bėgdama nuo jų persiekiojusio komjaunimo, ji įstojo į Vilniaus valstybinį universitetą ir įsigijo bibliotekininkės-bibliografės specialybę. Iš pradžių dirbo Respublikinėje bibliotekoje Kaune, o jai persikelė į Vilnių, Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje. Ir dabar, jau sulaukusi savo gražaus jubiliejaus, dar vis nenutraukia išprastų ryšių su knyga. Ypač su pamėgtą bibliografiją. Ir kokių tik bibliografinių leidinių bei publikacijų ji nėra parengusi ir sudariusi: ir J. Aisčio, ir B. Brazdžionio, ir B. Krivicko, ir J. Mikclinsko, ir P. Rimkūno, ir Alės Rūtos, ir visų brolių Vileišių (pastaraisias kartu su prof. J. Aničiu) ir kt. Be to, yra viena autorų bibliografinio žodyno „Lietuviai rašytojai“ (t.1–2). Parašė „Pasvalio rajono bibliotekos“, „Pasvaliečiai – knygų autorai“ (kartu su B. Lapinskaite).

Tačiau manc labiausiai stebino ir stebina sesės Paulės talentas visur suspėti ir viską, ko tik imasi, padaryti taip, kad kitiems prikišti nagu jau neberekėtų. Juk ji ir dabar, jau sulaukusi tokio garbingo amžiaus ir dar dirbdama Kul-

tūros, filosofijos ir meno instituto bibliotekoje, ne tik ne paleidžia iš rankų išpuoselėto sodelio, bet ir suranda laiko nuolat aplankytį ir net sargdinti broli Valentiną, broli Petrą ar brolienę Stasę, nors jie gyvena toli nuo Vilniaus. O kaip ji moka, reikalui esant, visus mus suburti į krūvą bendram darbui ar bendrai šventei! Ir tai dar ne viskas. Jeigu visos brolių dukros ar anūkės baigė ar baigia aukštuosius mokslius, irgi turi būti jai nemažai dėkingos. O jos atidumu, draugiškumu ir vaišingumu gali pasinaudoti kone kiekvienas su reikalui ar be reikalo pas ją užklydės žmogus. Ir man jos kupinas įvairiausią žalumynų būstas kone kiekvieną sekmadienį pavirsta geidžiama oazė, kur aš galu valandai kitai nusimesti tą kasdienybės naštą, kurią užsikroviau ne galédamas būti abejingas tam, kas, mano supratimu, netoleruotina.

Kad mano sesutė visur suspėja, gerai gali paliudyti ir jos aplankytos šalys. Visur jos būta: ir Graikijo, ir Italijo, ir Ispanijo, ir Lenkijo, ir Austrijo, ir Šveicarijo, ir Vokietijo, ir Anglijos, ir Norvegijos, ir Švedijos, ir Suomijos, ir Indijoje ir t. t. Jau nekalbant apie buvusias Sovietų Sąjungos respublikas. Ir Lietuvoje, ko gero, nėra tokio rajono ar net miestelio, kur Paulytė nebūtų įkėlusi kojos. O kiek dar žmonių, kuriuos ji palydėjo į amžinąją kelionę.

Kai aš ganėtinai atidžiai apsidairau, įdėmiai apsižvalgau, esu priverstas padaryti ir tokią išvadą: tokį žmonių, tokį darbščių, rūpestingų, religingų, visur suspicjančių ir taip dosniai dalijančių save kaip Paulytė, ko gero, Lietuvoje mažai beliko. Gal ir dėl to, kad nūnai tiek daug ir taip greit prisiveisči tokį vyru ir moterų, kurie pripažsta tik teises, o šalinasi pareigų.

Dar niekas apie sesę Paulę nebūtų pasakyta iš esmės, jeigu pamirščiau prie viso to, ką jau pasakiau, pridėti: ji niekada neburnojo prieš savo Likimą. Neburnojo ir tada, kai tas Likimas nepanoro padaryti taip, kad visur suspėjanti Paulytė suspėtų ir pasirūpinti pati savimi. Na, kad ir susikurti taip svarbių moterai šeimą ir joje išskleisti ir įsitvirtinti dar ir kaip motinai.

Kodėl? Kas sutrukė? Nebeužteko laiko, kuris moterai dar greičiau bėga negu vyru? Pakišo kojų sesės principingumas, kuris taip gražiai ir tauriai išryškėjo kovos su komjaunimu metu, savęs gerbiančios moters orumas: jeigu nėra tokio, su kuriuo norėčiau savo gyvenimą sujungti, nereikia jokio? O kodėl nėra? Neatsiranda tokio? Ogi todėl, kad čia lemiamą vaidmenį suvaidino sovietų okupacija, pavertusi rezistenciją Lietuvos vyru hekatomba. Tad apie kokį normalios šeimos sukurimą daugeliui tos kartos lietuvių galėjo būti rimta kalba?

Kad ir kaip ten būtų, aišku ir tai, jog prieš savajį Likimą neburnoja tik tie, kurie bet kokiomis sąlygomis kuria ir sugeba sukurti patys save. Sukuria save kaip Asmenybę. Asmenybę, reikalingą ne tik sau, bet ir kitiems. Tokia buvo ir yra mano sesuo Paulė.

Antanas Šimkūnas

ROMANO VERTA DRAUGYSTĖ

Kai vieną atsivėrimų vakarą Pasvalyje, Joniškėlio gatvėje, gražioje Verutės ir Stasio Vaičekonių sodyboje pasinėrėme į prisiminimus, atrodė nebus galio klausimams ir atsakymams, laiškų ir albumų vartymui. Klausiausi jų ir galvojau: kaip mažai mes žinome apie savo mokytojus. Išskiriame daug ko nespejė išgirsti iš jų arba jiems papasakoti. Nors mokytojų Stasių Vaičekonių pažiūt nuo vaikystės, juk jis mano mamos brolis, nuolat lankydavosi mūsų téviškėje Petraičiuose, fotografiuodavo mus mažus, atvykės iš Italijos, kur tuomet mokėsi, arba iš Klaipėdos, Ukmergės ar Vilniaus, kur mokytojavo, vėliau man dėstė braižybą Pasvalio gimnazijoje, tačiau dabar buvo taip idomu klausytis jo, Verutės, juoba, kad daugelis jų gyvenimo momentų buvo žinomi tik iš nuogirdų arba visai nežinomi. Pagaliau iki galo pavyko išsiaiškinti trijų Stasių draugystės istoriją.

– Ta draugystė verta romano, – sako Verutė Vaičekoniene. – Va iš kur rašytojai renkasi siužetus romanams. Jei sugebėčiau, aš irgi parašyčiau...

Trijų Stasių draugystė užsimenzgė II pasaulinio karo metais. Atgautame Vilniuje trūko lietuvių pedagogų. Jie buvo siunčiami iš įvairių Lietuvos vietų. Taip čia ir susitiko trys jauni pedagogai – žemaitė Stasė Vanagaitė, aukštaitis Stasys Vaičekonis ir vilnietis Stasys Ciplickas. Nors jaunimą mokė skirtinį dalykų – Stasė Vanagaitė dėstė

lietuvių kalbą, Stasys Vaičekonis – amatus, Stasys Ciplickas dirbo mokyklos administracijoje, tačiau tapo neišskiriamais bičiuliais, sutarė visais klausimais. Laikai buvo labai sunkūs. Visko trūko. Teko draugiškai dalintis viskuo – kas ką parsiveždavo iš téviškės ar gavo ką nors deficitinio parduotuvėje. Tačiau nenusiminė, buvo jauni, kupini optimizmo, drauge dalyvaudavo įvairiuose lietuviškuose renginiuose, lankė teatrus, drauge švēsdavo visas šventes, ypač Stasines, i kurias atvykdavo tuomet Marijampolėje mokytojavusi Verutė Sklenytė, Stasio Vaičekonio jaunystės ir širdies draugė, kilusi iš to paties Ragujų kaimo Pasvalio rajone. Atrodo, kad šito draugiško ketvertuko neišardys jokios bédos ar surėtimai. Bet štai prasidėda kai kam laukti, kai kam netikėti įvykiai. 1943 metais per Velykas Verutė Sklenytė ir Stasys Vaičekonis gimtajame Raguju kaimė sujungia savo likimus. Jų vestuvėse dalyvauja ir Stasė Vanagaitė, kuriai tai buvo nelauktas, skaudus praradimas. Tačiau neišsiduodama ir tvardydamasi ji toliau saugo gražią ketvertuko draugystę.

– Nors jutau, kad jis yra mano konkurentė, laukiai santykų atšalimo, – pasakoja Verutė Vaičekoniene, – tačiau tie nuogastavimai nepasitvirtino, Stasė pamilaui kaip seserį. Kai Stasys išvyko komandiruotėn į Austriją, ji labai nuoširdžiai man padėjo, globojo, dalijosi viskuo.

Ketverto draugystei kur kas didesnę grėsmę kėlė artė-

Nuotraukoje: kai 1994 metų vasarą Stasė Vanagaitė-Petersonienė lankėsi Lietuvoje, turėjo daug ką prisiminti su Verute ir Stasiu Vaičekonais.

Iš kairės: G. Šimkūnienė, V. Vaičekoniene, St. Vanagaitė-Petersonienė, St. Vaičekonis, A. Šimkūnas. Daivos Petersonaitės nuotrauka

jantis prie Vilniaus frontas. 1944 metų vasarą Stasė pasitraukia į Vakarus. Verutė ir Stasys grįžta į Ragujus, vėliau tėsia pedagoginį darbą Pasvalyje. Stasys Ciplickas lieka Vilniuje.

Bėga ilgi sovietiniai dešimtmečiai. Apie Stasę – jokios žinios. Ir štai beveik po 40 metų ji vėl atkeliauja į Ragujus. Nežinodama, kur siūsti laišką, jis rašo tiesiog į Verutę ir Stasio téviškę. Ilgai klojojės laiškas suranda adresatą, sujaudina ir nustebina savo nuoširdumu.

„Brangieji! Sveikinu Jus iš už jūrų marių, kurių niekada jaunystėje negalvojau perplaukti. O perplaukia...

Esu, gal atsimenat, tokia viena iš Vilniaus Stasių trijulės. Su mažuoju Stasiu susirašinėj, tik nieko nežinau apie didijį Stasi, apie jo puikią Verutę. Žinau, kad laikotės prie téviškės. Kaip gera... Koks mielas kraštas, kurio taip umai netekau...

Nežinau, ar gausit mano laišką, o norėčiau, kad jis gautumėt ir man parašytumėt.

O aš? Turiu vyra Ričardą (jau 15 metų), dukrytę Daivą ir sūnų Vytuką. Daivutė, kai būdavo maža, sakydavo, kad Lietuva yra toli „už debesėlio“. Taigi toli, bet nepamiršta. Daug rašyčiau, bet gal šis laiškas Jūsų nepasieks, grįž Jūsų nesuradės. O jei suras, tai leiskit Judu apkabinti ir daug šviesių dienų palinkėti Naujuju metų išvakarėse.

1962 12 12

Jūsų Stasė.

Pasirodo, nei karas, nei Atlantas draugystės neįveikė. Vėl atgijo bendravimas, dialogas, prisiminimai. Laiškai skrido per Atlantą ne tik švenčių ar vardinių proga. Verutės ir Stasio namuose nebebūna nė vieną Kūčių be Stasės „dalyvavimo“. Nuoširdūs sveikinimai, dovanėlės papuošia ant stalų tuščią lėkštutę. Vėliau prasidėda nuoširdūs telefoniniai pasikalbėjimai. Tik kuklioji Stasė savo laiškuose ir telefoniniuose pokalbiuose nemiegsta pasakoti apie savo darbą ir veiklą. O ji Amerikoje, pasirodo, tapo žinoma lietuvių bendruomenės veikėja, JAV lietuvių rašytojų draugijos pirmininke, rašytoja, išleidusia ne vieną eileraščių bei prozos knygą. Užtai jos laiškus ir prisiminimus taip miela skaityti.

1972 metų gruodis.Aš vis prisimenu vieną Sekmėnių priešpieti. Mudu su Stasiu ruošėmės eiti „vandrovoti“ į Vilniaus kalnelius, ir Tu, Verutė, atvažiavai. Ir Tu nepadarei nei piktos veido išraiškos, nėr piktos žodžio nepaleidai. Priešingai, buvai šilta, miela ir lauktuvėm vaišinai. Ir likai nuo to momento man permatomai skaidri...

1976 metų gruodis. „Verutei ir Stasiui –

Jau uždengė gatves
Baltų žvaigždelių drobės,
O sninga vis,
Kaip téviškėj senoj...
Ir aš regiu:
Ant avilių žvaigždelės krenta.

Tokia gili mana brydė
Per sodą – balta, šventa.

Ir aš matau:

Ne ši, Čikagos, sniega,

Anas, išmintas pėdas,

Kur aviliuos

Ramiai bitelės miega.

Mielas Stasys, rašai, kad aš išsivežiu dalelę Tavęs. O taip, išsivežiu. Ta dalelė visada mane jaunai nuteikia, ir gegutė metelius ne man skaičiuoja. Rašai, kad jaunystėje įminto pėdos lieka, bet tik tos pėdos, kurių brydė graži. Tik tai ir norisi prisiminti. Vilniaus brydė mums graži, todėl ji keliauja visada su manimi“.

1977 01 24. „Brangieji – Verute ir Stasy! Judvieju laiškučius gavau prieš šventes. Kaip gera! Be jų šventės būtų buvusios nepilnos, kažko trūktų. Skaičiu, skaičiu ir vis galvojau apie Judu. Tokia jungtis, tokie nenusakomi saita jungia vienus žmones su kita!

1984 metų lapkritis. „Brangieji! Aplankéte mane, apdovanojot. Branginu viską, ką turiu iš Jūsų. Ne tik tas matomas materialines dovanėles, bet tą dvasinę šilumos versmę, tą meilės upelį, kuris per Atlantą pasiekia mane...“

1996 04 30.Negalvok, brangi Verute, kad kadaise buvai kliūtis mano gyvenime. Ne, Verute, ne. Tai, kas buvo, buvo tik gyvenimas, gal gyvenimo išdaiga, o gal reikalingas, gal gyvenimo dovana. Kuo gi Tu kalta, kad Tavasis Stasys ir man patiko? Kuo kalta aš, kad patiko? Bet toji draugystė tarp jo ir manės buvo tokia skaidri, kad net po 30 metų galiu Tau drąsiai į akis pažiūrėti ir būti rami pati su savimi. Tokia draugystė, toks jausmas yra dovana, Verute, kurią ne kiekvienam gyvenimas duoda. Man davė, aciū jam už tai. Kai kartą čia vienai bičiulei papasakoja apie tą gyvenimo dovaną, ji man taip pasakė: „Tu buvai beprotė važiuoti į vestuves žmogaus, kuriam tu taip daug jautei“. O aš jai: „Aš norėjau įkopti į aukščiausią ir sunkiausią kalną, kad būtų lengviau nusileisti žemyn“. Ar buvo lengviau? Ne, nebuvo lengva nusileisti, bet to kalno viršūnėje aš su tikau Tave, Verute: tokią švelnią, trapią, tokią moterišką ir tokią spinduliuojančią žmogiškumu. Ir tada pamačiau, kad Stasys tik su Tavimi gali būti laimingas. Gi aš visada norėjau jam laimės ir gėrio.

Ir štai dabar, po tiek metų, rašau Tau, nes niekada žodžiu to neteks pasakyti. Gyvenimas, kuris mus tris netikėtai suvedė, pasiskubino ir išskirti. O dabar džiaugiuos, kad Judu laimingi, kad laimė Judvieju viešnia kasdieneinė.

Ar aš laiminga? Stasys laiške raše, kad jis tuo neabejoja. Atsakysiu antriniu klausimu. Ar tokios rūšies žmonės kaip aš (neramūs, iliuzijų vaikai) iš viso gali būti laimingi? O dienoms rudenėjant, beieškau ne gyvenimo laimės, bet gyvenimo prasmės...

Ačiū tau už tą širdies jausmą. Tą dovaną, kurios nickuo neįkainosi. Taip gera kalbėtis su Judviem. *Jūsų Stasė*.

ROMANO VYDRINSKIO
O kelių vilties nukryžiuoti su žmogumi yra labai sudėtinga.
Nors žmogus yra labai sudėtingas, jis yra labai sudėtingas.
Nors žmogus yra labai sudėtingas, jis yra labai sudėtingas.

Henrikas Algis Čigriejus

PLYŠANTYS DEBESYS

Novelė

Steponiukas, atrodo, susirgo kaip reikiant. Jau kelinta diena kaip smarkiai karščiuoja, blaškos lovelėj, per miegus kalba. Kai parėjo vieną pavakarę iš mokyklos, gerokai su draugais paminkėj prisilakstęs, laukinių šaltų obuoliukų per daug prisigrąžęs, tai ir gulė. Nebegelbėjo nei liepžidžiai, nei ramunėliai, nei kruopelė medaus.

– Ar tik nebus prie plaučių, – sako tėvas.

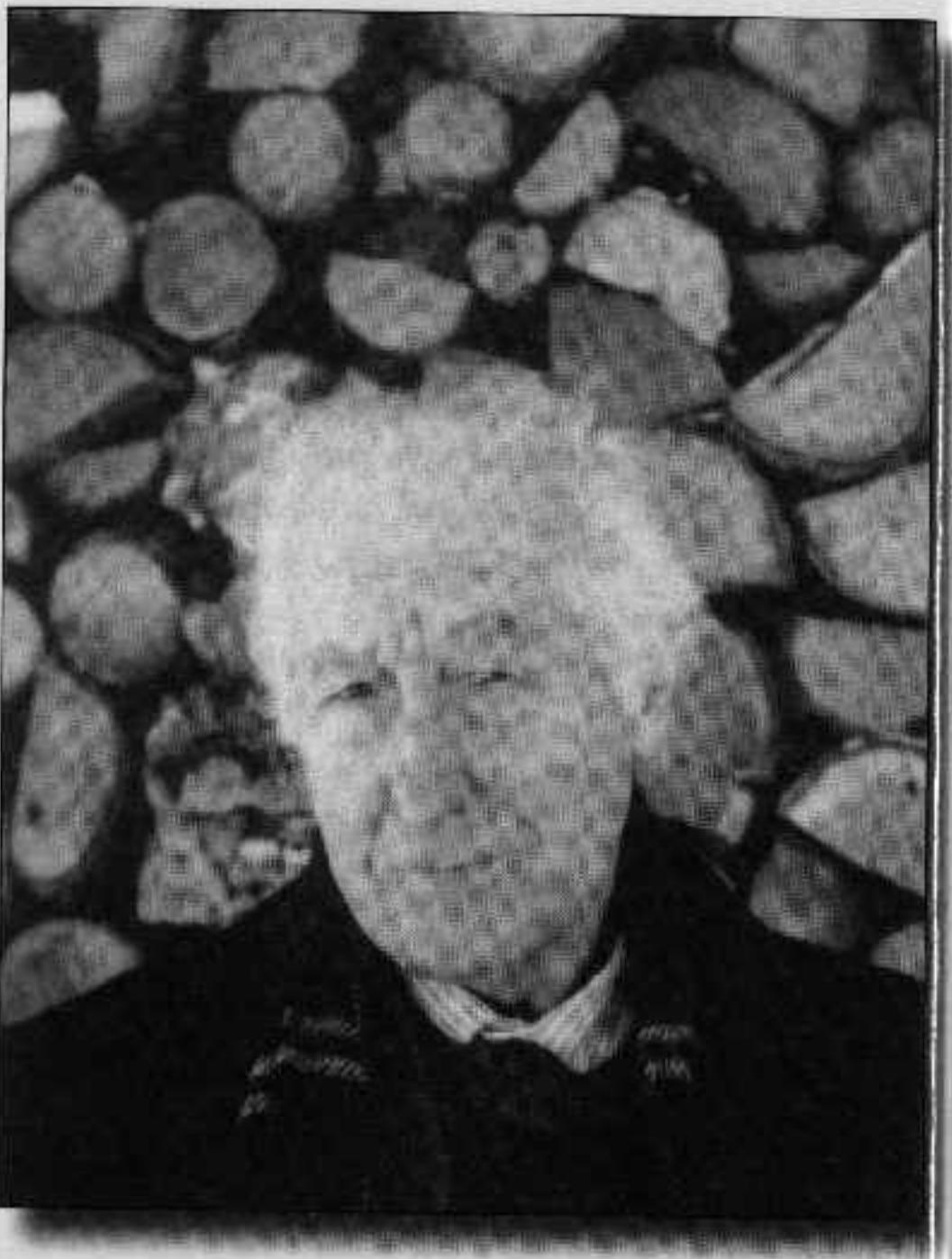
– O ką tu manai?! – motinos baimės akys dar didesnės.

Kaip čia geriau padarius – važiuot į Saločius Sklenio ar vaiką vežti į Saločius? Važiuosi daktaro: reiks pirmyn jo pasiūmti, paskui vėl parvežti, vėl parvažiuoti. O keliais ne toks jau ir artimas. Tai kas, kad ruduo dar ne pats giliausias ir dienelės vis dėlto dar yra.

Nutarta vežt vaiką – orai dar kol kas nešalti, be to, ten pas Sklenį visokie gal įtaisymai daktariški, kurių daktaras su savim vežiotis negali. Reikia važiuoti ir vežtis vaiką.

Apvilklo, aptutalojo Steponiuką, i ratus prikrovė daugiau semenokų. Ir sėdo tėvas su motina, vaiką vidury įsitupdė.

O tam jau vien kelionė į Saločius, į miestą, mat jam

Daktaro Sklenio kambary šviesu, švaru, šilta. Ilgsis, kiek pro nosi kalbantis gydytojas maloniai sveikinasi su tévais, klausia berniuko vardo. O kas nors vardo klausant, rodos, niekad neturėt būti ką blogo sumanęs, tas jau toks kaip ir savas.

Išklausęs apie bédą, Sklenys liepia berniuką nurengti. O laime tu mano didžiausia – tik ligi pusės... Jei lieptu mautis kelniukštęs, tai būtų aiškuočias ženklas, kad jau žnybs. Bet nieko. O gal tik kol kas?..

Paskui liepė gultis ant tokios kietokos, balta paklode užklotos lovelės. Kniūbsčiam. Gal ir gerai, kad Stepukas nematė, ką tas daktaras dabar ruošiasi daryti. O tas, užvyniojės ant pagaliuko kuokštelį vatos, pamirkęs denatūrato spirite, uždegė. Skambtelejo kažkokie stiklai, kažkas šiltas, net karštakas priartėdavo prie nugaros, kažkas tik bliumt ir prilipdavo. Ir imdavo veržti.

Po kiek laiko tą kažką nulipdė, sakytum, nesunkiai nuplēš. Nugarą malonai atsigavo, tarsi atsikvėpė.

Nieko labai blogo, teks tokią vaistų pagerti, teks pagušteti. Nieko baisaus, tėvas su motina čia pat, jie su daktaru kalbasi jau ne apie ligą, o apie neblogą vasarą ir dar kol kas gražų rudenį. Ir dar apie vokiečius, kurie jau taip šarpiai pirmyn nebeina. Ką tu šitoka Rusija, šitokios jos platybės, kai pasižiūri į žemlapį. Neturi Hitleris galvos, neturi ir jo generolai.

Ilgai pas daktarą Sklenį neužtruoko, tas tik dar kartą priminė, kaip ir kada ką gerti, liepė savaitėlę neiti mokyklon. Po šio paskutinio nurodymo Steponiukas vos vos nuslėpė šypseniukę: bus namie, grauš morkas, vartys dėdės atvežtus vokiškus žurnalus, kur viskas tik apie karą. Kokie gražūs tie vokiečių kareivai, ir kokie vargani tie ruskeliai, kitas tai visai kaip koks ubagas. Tik va, kodėl anglai kariauja su vokiečiais? Taip išeina, kad jie rusų draugai... Steponiukas dar vaikas, bet negali negirdėti, kaip namie ir per pusryčius, ir per pietus, ir per vakarienę, ir kokiam žmogui atėjus, politikuojā namiškai. Net mama su senele, ir tos. Vokiečiams čia pritarti, atrodo, nepritaria niekas, bet grižtančio rusų tai jau nelaukia. Oi, ne!

Bet bala jų nematę, tų visų politikų. Tuo labiau vaiko galvelėje, į kurią mokytojas Balanda jau pradėjės krést pa-prastasias ir dešimtaines trupmenas.

Na, kad šiandien tévai nesives jo nei į kooperatyvą, nei į maisto parduotuvę, labai gerai, žinoma, nér. Bet ką padarysi, jie stabtélés tik prie vaistinės. Steponiukas negalės net iš ratų išlipti, dairysis tik kaip koks varniukas iš lizdo.

Aikštéléje prie paminklo nepriklausomybės kovų kariams apylinkių kaimiečiai suvedę arklius. Kūrenas lauželis, o Jame kaitinama ilgakotė geležis; tai „kleimas“. Kai geležis įkaista, tada kareiviukas ją spūst arkliui ant strėnos, arklys pašoka. Ne juokas čia tau, ne daktaro sužnybimas i užpakaliuką. Bet vėlgi – arklys yra arklys, o ir to klei-

mo kareivis prispaudės ilgai nelaiko. Nors dūmelis nuo išpaustos „H“ raidės tai parūksta.

Kitas vokiečiukas, šautuvą įstrižai nugaros užsikabintęs, mindžikuoja ir atgalia ranka gaiduku žaidžia. „Palauk, kaip pils tau prie ausies, tai tada pamatysi“, – pagalvoja vaikas.

Bet šautuvas neiššovė; kareivis nekvailas, šiuo metu čia jo ginklas neužtaisytas.

Kai esi ligonis, tai nesi pramogautojas. Greičiau tik namo. Pusiau gulomis tarp tévo ir motinos Steponiukas mato, koks pilkas virš jo dangus. Tik medžiai prie vieskelio ir sodybose visur dar geltoni raudoni. Jie tarsi žiburiuja, tarsi traukia iš visiško nusiminimo dieną. Ką čia labai beištrauki, virš pilkų debesų dar tos žasys išskridamos taip girgsi. Daug laiko turės praeiti, kol pargirgsės atgal.

Jas išgirdusi, motina sako:

– Va, paukšteliai jau baigia išskristi. Man tai gražiau, kai jie parskrenda.

– Chm... – tévas šypteli, – o kam tada ne gražiau?

Kai privažiavo savo palaukę, motina tarė:

– Sustok, Antanai, aš išlipsi perkelti karvių, matai, kaip žiūri pamatę. Tai jau Renutė bus užmiršusi perkelt; ką ji, mergička. Jūs važiuokit, aš pareisiu.

I kiemą įsuko jau tik dviese. Tévas tuo iškinkė arklį ir nusivedė už daržinės. O Steponiukas dar pasilikio ratuose. Taip smagu juose; užsitraukęs ligi akių storajį tévo lietpalį, dar nutarė pagulėt semenokų guoly.

Vėjas, rodos, ne rimo, o kilo, jis draskė debesis, kurie vertės per kūtės ir daržinės stogus tokie lyg dūmai, lyg vilnos. Ir tik retkarčiais sušvisdavo po kokį dangaus lopinčių. Vėjas vėjas, bet kaip gera savo namų kieme. Steponiukas girdi, kaip Trezanas sužvangino prie būdos savo grandinę, matyt, kokią vištą nori nuvyti nuo savo bliūdelio; suplakdami sparnais, pralékė keli karveliai; ošia liepos, ypač ta didžioji prie šulinio. O dėdė Balsys užlipo ant tuščio kibiro: „Koks biesas tuos viedrus ant tako palieka?!!“ Sutrinksėjo ir trobos durys, gal karves perkélusi jau grįžo mama.

– Kur tas vaikas? Steponiuk, ar tau dar negana? Vaikeli vaikeli, gi bankas tau statė, greičiau lėk į gryčią. Guli ratuose, gal tau blogin?

Na, iš kur jau čia dabar bus jam blogin? Atvirkšciai. Žmonės sako, kad po pasiodymų daktarams visada palengvėja, bet šitam vaikui visas gerumas dabar tik jau ne dėl to, bent jau svarbiausia ne dėl to. Tai tie plyšantys debesys, savo kiemo garsai ir kvapai. O, kad jis žinotų, kiek daug kartų, kiek daug kartų jam teks gyvenime ir pasiligoji, ir atsakančiai susirgti, prirašys jam daktarai visokiausiu vaistu – išorinių, vidinių, trinamų, geriamų (geriamų kai kokių ir pats prisirašys ir mielai suvartos su draugais), dar balažin kokių, bet niekas nebegalės prirašyti gimtujų namų kiemo.

Su vėju ir plyšančiais debesimis.

Bethovenas lydėjo nuo Žadeikių iki Sietlo

Mūsų kraštiečio, žinomo dirigento Petro Vaičekonio sūnus Dainius Vaičekonis, Vašingtono universitete baigdamas doktorantūrą, sėkminges apgynė disertaciją apie Bethoveno sonatas. Idomus šio jauno menininko kelias į meno aukštumas. Su Bethovenu susipažino dar vaikystėje savo tėvelio Petro Vaičekonio tėviškėje Žadeikiuose, kur troboje matydavo ant sienos kabantį Bethoveno paveikslą. Šioje ūkininko sodyboje nuo seno buvo gyva meilė menui, muzikai, dainoms. Petro Vaičekonio tėveliai Elžbieta ir Juozas Vaičekoniai mokėjo daug gražių dainų, giedodavo Pasvalio bažnyčios chore. Jų sūnus Petras nedvejodamas pasuko menininko keliu, baigė Panevėžio muzikos mokyklą, vėliau Lietuvos konservatoriją (dabar Muzikos akademija), tapo žinomu dirigentu, su Lietuvos radio ir televizijos choru bei vokaliniais ansambliais fonduose paliko daugiau kaip 500 vokalinės muzikos įrašų. Petro sūnus Dainius, sekdamas tėvelio pėdomis, nuo penkerių metų Vilniuje lankė M. K. Čiurlionio menų mokyklos parengiamą grupę, o baigė fortepijono klasę, istojo į Lietuvos konservatoriją. Kai ją baigė, Vilniuje viešėjės amerikiečių profesorius Jeronimas Rouzas gabu pianistą Dainių Vaičekoni pakvietė tapti studijas JAV, pažadėdamas globą bei stipendiją. Per tris mėnesius išmokės anglų kalbą (mokykloje mokėsi vokiečių) Dainius su žmona Asta ir dukrele Gabija išvyko į Ohajo valstijos Bauling Grino miestą, kur gyveno ir dirbo profesorius Jeronimas Rouzas.

A. Petraitis

Nuotraukoje: (iš kairės)
Dainius, Asta, Dalia,
Petras Vaičekonai Sietle
Dainiaus namuose. Nuotrauka iš P. Vaičekonio asmeninio archyvo

Aldona Kačerauskienė

Nepamirštamas kunigas Alfonsas Lipniūnas

Vasarį 16-ąjį Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus apdovanojo Vyčio kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi kun. Alfonsą Lipniūnā (po mirties), antisovietinio ir antinacinio pasipriešinimo dalyvi, už nuopelnus Lietuvos Respublikai. Apdovanojimą priėmė brolio Petro sūnus Alfonsas Lipnickas, bendravardis ir bendrapavardis*, kovo 9-ą per iškilmingą minėjimą kryžių pavedės saugoti Panevėžio vyskupui J. E. Jonui Kauneckui.

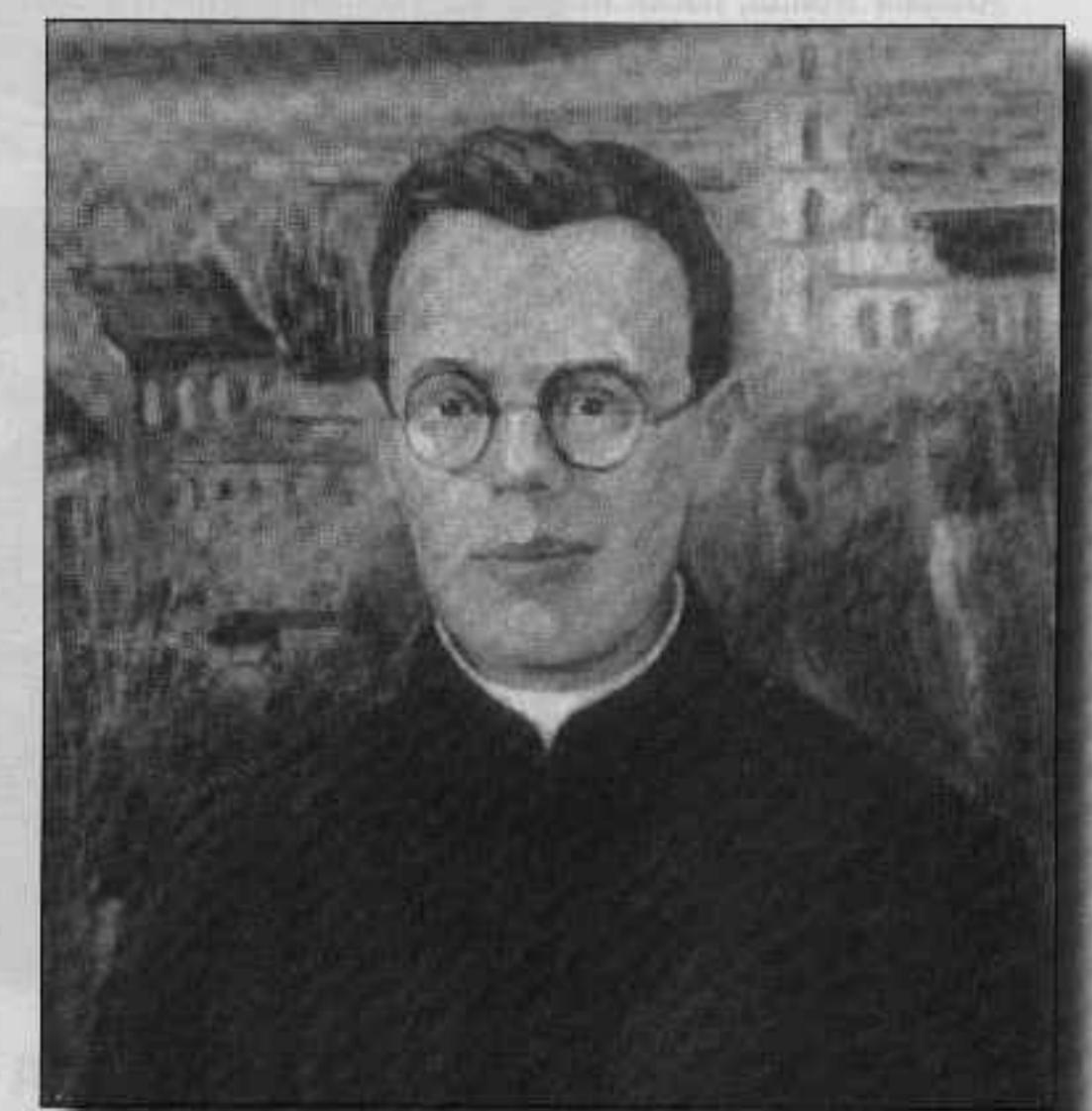
Kovo 12 d. suėjo šimtas metų nuo kun. A. Lipniūno gimimo, kovo 28-ą – šešiasdešimt metų nuo mirties. Dar šia žeme vaikšto žmonių, iš toli ir iš arti mačiusių šį kunigą, bendravusiu, girdėjusių jo garsiusios pamokslus Aušros Vartų šventovėje ir Šv. Jonų bažnyčioje pirmojo bolševikmečio ir vokiečių okupacijos metais. Nescunku mums atkurti jo portretą.

Nedidukas, smulkaus kūno sudėjimo, mažo veido, kurio vos ne pusę dengė didžiuliai storos stiklo akiniai, gelbėjė nuo trumparegystės... Regis, dėl savo išvaizdos jis neišgyveno. Vienintelis nepatogumas – akiniai. Štuthofo koncentracijos stovykloje, kai prižiūrėtojai kiekviena kalinį galėjo mušti ir užmušti, akinius kun. Alfonsui teko itin stropiai saugoti. Itaręs pavojų, jis juos nusimdavo ir spausdavo saujoje. Pavojui praėjus, vėl užsidėdavo. Visi, prisiminę ir tebeprisiemenantys kun. Alfonsą, pabrėžia jo šypseną, bylojančią darną su savimi ir pasauliu, begalinį nuoširdumą, norą padėti kiekvienam sutiktajam. „Vidinis džiaugsmas niekada neapleidžia sielos... Visada turėčiau būti lygus, ramus... Veide amžina saulė!... Vis labiau įsitikinu, kad vien tik tas gali būti tikras vadas ir be žodžių veikti į kitą širdis, kada pats esi šventas ir vien iš gilių Dievo meilės kalbi...“ Tai įrašai jo dienoraštyje „Gyvenimo pastabėlės 1930–1935“. Paskutinė cituota „pastabėlė“ – itin svarbi. Juo žmonės tikėjo, geidė susitikti, pasikalbėti, prasė padėti išspręsti gyvenimiškas problemas, gaudė kiekvieną garšiu pamokslų žodži. Tikėjo, nes jautė: pats gyvena taip, kaip moko kitus.

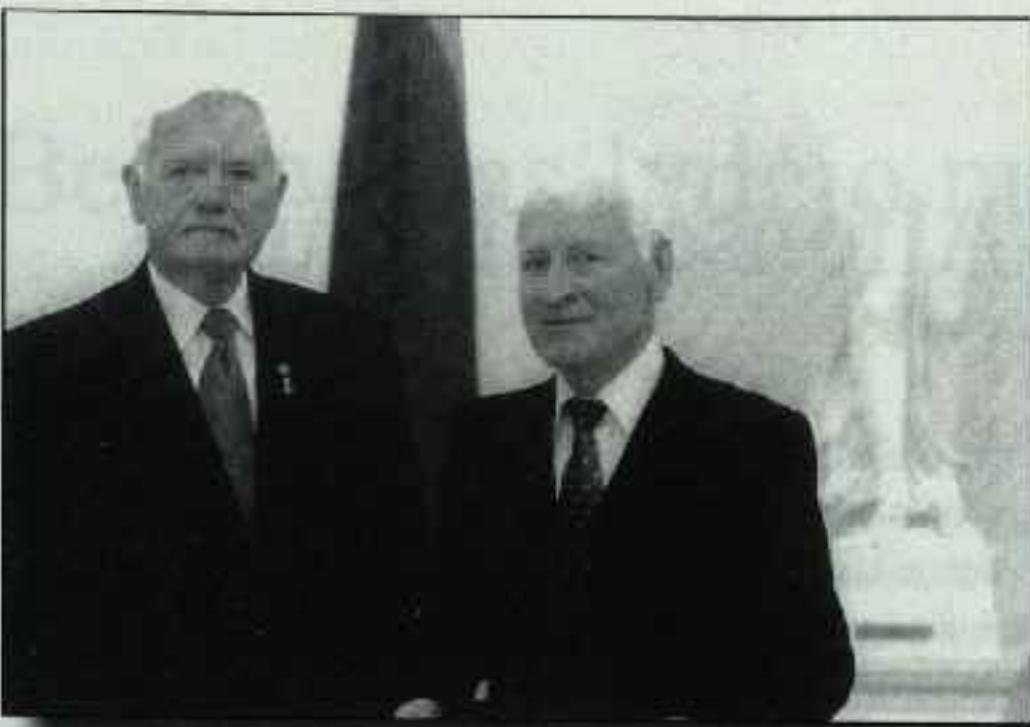
...1930 metų liepos 6-oji. Pumpėnų bažnyčioje, kur vyko kun. Alfonso primicijos, netilpo žmonės. Visus nustebino jo žodis. Padékojęs tėveliams, broliams, kunigams ir visiems parapijos žmonėms, moraliai ir materialiai parėmusiems jį mokslo metais, padėjusiems išgvendinti didžiąją gyvenimo svajonę būti kunigu, atsipraše, kad jis niekuo kitu savo geradariams negalėsiant atsilyginti, išskyrus malda, nes pats nieko ne turėsiąs. Tolesnis jo gyvenimas parodė, kad šie žodžiai nebuvò jaunučio kunigėlio, sulaukusio vos dvidešimt penkerių metų, jaunaviškas naivokas idealizmas, bet sąmoningas apsisprendimas citi dvasingumo keliu, nešti žmonėms Gerąj Naujena,

spinduliuoti artimo meilę. To apsisprendimo jis laikėsi visa gyvenimą. Ir tada, kai buvo šlovės viršūnėje, kai jo pamokslų Vilniuje klausytis subégdavo ne tik katalikai, bet ir evangelikai, net indiferentai, sakę: „Jis mūsų visų kunigas“, kai prisipildyavo ne tik didžiulė Vilniaus Šv. Jonų bažnyčia, bet ir prieangis, net kiemas... Ir tada, kai Štuthofo koncentracijos stovykloje balansavo tarp gyvybės ir mirties nuo bado, visiško išsekimo, alinančio fizinio darbo, moralinio pažeminimo, pavojaus būti užmuštam. Tėviškę Talkonių kaime mylėjo, dažnokai ten lankési, brolio ir sesers vaikams atveždavo knygelių, nebrangių saldainių. Tačiau giminaičiams litų nepalikdavo. I jų nustebusias akis atsakydavo: „Ko gi jums trūksta? Turite pastogę, maisto, esate sveiki. Yra už jus prasčiau gyvenančių“. Visa tai stebino žmones. Anuomet buvo iprasta, kad kunigu tapęs brolis seserims išmokėdavo pasogas, broliams nupirkdavo žemės, į mokslus leisdavo artimų giminaičių jaunimą. Kun. Alfonsas savo gyvenimo pavyzdžiu laužė šias tradicijas. Tuo tarpu visai nepažįstamiems, kurie kreipdavosi pagalbos, atiduodavo viską, ką turėjo po ranka: paskutinį pinigą, kepalą duonos, net auksinių laikrodžių.

Kun. A. Lipniūnas bene metus iki suėmimo dėstė Vilniaus

Prof. kun. A. Lipniūnas. J. Mačiokaitės-Pleškūnienės tapytas portretas

Kun. A. Lipniūno apdovanojimą iš Prezidento V. Adamkaus rankų priima sūnėnas A. Lipnickas

kunigų seminarijoje, tačiau nemėgo, kai jį kas nors pavadindavo profesorium. „Aš kunigas“ – sakė.

Esame linkę pateisinti poelgius žmonių, atsidūrusių streso būklėje. Žavimės tais, kurie tokiuje būklėje sugebėjo išlikti savimi, neatsisakė to, ką sau buvo prisiekę. Štuthofo koncentracijos stovykloje kun. A. Lipniūnas kalėjo dvejus metus. Draugų liudijimu, jis čia išseko fiziškai, atrodė „sudžiūvęs, kaip vaiduoklis, vos vilko kojas“, nebepajėgė, kaip buvo iprates, šypsotis, jo veidas igavo rintą išraišką, tačiau savo dvasia viškai nepasikeitė. Gavęs siuntinėlį maisto, viską tuo pat išdaždavo, kaip įmanydamas guodė žmones, kėlė išlikimo viltis, atlokinėjo kunigo pareigas, visiems be išimties buvo pasiryžęs padėti ir patarnauti, nepaisydamas pavojaus savo gyvybei.

Artėjant frontui, naciai nusprendė evakuoti Štuthofo kalinius Pucko link. Iš pradžių toje „mirties procesijoje“ buvo apie 800 nclaimingųjų, pabaigoje – tik 300. Viduržemio šaltis, o jie pusnuogiai, badas, o jie ir taip buvo išalkę, sunki kelionė ir jie suklupdavo. Tuomet pripuldavo prižiūrėtojas ir, užuot pakėlęs, paleisdavo kulką į smilkinį. Visi kaliniai iš paskutinių jėgų stengėsi neatsilikti, būti kuo arčiau „mirties procesijos“ priekio. Šito nepaisė kun. Alfonsas. Jis pasilenkdavo prie konc kiekvieno esesininko šiuviu pribaigtą kalinio, ranka paliesdavo mirštančiojo galvą, šnabždėdavo nuodėmių atleidimą teikiančius žodžius.

Štuthofo pragaro kun. A. Lipniūnas galėjo išvengti. Iš vaiko jam buvo pranešta apie suėmimą. Jausdamas pareigą ir atsakomybę dėl jam pavesto darbo, niekur nebėgo ir nesislėpė. „Rytoj ryta Aušros Vartuose turėsi aukoti šv. Mišias, todėl niekur bėgti negaliu“, – atsakė. Tačiau Mišią aukoti nebegalėjo, nes, prasidėjus naujai parai, buvo suimtas savo bute.

Garsas apie švento gyvenimo kunigą skrido po Lietuvą, pasiekė atokiausius kaimus, ką ir bekalbėti apie gimtąjį Pumpėnų parapiją. Mes žinojome, ką jis veikė taikos ir okupacijų metais. Žinojome apie jo pastangas vienyti tautą, neleisti žmonėms kristi į depresiją, o viską daryti, kad išliktume kuo mažiau nukentėję didžiausių istorinių kataklizmų metais, kuo mažiau nukentėtų tautos mentalitetas ir pavieniai žmonės.

Šitos pastangos veltui nenuėjo. Prisimenu, kaip valstiečiai prievarta buvo varomi į kolchozas, kaip jie visomis išgalėmis stengėsi išvengti šios nelaimės. Džiugino jų vienybę ir susiklausymas, jų svarstymai, ką daryti, susėdus vis kitoje troboje prie alaus ašočio, pasiryžimas sprendimus daryti visiems kartu ir tik tada, kai visiškai nebebus įmanoma išvengti prievartos.

Taip pat žinojome jo raginimus nekolaboruoti su okupantais, jo asmeninį principingumą „Kaip aš cisiu balsuoti už tuos, kurie niekina mano tikėjimą?“ – sakė per rinkimus, organizuotus per pirmąjį bolševikmetį. Ir néjo.

Pasakojimai apie kun. A. Lipniūno poelgius augino idealizmo sparnus keletui žmonių kartu. Norėjosi gyventi taip, kaip jis, daryti tai, ką darė jis.

Šiais metais nubraukėme užmarštines dulkes nuo šios švitytinės asmenybės ir vėl pamatėme tikrą žmogų, be melo, be klastos, apsimetinėjimo, be naudos sau ieškojimo. Tas jo tikruumas mums pravers, įveikiant kasdienybės rūpesčius, žvelgiant plačiau, matant ne tik save, bet ir tuos, kurie yra kiek tolėliau nuo mūsų. Užbaigti norėtusi Stasės Vanagaitės-Petersonienės, sudariusios knygą „Kunigas Alfonsas Lipniūnas“, žodžiais: „O kunige Lipniūnai, Tu žvelgi iš Anapus į mus, išblaškytus po svečias šalis, matai mūsų susmulkėjimą, matai, kaip dažnai lietuvis lietuvio nebemyli, bet sakosi tėvynę myliš. Mes jaučiame, kad už tai Tu mus ir dabar iš Anapus perspėji. O kad Tu būtum čia, kaip Tu bégiotum vienplaukiš, mums vienus kitą branginti šaukdamas“.

Svarbiausios kun. Alfonso Lipniūno biografijos datos:

- Gimė 1905 m. kovo 12 d. Talkonių kaime (Pasvalio r.), gausioje ūkininkų šeimoje.
- Mokėsi Pumpėnų pradžios mokykloje.
- 1919 m. istojo į Panevėžio vyru giminaziją.
- 1925 m. pradėjo studijas Kauno kunigų seminarijoje.
- 1930 m. baigė Seminariją, gavo kunigystės šventimus.
- 1935 m., remiamas Panevėžio vyskupo Kazimiero Palatarko, išvyko studijuoti į Prancūziją.
- 1939 m. išvyko dirbtį į Vilnių. Buvo Pedagoginio instituto ir Kunigų seminarijos lektorius, Universiteto studentų kapelionas, Aušros Vartų ir Šv. Jonų bažnyčios pamokslininkas.
- 1943 m. kovą suimtas ir išvežtas į Štuthofo koncentracijos stovyklą.
- 1945 m. kovą mirė Pucke nuo dėmėtosios šiltinės ir plaučių uždegimo.

1989 m. rugsėjo mėn. palaikai parvežti į Lietuvą ir palaidoti Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros šventoriuje.

1993 m. Panevėžio 16-oji vidurinė mokykla pavadinta kun. Alfonso Lipniūno vardu.

* Apie 1935 metus, Lietuvoje kilus pavardžių lietuvinimo bangai, trys broliai Lipnickai tapo Lipniūnais.

Vitražai Petro Vileišio gimnazijos languose

Petras Vileišis. Autorius Donatas Piršteliš

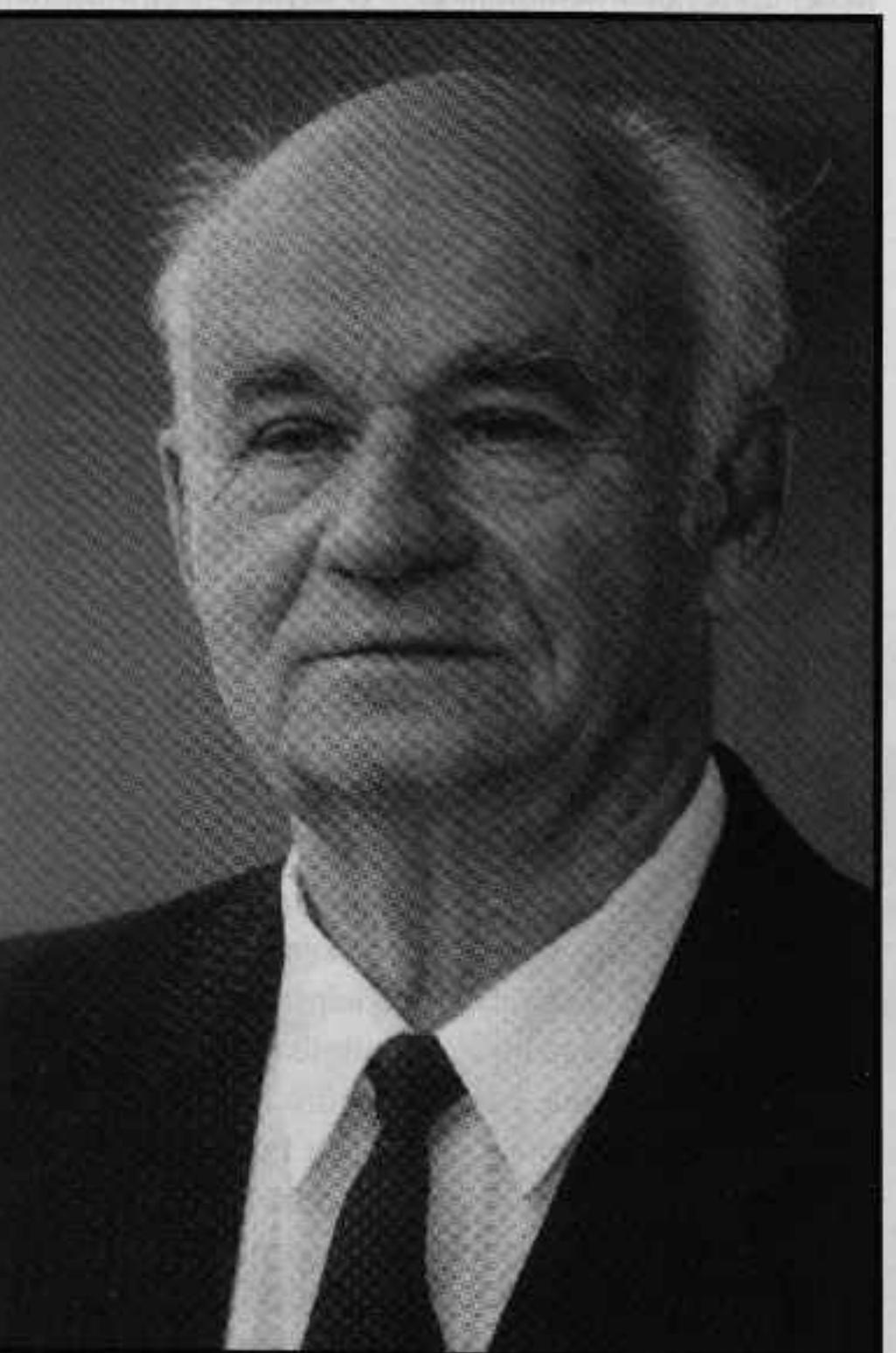
Lietuvos žemėlapis pagal Petrą Vileišį.
Autorė Vaida Andrašiūnaitė

Diplominių darbų vadovas prof. Algirdas Dovydėnas

Jonas Aničas

Giliose pėdos derlingame molžemyje

Mokytojo Bronislovo Bagdonavičiaus atminimui

Mokytojas Bronislovas Bagdonavičius.

Vido Dulkės nuotrauka

...tuo giliai įvairiausiai nurodant arčiausiuosius žmones mokinės atspėjavo tąs savo, o tėvai išnirštinti žodžius "žmogus", "žmogus", "žmogus". Taip buvo, kad kiekvienas žmogus turėdavo savo žmogaus žodį.

...tuo giliai įvairiausiai nurodant arčiausiuosius žmones mokinės atspėjavo tąs savo, o tėvai išnirštinti žodžius "žmogus", "žmogus", "žmogus". Taip buvo, kad kiekvienas žmogus turėdavo savo žmogaus žodį.

2005 m. kovo 8 d., eidamas 86-uosius metus, Pasvalyje mirė Bronislovas Bagdonavičius – Lietuvos nusipelňęs mokytojas, Pasvalio miesto garbės pilietis, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino kavalierius. Šalies pedagogų bendruomenė neteko buvusio ilgamečio ir nenuilstančio švietimo dirvonų artojo, Pasvalio krašto vienuomenė – atsidavusio pasvaliečių jaunuų kartų ugdytojo. Pasvalio Petro Vileišio gimnazija – iškilaus pedagogo, mokyklos labui atidavusio visas savo dvasines ir fizines galias.

Bronislovas Bagdonavičius gimės 1919 m. lapkričio 16 d. Linkuvos valsčiaus Tautkūnų kaime. Ūkininkų šeimoje buvo šeštas vaikas, jauniausias. Baigęs Linkuvos gimnaziją, 1939 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos ir gamtos fakultetą. Studijuoti teko sunkiu ir tragišku Lietuvai laikotarpiu – vyko pasaulinis karas, okupantas keitė okupantą. Turėdamas išgimtą pedagogo dovaną, jaunuolis nedvejodamas rinkosi pedagogo profesiją, kuriai liko ištikimas visą gyvenimą.

Į Pasvalio gimnaziją (nuo 1950 m. vidurinė mokykla) Bronislovą Bagdonavičių likimas atvedė 1947 m. Čia jis pradėjo dėstyti fiziką ir gavo auklėjamają septintąją (berniukų) klasę, kurioje teko mokytis ir šių eilučių autorui. Smalsumo vedami idėmiai stebėjome savo naujajį mokytoją ir klasės auklėtoją: jis puikiai išmanė savo dėstomajį dalyką, buvo reiklus, pratino savarankiškai dirbtį, netoleavo apsileidėlių. Ypač imponavo bendravimo su mumis, mokiniais, būdais: néra tekė girdéti, kad mokytojas būtų kalbėjęs pakeltu balsu, piktu tonu, nejutome kai kuriems mokytojams būdingo valdingumo bei arogancijos. Apeiliuodamas į nedrausmingą ar tinginiaujantį mokinį, mokytojas nepamokslaudavo, o stengdavosi paveikti tėviškai jautriu žodžiu ar subiliu humoru. Daug vėliau mokytojas apie savo bendravimo su mokiniais būdą taip kalbės: „Nebuvau baigęs pedagoginių mokslių, taigi mokiausi savarankiškai, su mokiniais bendravau taip, kaip man atrodė geriau, bendravau ne kaip mokytojas su mokiniais, o kaip žmogus su žmogumi. Tai, manau, jiems labiau patikdavo. Ir mokytojas turi pripažinti savo klaidas ir mokėti pajuokauti. Humoras padeda, tiesiog gelbsti net sudėtingiausiose si-

tuacijose, išsprendžia brėstančius konfliktus, pakelia nuotaiką“ (Asta Bitinaitė. *Vis labiau teks branginti kiekvieną dieną // Darbas*, 1999 m. lapkričio 16 d.).

Ir dar vieną dalyką mes, mokiniai, suvokėme: mokytojui B. Bagdonavičiui yra svetima sovietinės okupacijos sukurtą tvarką, jo pamokose ir auklėjamajame darbe nejutome tada taip reikalautų įvairių auklėjamų „momentų“. Mokytojas ramiai dirbo pedagoginį darbą, atvirai nekonfrontuodamas su okupaciniu režimu. Tik gerokai vėliau padariau išvadą, kad mokytojas elgési išmointingai ir tollregiskai, kad tik tokie pedagogai, suvokdami padėties fališkumą, išsaugojo tautines vertes ir lietuvišką dvasią tolydžio sovietinamoje mokykloje.

Mokytojo B. Bagdonavičiaus darbštumas, pareiginguumas, atsakingumo jausmas ir kitos taurios žmogiškosios savybės lėmė jam darbų gausą ir įvairovę mokykloje ir už jos ribų („Kas veža, tam ir krauna“). Ant jo pečių gulé daug rūpesčių, susijusių su įvairiomis sovietinės švietimo sistemos reformomis. Ypač didelių pastangų pareikalavo nuo 1960 metų įvestas vadinas mokslo politechninis mokymas. Mokytojas B. Bagdonavičius buvo paskirtas mokymo dalies vedėju gamybiniam mokymui ir daug metų éjo tas pareigas. Jis pats émési dėstyti naujai įvestus dalykus – automobilio kursą ir elektrotechnikos pagrindus. Su šefu pagalba mokykloje buvo įrengtas mašinų mokslo kabinetas ir metalo dirbtuvės su tekinimo, grėžimo, šlifavimo, frezavimo staklėmis. Mokiniai į rankas gavo ne tik paprastą darbo įrankį, bet ir sudėtingesnę gamybinių techniką. Gamybinio mokymo pasiekimais Pasvalio vidurinė mokykla émė garsėti respublikoje. Ne, ne pati sovietinės švietimo sistemos reforma rūpėjo mokytojui B. Bagdonavičiui, kaip ir mokyklos direktoriui Juozui Dulskiui, mokytojams Stasiui Vaičekoniui, Elenai Kuprytei ir kitiems, plėtojusiems gamybinių mokymą. Jie buvo kupini ryžto duoti mokiniams tvirtų ir gilių žinių ir praktinių gebėjimų, reikalingų vaisingam profesiniam orientavimui ir savarankiškam gyvenimui.

Didelis mokytojo B. Bagdonavičiaus rūpestis buvo užklasinė mokinii veikla, turėjusi praplėsti erdvę mokinii protinių gabumų, kūrybinių jėgų ir talentų ugdymui. Mokykloje buvo nemaža kūrybingai veikusių dalykinių būreliai, tarp jų – jaunuji fizikų, kuriems vadovavo mokytojas B. Bagdonavičius. Jis didžiavosi, kad buvę tų būreliai pirmininkai tapo žymiais mokslininkais – habilituotas technikos mokslo daktaras Stepas Janušonis, daktarai Jonas Makrickas ir Valerijus Žalkauskas, kiti – žinomi inžineriai. Minėtų būreliai entuziastai yra tapę respublikinių olimpiadų nugalėtojais ir prizininkais.

Nebuvo mokslo metų, kad mokytojas B. Bagdonavičius nebūtų turėjęs auklėjamosios klasės. Jis išleido trylika laidų. Teko girdeti mokytoja sakant, kad mylimiausia auklėjamoji klasė mokyklą baigė 1954 metais. Šioje klasėje mokėsi vien berniukai, jų buvo 24, ir tik vienas liko be

aukštojo mokslo, o kai kurie tapo garsiais žmonėmis – aktorius Regimantas Adomaitis, Kauno klinikų chirurgas Jaunutis Tamašauskas, architektas Arvydas Kučinskas...

52 metai – toks yra mokytojo B. Bagdonavičiaus darbo Pasvalio vidurinėje mokykloje stažas: 33 metus dirbęs fizikos mokytoju ir 1981 m. išėjės į pensiją, dar 19 metų prižiūrėjo ir tvarkė mokyklos elektros ūki. Buvusi mokyklos direktoriė Adelė Pladienė pažymi: „Mokytojas Bronislovas Bagdonavičius buvo ne tik geras fizikos mokytojas, bet ir puikus patarėjas bei pagalbininkas visuose mokyklos darbuose. Jis padėjo stiprinti mokyklos techninę bazę, buvo tikras mokyklos šeimininkas“ (Pasvalio Petro Vileišio gimnazija atsiminimuose. Pasvalys, 2002, p.104–105).

Metų našta nesumenkino mokytojo B. Bagdonavičiaus entuziazmo, su kuriuo jis sutiko Atgimimą ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą. Iš pat pradžių jis buvo kartu su Sajūdžiu, rėmė jo užmojas, dalyvavo prasmingose visuomeninėse akcijose. Taip permanentais metais man ne syki yra tekė susitikti ir bendrauti su buvusiu savo mokytoju ir auklėtoju. Mačiau, kaip jam rūpėjo santarvė tarp žmonių, kitaip mažančiojo supratimas, politinė kultūra, tolerancija. Pedagogui iš prigimties buvo sunkiai suprantama, kaip ir kodėl buvęs visuotinis dvasinis pakilimas užleido vietą visuomenės susiskaldymui į „patriotus“ ir „priešus“, konfrontacijai, raganų medžioklei.

Mokytojo B. Bagdonavičiaus triūsas buvo įvertintas: apie tai byloja didelis pluoštas garbės ir padėkų raštų; 1958 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelniusio mokytojo vardas; 1992 m., švenčiant mokyklos 70-metį, suteikiamas Pasvalio miesto garbės piliečio vardas; 1997 m., Lietuvos mokyklos 600 metų jubiliejaus proga, apdovanojamas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu.

Mokytojo B. Bagdonavičiaus nesibaigiančių darbų bendraautorė buvo šeima, kurią jis sukūrė 1948 m., vėsdamas tos pačios mokyklos mokytoją Aliną Lukošiūtę. Talentinė mokytoja – taip buvo sakoma apie A. Bagdonavičieng, atidavusią Pasvalio vidurinei mokyklai 35-crius savo gyvenimo metus. Bronislovas ir Alina Bagdonavičiai išaugino tris vaikus: sūnų Vilijandą, kuris, baigęs Vilniaus universitetą, tapo žymiu matematikos mokslininku; dukterį Jolantą, kuri darbuojasi medicinos srityje; dukterį Gintarę, dirbančią muzikos pedagoge. Darnią šeimą 1993 m. ištiko skaudi netektis – sunkios ligos pakirsta mirė Alina Bagdonavičienė.

Mokytojas Bronislovas Bagdonavičius išėjo į amžinybę, palikdamas giliai įmintas pėdas derlingame Pasvalio krašto molžemyje. Tos pėdos – tai vertingas dešimtmeciaisiai kauptos pedagoginės patirties paveldas, iš kurio mokysis naujos pasvaliečių kartos, prasmingais darbais kurdamos savo ateitį. Kur bebūtų išskliaidę Mokytojo mokiniai ir bendradarbiai, jie visada su gilia pagarba saugos jo šviesų atminimą.

PROFESORIAUS ANTANO VADOPALO PALIKIMAS

Tarp lankytinų Daujėnų parapijos vietų yra profesoriaus Antano Vadopalos gimtinė. Šių metų sausio mėnesį jo artimieji, giminės, gausus būrys kaunicčių palydėjo profesorių Antaną Vadopalą, sulaukusį 84 metų, į paskutinę jo lankymo vietą – Petrašiūnų kapines.

Šios netekties proga spaudoje buvo rašoma, kad profesorius Antanas Vadopalas yra vienas iš Pasvalio krašto ryškių agronomų mokslininkų plejados. Jo asmenybę galima drąsiai gretinti su Juozo Tonkūno, Broniaus Baginsko, Petro Vasinausko vardu.

Antanas Vadopalas gimė ūkininko šeimoje 1921 metų sausio 5 dieną. Baigę Pasvalio Petro Vileišio gimnaziją, agronomijos mokslius studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijoje. Ją 1950 metais baigęs, pedagoginį darbą dirbo

Klaipėdoje, parengė žemės ūkio mokslo daktaro (tuomet kandidato) disertaciją, kurią 1961 metais apgynė. Nuo 1963 metų dirbo Lietuvos žemės ūkio akademijoje, gavo docento vardą, po metų apgynė habilituoto daktaro disertaciją apie geros kokybės javų sėklos paruošimo technologiją. Tapę profesoriu daug metų dėstė būsimiesiems žemės ūkio inžinieriams. Jis parašė 16 vadovelių agronomijos klausimais. Kaip pažymėjo „Darbo“ laikraštyje Albinas Kazlauskas, mūsų kraštiečio populiarūs vadovėliai prilygsta kitų Pasvalio krašto agronomų – Juozą Tonkūną, Petro Vasinausku – parengtoms žemės ūkio mokslo populiarių knygoms. Tai nepamirštamas profesoriaus Antano Vadopalalo palikimas visiems, kurie mokosi ir mokysis žemdirbystės paslapčiu.

Profesorius Antanas Vadopalas Daujėnuose 1986 metais prie buvusio mokyklos pastato. Dramatiškais 1944–1945 metais Antanas Vadopalas buvo šios mokyklos vedėju ir išgelbėjo mokyklą nuo gaisro, kai per partizanų ir stribų susišaudymą užsidegė mokyklos ūkinis pastatas. A. Šimkūno nuotrauka

Algimantas Krinčius

Krinčinistika, arba vieno dokumento istorija

Skiriu pradedančiajam istorikui

Krinčinistika – tai istorijos mokslo sritis, apimanti Krinčino istoriją. Saura, bet reikalaujanti plačių kitų mokslo šakų žinojimo sritis. Pabandysiu išvardinti, kas reikalinga krinčinistikos tyrinėjimams. **Paleografija.** Tai mokslas apie raštą, visų pirma gudišką XVI–XVII a., kurio modifikacijos kito gana sparčiai, lyginant su ištakom. **Lingvistika.** Tai mokslas apie gudų, lenkų, lotynų kalbas, jų semantines ypatybes ir kitimą LDK laikais. Ypač lotynų, kuri toli gražu jau nebuvo tokia, kokia aprašyta klasikinės Romos imperijos laikų kalbos gramatikose. Arba gudų, kuri Lietuvoje ženkliai skyrėsi nuo ukrainietiškos ar gudiškos LDK dalies rašomosios (kanceliarinės) gudų kalbos. **Archivistica.** Čia žinios gali būti pavirsutiniškos, kiek tai reikalinga, ieškant ir surandant dokumentus. Gal vienintelė sritis, kur galima tikėtis gyvos pagalbos iš kitų (turi galvoje archyvuose dirbančias moteris ir vyrus). Bet perskaityti ir suvokti dokumentus vis viena reikės pačiam. **Istorija.** Visų pirma Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės, paskui kaimyninių kraštų – Lenkijos, Rusijos, Livonijos, Švedijos ir kt. Na, dar kompiuterija, vertimas, leidyba ir dar šis tas. Taigi sritis išsiplečia iki neaprēpiamumo. Bėda, kad krinčinistikos studijomis užsiima per mažai žmonių. Gal vienas? Gal du? Nežinau. Kiekvienam kaimui po vieną tyrėją turėtų užtekti visos Lietuvos lokalinių istorijos aprašymui.

Mokslininkai tyrinėja plačiau. Dėl to nutinka keistų dalykų, kai bandoma operuoti lokalinius faktus. Štai vienas atsitikimas, beieškant seniausio Krinčino dokumento – 1555 metų inventoriaus Uptytės inventorių knygoje. Dar carinių rusų mokslininkų surištas Inventorius, pasirodo, buvo sumaišytas lapais. Profesorius Konstantinas Jablonskis gerokai padirbėjo ir suraše i lapelį tikrają tvarą. Daktarė Ona Maksimaitienė tą tikrają tvarą paskelbė spudoje¹. Ja dabar daug kas naudojasi. Dėkui Dievui, kad aš apie tai nieko nežinojau, nes, ko gero, nebūčiau nė ieškojės, nes, remiantis minėtais istorikais, Krinčino ten nėra. Tai yra 109, 110 lapai neegzistuoja. Tik nuvažiavęs į MA rankraštyną ir per porą valandų suradęs Krinčino, tuomet Versmių kaimo, inventorių ir užsisakęs mikrofilmus, galėjau ramus grįžti namo ir ... skaityti apie tai, kad minėtų puslapių nėra. Arba neseniai išleistoje Panevėžio miesto

istorijoje² išvardijamos minėto Inventoriaus vaistystės, bet Paviešmenių (kurių vaistystės ribose buvo Versmių kaimas, būsimasis Krinčinas) nematyti, yra tik truputį panašus Paviešintis. O gal aš ko nors nesuprantu ar skaityti nebemoju? Arba kitas atvejis. Po 400 metų rašytinės miestelio istorijos paaškėja, kad jokio micstelio nėra ir nebuvu, viso labo tai tik bažnytkaimis. Tai naujausios žinios iš paskutinio *Ziemgalos numero*³. Aš, žinoma, gerbiu profesoriaus Algimanto Miškinio nuomonę ir pritariu, kad urbanistinės raidos aspektu tai tik viso labo bažnytkaimis, ypač bendrame Lietuvos kontekste, tačiau nuo 1579 metų visuose dokumentuose⁴ vartotas žodis oppidum (lot.), miasteczko (gud., lenk.), o nuo XX a. pradžios iki 2004 metų vartojamas miestelio pavadinimas. Argi tai neturi jokios reikšmės, kalbant apie objektą bendra istorine prasme, ne tik urbanistinės raidos požiūriu? Parapijos, valdos, valsčiaus, seniūnijos centras ir staiga – bažnytkaimis? Arba vėl: knygoje *LDK kultūros tyrinėjimai ir vaizdai*⁵ rašoma, kad dvaras 1717 metais nutraukė mokytojo išlaikymą. Matyt, remiamasi Jurgio Lebedžio knygos *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*⁶ informacija apie 1737 metų spalio 25 d. Kupiškio dekanu vizitacijos išrašą, jog dvaras jau 20 metų nebeduoda pinigų bakalauro išlaikyti, tuo tarpu dar 1670 metų vasario 25 d. bažnyčios inventoriuje kalbama, kad jau tada dvaras nebevykdė fundatoriaus valios. Smulkmenos. Tačiau sąrašas gali būti tėsiamas, ir vaizdas po truputį iškrecipiamas.

Dabar apie dokumentų reikšmę ir svarbą. Paimkim vieną reikšmingesnį Krinčino bažnyčios ir mokyklos istorijai dokumentą. Ilgą laiką spudoje buvo minima 1611 metų bažnyčios fundacija, įvairiai ją interpretuojant, tačiau buvo matyti, kad rašiusieji jos neskaitė, tik vienas nuo kito perpasakojo. Rimtiems tyrinėjimams reikėjo surasti ir perskaityti dokumento originalą. Ir tada ėmė aiškėti, kad egzistuoja ne viena kopija, vadinas, praktinė to rašto svara buvo didesnė, nei galime išsivaizduoti, nes Jame buvo kalbama ne tik apie bažnyčios fundaciją, bet apie Krinčino mokyklos pradžią ir kitus dalykus. Taigi 1611 metų birželio 20 dieną kunigaikštis Dimitrijus Mikalojus Kurpskis Vilniuje suraše ir patvirtino dokumentą, kuris buvo prak-

tiškai svarbus ne tik XVII, XVIII, bet ir XIX amžiuje. Tieki svarbus, kad jo kopiją iš Krinčino į Vilnių važiavo ne vienas klebonas. Dokumentas buvo surašytas ant pergamento ir patvirtintas parašais ir antspaudais, o kopijos buvo perašomos ant popieriaus. Štai 1670 m. vasario 25 d. bažnyčios vizitacijos dokumente kalbama apie tai⁷, kad klebonas Stanislovas Urbonavičius vyko į Vilnių pas vyskupą, rado fundacijos raštą bei Dimitrijaus Kurpskio testamentą ir pasidarė kopiją už savo pinigus. Nėra abejonių, kad, artėjant Kurpskių dinastijos pabaigai, buvo svarbu turėti dokumento kopiją, irodančią fundatoriaus valią. Toliau dar iškalbingesnis faktas: Krinčino bažnyčios rektorius Steponas Filmanavičius šaltą 1730 metų žiemą, vasario 27 d., kinkė arklius ir važiavo į Kapitulą darytis nuorašo, kurį tvirtino Vilniaus notaras⁸. Iš to nuorašo 1737 m. spalio 25 d. buvo padarytas dar vienas nuorašas, likę bažnyčioje. Galų gale tas 1611 m. dokumentas 1790 m. spalio 21 d. įtrauktas į Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo knygą⁹ drauge su kitais dvieju Dimitrijaus Kurpskio dokumentais. Bet ir tai dar ne viskas. Vilniaus Universitetas 1824 m. gavo paklausimą iš rusų administracijos, kokiu pagrindu veikianti parapijinė Krinčino mokykla, kur vaikus mokė mokytojas Justinas Leibovičius¹⁰. Taip atsirado dar vienas minėto dokumento nuorašas, darytas iš Universitete saugomų archyvinų dokumentų. Taigi, neskaičiuojant pergamentinio originalo, egzistuoja, ar gal tik kol kas surastos, 5 dokumento kopijos. Nemažai, tiesa? Ir tokias paieškas atlikęs, istorikas gali jaustis jau nebe istoriku, o Šerlokų Holmsu. Taigi galbūt dar ir iš to randasi intriga ir noras tyrinėti toliau?

Ona Maksimaitienė. Keletas pastabų dėl seniausio Upytės valsčiaus 1556 m. inventoriaus // Bibliotekininkystė ir bibliografija, V., 1962.

Ona Maksimaitienė. Panevėžio miesto istorija. Panevėžys, 2003, p. 24.

Ziemgala / Istorijos ir kultūros žurnalas. K., 2003, Nr. 3, p. 11, 26.

Algimantas Krinčius. Istorinės erdvės beieškant, II dalis. Senieji dokumentai ir datos (1554–1796). Krinčinas, Savilaidė, 2003.

LDK kultūros tyrinėjimai ir vaizdai. V., Aidai, 2001, p. 383, 388.

Jurgis Lebedys. Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime. V., 1976, p. 127, 144, 178.

Algimantas Krinčius. Istorinės erdvės beieškant, III dalis. Senieji Krinčino dokumentai (1569–1795). Krinčinas, Savilaidė, 2004.

LVIA F 696. Ap. 2, b. 12, 1.6 r.

LVIA SA. Nr. 2405, 1.165–168.

Algimantas Krinčius. Istorinės erdvės beieškant, IV dalis. Senieji Krinčino dokumentai ir datos (1796–1918). Krinčinas, Savilaidė, 2004.

Išgarsino Daujėnus

Balandžio 8 dieną sukako 125 metai, kai Utenos rajono Gaidžių kaime gimė kunigas, poetas, šventėjas Jurgis Tilvytis-Žalvarnis, poeto Teofilio Tilvyčio brolis.

Mums jo atminimas brangus ne tik todėl, kad jis vikaravo Krinčine, Pabiržėje, daug pasidarbavo šviesdamas jaunimą, bet ir todėl, kad pirmasis plačiai išgarsino Daujėnus. 1910 metais Saliamono Banaičio spaustuvė Kaune išleido jo poemą „Daujėnai“, kurioje jausmingai apdainuojama ši parapija, ypač garsiosios Daujėnų Sekminės, kai visais keliais čia į atlaidus traukdavo minių minios.

...Man teko važiuoti keliu nuo Krinčino,
Keleiviais it upę tarytum patvino.
Nei kur išsilentki, reik žingsniu važiuoti,
Reik miniai-močiutei visai pasiduoti...

Jurgis Tilvytis-Žalvarnis taip pat paraše daugiau poemų – apie Pajstri, kur 1908 metais įkūrė parapiją, pastatė bažnyčią, 1909 metais – „Dienelei brékstant“, 1912 metais – „Palaimintas triūsas“, išleido eileraščių ir giesmių rinkinę „Rūtų saujelė“. Jo plunksnai priklauso ateitininkų, pavasarinkinkų, blaivininkų himnai. Nuo 1927 metų iki pat mirties Jurgis Tilvytis buvo marijonų vyresnysis ir Panevėžio Šv. Trejybės bažnyčios rektorius. Mirė 1931 metais per Kūčias Panevėžio kapinėse sakydamas: „Mes nežinome nei dienos, nei valandos, kada mus Dievas pašauks“. Ten ir palaidotas. Dėkingi parapijiečiai jam pastatė gražų paminklą.

Jurgis Tilvytis-Žalvarnis

DAUJĖNAI.

Eilės.

A. Žalvarnas.

K A U N A S,
Saliamono Banaičio spaustuvė,
1910

„Daujėnų“ poemos
viršelio faksimile

Kūnčių mokykla arba vieno dokumento

istorijos fragmentas iš Švietimo ministerijos įsakymo 1930 metų lapkričio 12 d. A/Nr. 194

Petras Mikelinskas

Requiem Aeternam Limparų pradžios mokyklai

Sovietmečiu žmonių deportacija, kolektivizacija ir melioracija taip nusiaubė, ištuštino daugelį Lietuvos rajonų, jog kai kurie kaimai ir viensėdžiai liko visai be gyventojų. Ypač žiauriai nukentėjo Pasvalio rajono šiaurinė dalis, vadinamoji Palatvė, kur buvusios gyvenvietės, liešos ir derlingos to krašto žemės liko visai be žmonių. Buvę sodžiai ir sodybos dingo, palikdami tik gražius vardus, kuriems irgi gresia užmarštas. Išnyko senas Majėnų dvaras, Ratkūnų kaimas, Limparų, Straupėnų, Žabynės, Berlynės, Kuzmiškio... viensėdžių sodybos.

Nubraukė sovietmetis nuo šio krašto lygumų veido ir ne vieną pradinę mokyklą, kurios keletą dešimtmečių buvo kaimo žmonėms šviesos ir švietimo židiniai. Su širdgėla ir nostalgija vis prisimenu Limparų pradinę mokyklą, kurioje daugelis gan plačios apylinkės žmonių sėmėsi pradžiamokslio žinių, mokėsi raštingumo ir pilietiškumo.

Limparų pradinė mokykla vienos gyventojų, būsimų mokinų tėvų rūpesčiu, Švietimo ministerijos įsakymu buvo įsteigta 1926 metais ir įkurta buvusio dvaro vaizdinė game raudonų plytų pastate. Atokiau nuo mokyklos rūmo

stovėjo dar vienas, taip pat raudonų plytų pastatas, gal buvęs dvaro svirnas, gal tvartas. Abu pastatus supo erdvus kiemas su vietomis dar išlikusia aukšta tvora, prie kurios daiktais glaudėsi alyvu, jazminu ir dar kažkokie krūmai. Šiaurinėje pusėje už mokyklos dunksojo aukštų eglių eilė, o į vakarus nuo rūmo krašto didelis, gerokai apleistas senų obelų ir kriausią sodas. Sodo pakraštyje stūksajo dar vienas gana didelis pilko mūro statinys su skylėtu, baigiančiu suerti čerpių stogu. Šalia to paslaptingo, neaiškios paskirties, jau apleisto ir nebenaudojamo pastato augo neregėtė dydžio ir storumo medis, turbūt vinkšna ar tuopa, su didžiuliu gandralizdžiu aukštai tarp galingų šakų.

Šalia sodo, pietvakarinėje jo pusėje, plytėjo didokaitvenkinys, pavasariais skardėdavęs daugybės varlių kvarkimui, o žiemą tapdavęs vaikams puikiausia čiuožykla kartais ir šalta maudykla, jeigu kas išdrįsdavo per ankstybandytį dar nesustorėjusi ledą. Erdvus mokyklos kiemai ir tas senas sodas, ta didžioji vinkšna, tas tvenkinys mokinį gyvenime vaidino gal ne menkesnį vaidmenį nei pati mokykla.

Kalbant apie Limparų dvaro sodybas ir rūmą, kuriame iškūrė pradinė mokykla, derėtų paminėti ir aukštų medžių kuokštą, dunksojus netoli už keliuko. Tai buvo senos apleistos kapinės, tikriausiai buvusių dvarininkų šeimos nekropolis. Tarp aukštų žolynų ir krūmokšnių kyšojo samanoti antkapiai ir paminklai su sunkiai beišskaitomais nelietuviškais užrašais. Tai buvo niūros, kažkokia paslaptim dvelkių kampas, kurio privengdavo ne tik vaikai, bet ir suaugusieji.

Netrukus po to, kai jau sovietų metais mokykla buvo uždaryta, prasidėjo barbariškas senosios dvarvietės nikojimas ir naikinimas, kol pagaliau buvusios vaizdingos sodybos vietoje liko plynas laukas ir dirvonas. Daugybę išvairiausiu prisiminimui žadina dabartinė dykvieta, kur prieš pussimtį metų švietė didelis raudonas rūmas, manoji ir daugelio mano kraštiečių pirmoji mokykla. Ją pradėjau lankyti 1932 metų rudeni, kai čia jau mokėsi trys mano vyresnieji broliai.

Tiksliai nežinau, kiek mokytojų darbavosi Limparų pradinėje mokykloje per visą jos gyvavimo laiką, skleisdami mokslo šviesą šiame nuošaliame tėvynės užkampuje. Geru žodžiu noriu čia paminėti tuos, kurie mokė mano brolius ir seserį, mano bendraamžius kraštiečius ir manepati, mokytojas ir mokytojus, kuriuos likimas lėmė geriau ar menkiau pažinti...

Pirmai mokytoja ir mokyklos vedėja buvo Sofija Rudienė, kuri Švietimo ministerijos įsakymu 1930 metais jos prašymu buvo nukelta į Kiemėnų pradžios mokyklą, kur drauge su vyru mokytojavo ilgą laiką. Po S. Rudienės tais pačiais metais į Limparus jos pačios prašymu buvo paskirta jauna mokytoja Kostė Žukaitė, kilusi iš Biržų valsčiaus. Kai pradėjau lankytį mokyklą, Žukaitė jau mokė vyresniuosius brolius, jie visi labai gerai atsiliepdavo apie mokytoją ir kurstė mano norą taip pat eiti į mokyklą.

Mokyklos rūmas buvo vienaaukštis, bet gana ilgas ir platus dviejų galų pastatas. Viename gale buvo erdvė patalpa – mokymo klasė su keliomis eilėmis juodviršiu atlenkiamu suolu, o kitame buvo mokytojos gyvenamieji kambariai. Klasėje priešais suolus ant sienos kabėjo kryžius ir valstybės herbas Vytis, o ant dešinės sienos priešais langus – didelis Lietuvos žemėlapis ir dr. Jono Basanavičiaus portretas. Klasėje mokydavosi nuo rudens iki pavasario apie 30–40 išvairaus amžiaus, nuo 7 iki 14 metų, išvairaus augumo berniukų ir mergaičių. Pirmai mano mokytoja Kostė Žukaitė buvo jauna, liekna, simpatiška, bet gana griežta ir reikli. Ir taip pat gančtinai valdinga.

Visus tuos išvairaus amžiaus ir skirtingo „mokytumo“ vakinus mokė pati viena vienu ir tuo pačiu metu, suskirsčiusi į keturis skyrius. Tuo metu, kai pirmaskyria, tarkim, mokėsi skaityti, antrokai sprendē uždavinius, trečiokai raščių gramatikos pratimus, ketvirtokai „kalė“ tautos istoriją ar geografiją. O mokytoja kaip ta Barbė Šimtadarbė

gebėjo visus matyti, kam reikia padėti ir išklausyti, paklausti ir ivertinti. Kiek dar prisimenu, mokytoja Žukaitė mokė įdomiai ir sumaniai, įdomiai pasakodavo ir aiškinavavo, skirdavo išvairių užduočių, žadino žinių troškimą, norą mokytis, siekti šviesos ir kultūros, ugđė meilę mūsų varganai tėviškei ir žmonėms. Visos jos pamokos būdavo įdomios, turiningos, darbingos. Mokėmės daugumas noriai, stropiai, sąžiningai. Net ir aptingusius, net ir padykusių vaikus mokytoja gebėdavo sudrausminti, sudominti, iutraukti į darbą.

Šiandien man sunku išsivaizduoti, kaip tūlas kaimo mokytojas ar jaunutė mokytoja sugebėdavo dirbtį vienu metu su trim ar net keturiomis mokinii grupėmis, mokydami juos išvairių dalykų: gimtosios kalbos žodžiu ir raštu, aritmetikos, istorijos ir geografijos, piešimo ir dainavimo, rankdarbių ir žaidimų. Ir išmokydavo. Baigdami pradinės mokyklos ketvirtą skyrių, mokiniai būdavo išgiję elementarų raštingumą, mokėdavo neblogai ar net gerai skaityti, atliki pagrindinius aritmetikos veiksmus.

Ištrauka iš Švietimo ministerijos įsakymo 1930 metų lapkričio mėn. 12 d. A/Nr. 194 rodo, kad Kostė Žukaitė mokytojos ceną įsigijo prie Švietimo Ministerijos sudarytos egzaminų komisijos, kad ji skiriama Limparų pradinės mokyklos mokytoja su VI kategorijos alga (240 Lt per mėn.), kad šioje mokykloje 1930 10 01 buvo 38 mokiniai, o 1931 metų spalio 1 d. buvo 45 mokiniai.

Švietimo ministerijos inspektorai mokytojos K. Žukaitės darbą vertino gerai. Inspektorius M. Bartuška 1931 03 18 rašė: „Išeitus mokslo dalykus mokiniai patenkinamai moka... Mokiniai drąsus, mandagūs ir interesuojasi darbu. Jie auklėjami tautiškoje dvasioje. K. Žukaitė turi pedagoginiams darbui gabumų: mokymo ir auklėjimo darbą dirba gerai ir rūpestingai“. Teigiamai vertinamas mokytojos darbas ir kitose inspektorius M. Baltuškos apyskaitose.

Panašiai vertinamas mokytojos K. Žukaitės ir jos mokinii darbas ir kitose kasmetinėse inspektorius lankymose apyskaitose, visur pažymint gerą mokytojos pasiruošimą, norą ir gebėjimą dirbtį pedagoginį darbą. 1936 06 25 lankymo apyskaitoje rašoma: mokiniai iš viso 61, berniukų 38, mergaičių 23. Apylinkės pažinimo tikslu rengiamos ekskursijos, mokykloje įkurtas vietas dirbinių muziejėlis ir darbo klasė, mokoma karpybos, lipdybos, medžio darbų, siuvinėjimo ir mezgimo. Surengti Vasario 16 d. ir Lietuvos kariuomenės 17 metų sukakties minėjimai.

Mokytoja K. Žukaitė tikrai mėgo ir išmanė pedagoginį darbą, reikliai mylėjo vaikus, rūpestingai globojo gabesnius ir darbštessius, rūpinosi, įkalbinėjo tėvus, kad baigusius pradinę mokyklą leistų mokytis toliau. Nemažai jos buvusių mokiniai, tarp jų ir mano brolis Jonas, baigę šią mokyklą, atkakliai, įveikdami kliūties ir nepriteklius, siekė aukštėsnio išsilavinimo, mokėsi vienoje ar kita mokykloje arba lavinosi savarankiškai.

Mokykloje buvo bibliotekėlė, kur galėjai rasti ne tik tai Žemaitės, Šatrijos Raganos, Biliūno, Krėvės, Vaižganto geriausius kūrinius, bet ir kai kuriuos verstinės beletristinės veikalus. Pati labai gerbdama ir mylėdama spaustintą žodį, mokytoja puikiai mokėjo ugdyti meilę knygai, žadinči norą skaityti, sumanai parinkdama ir pasiūlydama kiekvienam tinkamą knygą, patardama, pamokydam, kaip skaityti. Gražinant perskaitytas knygas, nepamiršdavo pasiteirauti, apie ką knyga, kodėl patiko ar nepatiko. Todėl ir stengdavomės skaityti ir suprasti, įsiminti ir vertinti, sudaryti nuomone apie perskaitytą kūrinį. Jeigu ne vienas iš mokinys visam gyvenimui pamilo knygą ar net savo likimą susiejo su ja, tai čia nemenkas ir mokytojos Kostės Žukaitės nuopelnas.

K. Žukaitė mokytojavo Limparuose iki 1938 metų vasaros. Kai ją iškėlė kažkur į kitą mokyklą, mes, buvusieji jos mokiniai, labai gailėjomės, ilgėjomės ir vis geru žodžiu ją minėjome. Trys mano vyresnieji broliai turėjo laimė baigti šią mokyklą jai mokytojaujant, o man dar teko metus pasimokyti prie kitos mokytojos, nes dėl ligos porą metų buvau praleidęs be mokyklos.

Toji kita mokytoja buvo Dimšaitė (vardo, deja, nebe-pamenu), irgi jauna, liekna, simpatiška, visada gražiai, madingai apsirengusi, pasipuošusi, ryškiai išskirianti iš kaimo merginą. Kaip pedagogė ji nebuvovo tokia sumani ir prityrusi kaip K. Žukaitė, nes buvo dar labai jauna: Limparai jai buvo bene pirmoji darbo vietė. Buvo ji ir ne tokia griežta ir reikli. Su mokiniais būdavo visada maloni ir draugiška. „Pasižymėj“ naujoji mokytoja tuo, kad pas ją atskrisdavo jos sužadėtinis karas lakūnas, kuris labai greitai ją išviliojo iš Limparė. Pavasarį, bene gegužės mėnesį, jau baigiantis mokslo metams, giedrą saulėtą dieną, mokytoja kartu su mokiniais žaidė kvadratą. Staiga išgirdome aukštai danguje neįprastą garsą. Žaidimas nutrūko. Užvertė galvas, visi sužiurome į dangų ir netrukus išvydome sparčiai artėjantį ir didėjantį žalią lėktuviu ką su Vyčio kryžiais ant sparnų ir uodegos. Lėktuvas, sukdamas ratus virš mūsų galvų, leidosi vis žemiau. Jau matėme kabinoje sėdintį, mums mojuojantį lakūną Orlaivis mūsų padangėje tais laikais buvo gana retas ir neįprastas svečias. Tai buvo tikras siurprizas ne tik mums, bet ir mūsų jaunai mokytojai. Triukšmingai šaukdami mojomė lakūnui, laukdami ir tikėdami, kad lėktuvas nutūps kai nors pievoje šalia sodo. Deja, jis nenusileido, tik lakūnas kažką išmetė. Apskriejės virš mokyklos dar vieną ratą, pamojęs sparnais, jis tolo nutolo, veikiai išnykdamas dangaus žydynėje. O mes, vaikai, visu būriu lenktyniaudami pasileidome, kiek tik neša kojos, prie to išmesto daikto. Lenktynes laimėjo toks strazdanotas vaikinukas, berods Vytukas. Lakūno dovana, tai buvo dailus paketėlis, visu būriu atnešėm ir įteikėm mokytojai. Apsupę ją, smalsavome pamatyti, kas tame paketelyje. Mokytoja

tepasakė, jog tai jos draugo, karo lakūno, žadėtas siurpiras, ir neparodžiusi nusinešė į savo kambarį. O mes taip ir nesužinojom, kokia ta lakūno dovana mūsų mokytojai. Vaikai, gyvenę netoli mokyklos, vėliau pasakojo, jog tas lėktuvas dar ne kartą pasirodės virš mokyklos.

Vos metus mokytojavusiųjų Dimšaitė iš Limparė išskrardinė Jos sužadėtinis lakūnas. I jos vietą 1939 metų rudenį buvo paskirtas Petras Zablockas, 26 metų vyras, baigęs Pedagoginį institutą (taip pažymėta lankymo apyskaitoje). Inspektorius A. Virketis mokytojo lankymo apyskaitoje rašė: „...pamokos vedamos tvarkingai, pasirengimas joms tinkamas, mokiniai išsigyti žinios išcito kurso ribose daugiausia geros, o jų sąsiuviniai švarūs ir laiku pataisomi. P. Zablockas dar nesenai tepradėjęs dirbtį mokykloje, bet susipažinus su jo darbu, gaunamas išpūdis, kad iš jo atcityje bus visai geras mokyklos darbininkas“. Apyskaitoje t. p. pažymėta, kad mokytojas gerai moka lietuvių ir vidutiniškai vokiečių kalbą, kad mokykloje 53 mokiniai, 27 berniukai, 26 mergaitės (2 latviai).

Mokytojai P. Zablocką geru žodžiu mini mano sesuo Paulė, kuri jam mokytojaujant baigė šią mokyklą. Mokiniai esą greitai sužinoję, kad jų mokytojas – poetas, rašo eiles. Kai kurios vyresnės mergaitės net buvę išsimylėjusios mokytoja. Vokiečių okupacijos metais P. Zablockas mokytojavęs Joniškelyje, o po karos buvo sovietų valdžios ištremtas į Sibirą. Grijęs ištremties, apsigyveno ir mokytojavo Panėvėžyje. Čia sulaukęs garbingo 90 metų amžiaus tebegyvena ir kuria eiles, yra išleidęs penkias poezijos knygas.

1940–41 mokslo metais Limparuose mokytojavo Kazimieras (ar Kazys) Indrelė. 1941 metų birželį mokytojas slapstėsi nuo išvežimo pas vietas ūkininkus Naudžiūnus, o vokiečių okupacijos metais dirbo Saločių mokyklos vedėja.

Kazys Indrelė buvo puikus pedagogas, labai protinges ir įdomus žmogus. Lietuvą okupavus Raudonajai armijai, mokytojas, suprasdamas, kad dabar gali labai praversti, paskelbė veltui mokysis visus, norinčius pramokti rusų kalbos. Norinčių veikiai susidare nemažas būrelis. Užsi-irašėm ir mes su broliu Jonu. K. Indrelė tuos kursus vedė gal porą trejetą mėnesių, lankė juos 10–12 vaikinų. Dėstė mokytojas labai gyvai ir įdomiai, mokyti man labai patiko. Mes su broliu Jonu buvome bene stropiaus kuriant. Gaila tikta, kad tie kursai veikė neilgai. Dėl vienokių ar kitokių priežasčių kursantams nubyrant, užsiėmimai buvo nutrauktū. Tačiau šiek tiek pramokės, aš taip „uzsikrēčiau“ rusų kalba, jog nusprenžiau toliau jos mokyti savarankiskai. Vėliau, jau per antrą sovietinę okupaciją, gaves iš vieno raudonarmiečio A. Čechovo apsakymą knygelę, pradėjau skaityti, džiaugdamasis ir apmaudaudamas, kad neturiu žodyno nežinomiems žodžiams išsiaiškinti. Kai mynystėje pas savo seserį atostogavęs universiteto absol-

ventas Bronius Krivickas, vėliau žymus literatas ir laisvės kovotojas, būdavo dažnas svečias mūsų pastogėje. Brolis Jonas diskutuodavo su juo įvairiais, dažniausiai kultūros ir politikos klausimais, o mes su Bronium kartu skaitydavom Čechovą, kad geriau pramoktume rusiškai. Tokiu būdu rusų literatūros klasiko apsakymai buvo pirmieji mano savarankiskai perskaityti tekstai. Vėliau, studijuodamas rusų kalbą ir literatūrą, pažinau daug puikių šių disciplinų specialistų. O mokytojai K. Indrelė visada prisimenu kaip mano pirmąjį ir labai gerą, nuoširdų rusų kalbos mokytoją. Labai apmaudu ir gaila buvo sužinojus, kad šis puikus mokytojas ir niekuo nenusikaltęs žmogus irgi buvo ištremtas į Sibirą. Jeigu neklsty, iš ten jis, kaip ir daugelis tremtinii, nebegrižo...

Vokiečių okupacijos metais Limparuose mokytojavo ir vėl jauna, graži ir puiki mokytoja Emilia Pelešynaitė, o jos vyresnis brolis tuo pačiu metu buvo Kyburių parapijos klebonas. Mokytojai Pelešynaitė irgi teko šiek tiek pažinoti ir pabendrauti su ja. Mokytojai esu dėkingas už pagalbą man ruošiantis laikyti egzaminus į gimnazijos šeštąjį klasę. Mokytoja man diktuodavo diktantus, tikrindavo rašinėlius ir aiškindavo klaidas. Jos dėka per stojamuosius egzaminus už lietuvių kalbos rašinį gavau ketvertuką. Visiems, ir vaikams, ir suaugusiemis, mokytoja Pelešynaitė buvo labai draugiška ir nuoširdi, linksma ir samojinga, vaikų ir jų tėvų gerbiama ir mylima. Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, jos brolis kunigas suimtas ir ištremtas į Šiaurę, ar mokytojai Emiliai pavyko išvengti tremties, nežinau. Tik žinau, kad Limparuose dar mokytojavo mokytojai Beresnevicius ir Bakanas, kurių nei vardų, nei nuopelnų, deja, nežinau. Ar po jų kas nors ten mokytojavo ir kada mokykla buvo uždaryta, irgi neturiu žinių...

Limparė pradinėje mokykloje per neilgą jos gyvavimo laikotarpį darbavosi nemažai mokytojų, nes jie dėl vienų ar kitų priežasčių dažnai buvo keičiami. Daugumą jų geriau ar menkiau pažinojau ir galiu drąsiai teigti, kad šio krašto žmonių vaikams sekési turėti gerus pedagogus. Didesnioji mokyklos veiklos dalis priklauso laikotarpiui, kai Lietuva buvo laisva ir nepriklausoma. Kaip tik tuo metu ir man teko šioje mokykloje mokyti. Gerai žinau, koks nelengvas buvo tuo metu daugumos žemdirbių gyvenimas.

Tačiau visi suprato mokymosi ir švietimo būtinumą, siuntė vaikus į mokyklą, vykdė valstybės švietimo programą. Nors dalis kaimo vaikų pradinės mokyklos ir nebaigdavo, nes vos paaugėjė turėdavo eiti uždarbiauti savo šeimos ūkyje arba pas svetimus, tačiau elementaraus raštingumo pramokdavo kiekvienas, bent porą žiemų pratynės pradinės mokyklos suola. Tokiu būdu neraštingumas Lietuvoje per 20 nepriklausomybės metų buvo iš esmės likviduotas, nes mokyklos lankymo sąlygos daugeliui kaimo vaikų buvo tikrai nelengvos. Mokslo metus tik pirmokai pradėdavo rugsėjo pirmąją, o vyresnieji mokiniai tėsti mokslo

susieidavo tik lapkričio mėnesį, po Visų Šventųjų šventės, kai pasibaigdavo ganiava ir didieji lauko darbai. Vyresnieji mokiniai, išskyrus ketvirtokus, kurie ruošdavosi baigiamiesiems egzaminams, baigdavo mokslo metus anksčiau, jau gegužės mėnesį. Pamokos prasidėdavo pagal to meto Vakarų Europos laiką 8 valandą. Daugeliui mokiniai žingsniuoti į mokyklą tekdayo 2–3 kilometrus. Limparė apylinkės gana žemos ir pelkėtos. Tikras vargas mokinukams būdavo rudenį ir ankstyvą pavasarį, kai pelkes ir visas žemumas užliedavo vandenys, kai pažlugdavo visi keliai ir takeliai, kai į mokyklą tekdayo briste bristi arba raitam joti.

Neturiu duomenų, kiek žinomų žmonių yra mokesi Limparė pradinėje mokykloje, bet gerai žinau, kad tarp jų baigusiu yra ar buvo ir mokytojų, ir teisininkų, ir žurnalistų, ir rašytojų, o daugumas tai paprasti, tačiau daugiau ar mažiau raštingi žmonės, elementarų raštingumą išgiję Limparė pradinėje mokykloje, kurios šiandien, deja, nebėra ir kuriai belieka pasakyti requiem aeternam.

Kalbėdami apie Limparė pradinę mokyklą ir joje dirbusius mokytojus, negalime nepaminėti geru žodžiu ir kulinę, mokiniai kaimiečių vaikus tikslos tiesų ir krikščioniškosios moralės pagrindų. Ypač gero žodžio ir ilgiausios visų jų pažinojusių atminties vertas kunigas Vladas Kupstas, Kyburių bažnyčios klebonas 1934–38 metais. Tai buvo nepaprastai energingas ir veiklus bažnyčios vadovas, puikus vaikų ir jaunimo organizatorius, mokytojas ir auklėtojas. Jo nuopelnai Kyburių bažnyčiai ir parapijai didžuliai. Tikslos pamokas mokykloje kulinis VI. Kupstas vedavo labai įdomiai ir vaizdingai, gyvai ir netgi linksmai. Mokiniam jis buvo tokis nuoširdus ir paprastas, tokis atviras ir draugiškas, tarsi brolis ar vyresnysis draugas. Vaikai lenktyniaudami bégdavo jo pasitikti, ypač kai jis, pradžiūvus keliams, į mokyklą atvažiuodavo motociklu. Koks džiaugsmas, kokia laimė ištikdavo tą iš vaikų, kurį klebonas, pasisodinęs ant savo nepiktai urgiančios mašinos užpakalinės sėdynės, pažiūnėdavo po mokyklos kiemą arba keliuku šiek tiek toliau. Mes, vaikai, kunigą Kupstą ne tik labai gerbėm, bet ir nuoširdžiai mylėjome, laukdavom jo paties ir jo pamokų. Mylėjo nuoširdų veiklujį kunigą ir visa Kyburių parapija. Jis iškeliant kitur, parapijiečiai labai apgailėjo ir nenorėjo išeisti. Labai gražiai ir teisingai kunigo Vlado Kupsto nuopelnus paminėjo ir kraštiečiai žurnalistas Kazimieras Pūras istorinėje apybraižoje apie Kyburių parapija *Paribio žemės varpai*.

Requiem aeternam kunigo VI. Kupsto palaikams, kuriie išsisi Biržų katalikų bažnyčios šventoriuje. Requiem aeternam ir Limparė mokyklai, kuri, kaip ir miręs žmogus, neprisikels ir nebegriš iš gyvųjų gyvenimą, nebegriš i ta kraštą, kurio žmonėms ištikimai švietė ir tarnavo keletą dešimtmečių. Requiem aeternam!

Gimnaziją baigia gabūs literatai

2005 metų gimnazijos abiturientų laidoje – būrelis talentingų literatūros kūrėjų. Dauguma jų yra pasirinkę realinio profilio mokslus ir turėtūt taps gerais matematikais, informatikais, ekonomistais ar verslininkais, bet norisi tikėti, kad gimnazijoje išbandytas kūrėjo kelias nebus pamirštas, jis kvies sugrįžti: jei ne prie tuščio popieriaus lapo, tai gal prie geros knygos – jeigu jie patys ir neberašys, tai bus atidūs, suprantantys ir nuolat alkstantys skaitytojai.

2004 metų 2-ajame žurnalo numeryje pristatėme du šios abiturientų laidos literatus: poetą Tomą Taškauską ir eseistę Editą Žurumskytę. Šiame numeryje – dar trijų gimnazistų kūryba: Ilonos Bartkevičiūtės novelės, Gretos Magelinskaitės eilėraščiai ir modernistiniai Paulius Minkevičiaus tekstai.

Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos literatūrų būrelis su vadove lietuvių kalbos kokytoja Regina Grubinskiene. Aidos Dulkiėnės nuotrauka

Gimnazistai kasmet išleidžia kūrybos almanachą „Baltos pievos“. Pirmasis almanacho leidėjas – abiturlentas Paulius Minkevičius

Gimnazijos literatūrų būrelis leidžia literatūrinį laikraštį „Ant debesies“. Pirmoji redaktorė – šių metų abiturlentė Gintarė Raugalytė

Greta Magelinskaitė

4d klasės moksleivė, atvažiuojanti į gimnaziją iš neartimo Žadeikonių kaimo. Rašo eiles, kurios žavii paprastumu, lengvumu, gražiomis gamtos pasaulio pagavomis. Respublikinio moksleivių literatūrinių kūrinių apie gamtą konkurso laureatė (2004 m.)

Pūkuotas eilėraštis

Pūkuoti meškinai
Keliauja vaivorykštės taku.
Pūkuoti meškinai juokiasi,
Nes jų pūkus kedena
Saulės spinduliai.
Pūkuoti meškinai
Neša pūkuotą juoką.
Pūkuotas juokas –
Švelniuose maišuose,
Kuriuos pasiuvo
Žydra padangė.
Pūkuoti meškinai
Pila pūkuotą juoką
Nuo vaivorykštės žemyn.
Pūkuotas juokas kutena –
Mes nuolat šypsomės.
Jei užmirštam,
Kad esam laimingi,
Pūkuoti meškinai
Visada primena...

Delnuose
Nešu lapus –

Rudenisko

Stebuklo

Prisigérę lapai

Išbluko.

Delnuose –

Duoklė

Savartynui...

Minčių skruzdėlynai
Neša laimikų –
Didesnį už mane,
Sunkesnį už tave.

Nebetelpa
Skrudžių kojtės
Takuos...

Bėga neša
Neša bėga

Gražiai
Saulė teka.

Ore sklando
Šilkinė skraistė,

Austa iš laumės plaukų.

Siuvinėta

Pievų gėlėm,

Kvepianti medumi

Ir šiluma.

Apgaubia

Sužvarbusius pečius.

Ir aš girdžiu

Bičių dūzgimą pievoje,

Smilgų lingavimą vėjy...

Acimirka –

Ir jau šilčiau...

Mėnulio gijas
Saujoj laikau –

Jas susirinkau

Nuo užuolaidos

Krašto...

Kokio sapno

Šiąnakt norėsi?

Išausiu Tau...

Į vandens paviršių
Kyla burbuliukai
Juokingi, maži,
Susikibę rankom
Burbuliukai...
Kiekvienas turi
Savo melodiją.
Skamba vandens
Burbuliukų muzika!
Čiuožikai priversti
Šokti!...

Debesų skraistę
Nerūpestingais
Pirštais
Išdraikė vėjas.

Lijo.

Ir balose,

Po savo kojom,

Matai žvaigždes.

Vėjas tau leido

Žiūrėt

I stebukla.

Baltuose pūkuose
Gyvena žingsneliai,
Nykštukai ir stebuklai.

Tepu tepu

Per blakstienas.

Tepu tepu –

Užmerk akis.

Balta sniego pūga

Atneša šiltą

Iškepto pyrago

Kvapą...

Gera gulėt sniege
Su angelais...

Ilona Bartkevičiūtė

4f klasės mokinė, rašanti prozinius kūrinius: realistines, fantastines ir lyrines noveles bei pasakas. Respublikos gimnazijų jaunuju kūrėjų konkursų laureatė (2003 m.), Pasvalio Marius Katiliškio viešosios bibliotekos literatūrinio konkursų laureatė (2004 m., o 2003 m. – III vietas laimėtoja), rajono jaunuju filologų konkursų dalyvė (2004 ir 2005 m. – II vietų laimėtoja).

„Svajotoja, dažnai i gyvenimą žiūrinti pro rožinius akinius, mergina, negalinti pakęsti taisyklių, nuostatų ir nuolat maištaujanti: „Nedarysiu taip kaip kitis!“ Tai aš – Ilona, Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos abiturientė. Dar esu užsispurus, bet nemanau, kad tai minusas, atvirkšciai, tai padeda siekti užsibrėžtų tikslų ir tobuleti.

Dažnai manęs klausia, kodėl rašau. Nekuriančiam sunku atsakyti, nes jis nežino, koks nuostabus jausmas pasinerti į kūrybos pasaulį. Popierius lape gali susikurti nuosava erdvę, kurioje atsiriboji nuo erzinančių dalykų, o kai nori, vėl grįžti į tikrovę. Ir kaip smagu, kai žmogus, skaitydamas kūrinių, pasineria į tavo sukurtą pasaulį ir iš ten ką nors pasiūma, suranda jo sielą virpinančių dalykų.

I kiekvieną kūrinių įdedu dalelę savęs – savo nuoširdumo, svajingumo, žaismingumo. Aš myliu pasaulį ir nesipiktinu jo netobulumu, gal todėl dauguma mano kūrinių optimistiški.”

Akys

Išsidrebū ant hamako. Šis lėtai mane siūbuoja. Mmm... Gera... Jaučiuosi tokia pavargusi, lyg akmenis būčiau į kalną ridenusi... Užsimerkiu. Reikia truputį nusnūsti.

– Mūnū... Mūnū...

Vaje, ir ko gi ta nerimsta? Bandau išsiropsti iš savo guolio, bet neišlaikau pusiausvyros ir krentu ant žemės... Apačioje minkštutis samanų kilimas – traumų išvengiu.

Pricinu pric gyvatvorės ir pasisticibusi iškišu galvą.

Pievoje ganosi karvė.

– Ptrūke! Čiš! – sušunku naiviai manydama, jog žaloji mane supras.

Karvė apsisuka, suplevena ausimis ir atsuka man užpakaļ.

KARVĖ iš manęs tyčiojas!

Irémusi rankas į šonus nušlepenu į pievą.

– Ei, tu! – kreipiūosi į gyvuli.

Ši atsiska ir aš jau išsižioju šaukti, bet... pricinu arčiai ir įsmeigiu žvilgsnį į karvutės akis. Jos didelės, šiltos, raminančios, kupinos meilės... Pritupiu, nuraunu žolės kuokštą ir pakišu po snukiu.

Karvutė lyžtelį mano pirštus, bet žolės nepaliečia, pažvelgia širdį glostančiu žvilgsniu.

Šypteliu ir, užmiršusi, ko atėjau, glostau gyvuli.

Paskui pabučiuoju žalmargės snukį ir nubėgu.

Nedažnai žmogaus akys rasi tai, ką pamačiau...

Dramblionė

Šaltas, tuščias kambarys. Paimu vieną smilkalų lazdele. Ižiebiu degtuką. Ugnis. Šviesa. Šiluma.

Lazdelė ima smilkti. Siauras dūmų srautas kyla aukštyn ir išnyksta lubose. Dūmų takelis veda į nežinomybę. Kaip gyvenimas. O tu vis eini, eini...

Pūsteliu. Tiesus takelis suvinguoja.

Ne, man to neužtenka... Noriu skraidyt!

Atsidarau langą, atsišedu ant palangės. Kojos kabaldoja ore. Stebiu kranksinčias varnas. Nedorlės, vagilės... Bet skraido!

Užšoku ant vienos varnos sprando. Skrendu!

– Ko tu pati neskraidai? – stebisi varna.

– Kaip tai? Negi nežinai, kad žmonės negali skraidyt!

– Klysti. Tai jūs, žmonės, nežinot, jog mokat! Paprasčiausiai reikia nušokt nuo aukštost uolos ar kalno.

– Užsimušiu.

– Ne, žmonėms iš baimės užauga sparnai.

– Meluoji...

Varna tiesiog nuleidžia mane žemėn. Prisėdu ant suoliuko parke. Krenta lapai. Lėtai sklando ore ir saugiai nutupia ant žemės... Skraido! Aš irgi galiu...

Užlipu ant daugiabučio stogo. Pažvelgiu žemyn. Akyse užsidega baimė.

Nušoku! Atsitrenku į asfaltą ir subyrū. Mažytės dalelės susigeria į žemę...

Gal atgimsiu drugeliu?

Vidurnaktį

– Čiš! Tyliau!

– Tai, kad durys cypia!

Kai atsidūrėme lauke, atsidusau.

– Kiek valandų?

– Jau beveik dyvilyka!

– Tai paskubėkim!

Abi nulinavome į daržinę ir pasiėmėme dviračius. Kelias nebuvo labai tolimas, bet visgi... Naktis skleidė šilumą, šviesą, nes mėnulis išsišiepės gulėjo danguje, o aplinkui ji šokinėjo galybė žvaigždučių.

– Matai tą namą? Jame gyvena tokis vyras... Ką tik gržęs iš kalėjimo... Nužudė savo žmoną...

– Gana! – pertraukia Ingrida. – Negasdink!

Ji tik nusijuokė ir mudvi paspartinom minimą.

Štai mes ir vietoje. Metėme dviračius ir nulékėme prie langelio.

– Mums porą batonų. Imk vieną, – padavė man Ingrida, kai nedidukė tetulytė juos atnešė.

Draugužis prašesi suvalgomas: kvepiantis, karštasis, minkštutis... Man ēmė tūsti seilės. Atsilaužiau gabalėli į susigrūdau į burną.

– Mmm... – negalėjau to pasakiško skonio išreikšti žodžiais, tik mosikavau rankomis.

– Žinau! – šypsojosi pusseserė. – Nagi, lekiams namo, kol mūsų nepasigedo.

Šokome ant dviračių ir nudardėjome. Skubėjau lyg matuotis naujo drabužio.

Štai kalinio namas. Man virptelėjo širdis. Lange degė šviesa. Staiga iš krūmų kažkas iššoko į keliaj.

... Dejuodama gulėjau ant žvyruoto kelio. Pusseserė juokėsi susiėmusi už pilvo... Kai išvydo piktą ir skausmo pervertą mano veidą, nurimo. Pakėlė mane.

– Vargšelė!

– Tai jau tikrai! O kurgi mano...?

– Bembis nusinešė!

– Ka?

Ak, tas nenaudėlis pusseserės šuo! Ko jis čia naktmis valkiojas? Prakektasis!

Apsižiumbiau. Be galio gailėjaus savęs! Aš taip norėjau, skubėjau... Tupiu dabar vidury tako nubrozdintais keliais ir sutrenku šonu...

– Imk, valgyk, – atkišo Ingrida man savajį batoną.

Nusišluoščiau ašaras. Pusseserė prisėdo šalia ir mudvi vidurnaktį vidury vieškelio sukirtom skanutėli šviežią batoną.

„Esu ramus ir džiugus”

Paulius Minkevičius. 4f klasės mokinys, matematikas ir šachmatininkas, skaitovas ir aktorius, choristas ir solistas, tango šokėjas ir muzikantas, literatas ir bardas. Net sunku patikėti, kad vieno žmogaus pasaulyje tiek daug gali tilpti... Unikali asmenybė? Ar tiesiog ieškantis žmogus? Arba – vis tebeieškantis savęs, nes ir pats prisipažista, jog tikrojo savo ateities kelio kol kas nežinąs...

Matematika – ko gero, genai arba šeimos tradicija: tai mamos, tėcio ir brolio gyvenimo keliai. Tiksliuose poreikiis lavinti loginį mąstymą nuveda ir į šachmatininkų būrelį kultūros namuose. Jau ketveri metai, kai Paulius kopia į sceną: pradžia – moksleivių meninio skaitymo konkursai gimnazijoje ir rajone (šiemet atstovavo rajono moksleiviams ir regioniniame konkurse, taip pat išbande save respublikiniam skaitovų konkurse Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje). Scena jam – jau iprasta erdvė: jis šoka argentinietiško tango grupėje (pasirodė dviejose spektakliuose), yra vaidinės Pasvalio krašto muziejaus mėgėjų teatro spektaklyje, dalyvauja teatralizuotose programose, veda renginius gimnazijoje. Į sceną užlipa ir su gimnazijos choru arba ansambliu, o kartais su draugu arba vienais, į rankas paėmės gitarą... Kuria dainas ir pats – ir muziką, ir tekstus. Literatūrinės kūrybos pradžia buvo bene 1-oje (10-oje) gimnazijos klasėje: tada Paulius parašė keliais žavias pasakas. Paskui atsirado miniatiūros, novelės, eileraščiai – neįprasti, stebinantys modernistinė raiška, drąsiu, nenugludintu žodžiu ir gilia potekste. Su literatūriniais kūriniais Paulius ne kartą dalyvavo rajono jaunuų filologų konkurse (2004 m. tapo laureatu) ir M.Katiliškio viešosios bibliotekos literatūriname konkurse, kuriame taip pat yra laimėjės I vietą. Pristatydamas savo kūrybą, sugeba sužaveti publiką – pavyzdžiu, festivalio „Poezijos pavasaris“ Moksleivių skaitymuose Rašytojų sajungoje arba „Panėvėžio literatūrinėje žiemoje“.

Paulius suranda laiko ir knygų skaitymui. Bene 15-os būdamas perskaitė H. Hesės „Stiklo karoliukų žaidimą“. O nesenai, jau tapęs abiturientu, paniro į katalykę: draugai dažnai ji pastebi su „Šventuoju raštu“ rankose, jis gieda ir groja bažnyčios jaunimo chore, laiko save praktikuojančiu kataliku. Ši posukį savo gyvenime Paulius aiškina taip: „Itikėjau, kai pajutau Dievo buvimą, Gulėjau vidury lauko naktį ir verkiav. Gailėjausi dėl savo darbų. Tai buvo pirma tyra atgaila, o po jos atėjo neįtikėtina ramybė. Po šio įvykio ėmiau gilintis į bažnyčios mokymą. Dabar esu ramus ir džiugus. Bažnyčia – meilės mokykla. O žmonės nori mylėti ir būti mylimi. Tad paradoksalu, kad kai kurie žmonės ją neigia.“

Daugiausia džiaugsmo Paului ir teikia tikėjimas, ramybė ir bendrystė su žmonėmis. Be abejo, ne su kiekvienu, su kuriuo gyvenimas suveda, galima patirti dvasinę bendrystę, tačiau paklaustas, kokie žmonės jo gyvenime yra patys svarbiausi, Paulius konkrečiai neatsako: „Visi, visi, visi! Žinoma, svarbiausia yra šeima. Ir piktis žmonės padeda suvokti artimų meilę...“ Augęs kaime, kaip asmenybė brėsta Pasvalio erdvėje, kur, kaip prisipažista, kurį laiką jautėsi nejaukiai – iki tol, kol išsiliejo į kultūrinį gyvenimą. Patyrė, kad jis Pasvalyje platus ir įvairus. Anksčiau neturėdavęs ką

veikti, o dabar ne visur besusėpęs. Išsivaizduoja save Pasvalyje ir po studijų – mano, kad čia galėtų turėti visavertį gyvenimą. Gal po kelerių metų gimnazija turės jaunatvišką ir įdomų mokytoją, kokią jis pats dabar mokykloje pasigenda?...

O ką gi gimnazijos bendruomenė – mokytojai, draugai mano apie Paulių?

Štai jo auklėtojos matematikos mokytojos Elenos Ridlauskiės nuomonė: „Jis – labai įvairiapusė asmenybė. Žemesnėse klasėse Paulių pažinojome kaip gerą matematiką: gabus iš prigimties, greito mąstymo ir geros orientacijos. Aukščiausias pasiekimas – 2003 metais laimėta II vieta respublikinėje matematikų olimpiadoje. Per paskutiniuosius metus Paulius išbandė save įvairiausiose srityse: tango, teatras, raiškasis žodis, literatūrinė kūryba, dvasiniai dalykai... Ir tai, manau, dar ne viskas, ką jis darė. Būdavo momentų, kai Paulius nebesugebėdavo mokyti, bet be veiklos jis negalėjo. Pasodinus ši asmenį vien tik prie pamokų ruošos, jis uždustų... Paulius turi savą vertybų sistemą, besiskiriančią nuo daugelio bendraamžių“.

O dabar bendraamžių, jo klasės draugų, nuomonės.

„Tai labai, pabrėžiu – labai įdomus žmogus. Kartu ir labai keistas. Aš su juo mokausi nuo 6-osios klasės, tačiau iki šiol jo gerai nesuprantu... Iš Pauliaus akių sklinda šiluma ir nuoširdumas. Kažkas tame slypi, ko neturi kiti. Nedaug yra tokų žmonių kaip jis. Jis – stipri asmenybė. Turi tvirtą nuomonę. Jam nesvarbu, ką kiti galvoja apie jį.“

„Jis toks vienas, tokų kaip Paulius nepažįstu daugiau... Jis tikrai geras draugas, puikus klasiokas. Jei jis išliks toks, koks yra dabar, tai tikrai išaugs į menininku! Matematika pamirš.“

„Pažįstu nuo šeštos klasės. Niekada nesugebėjó pasislėpti minioje. Ir nesistengė. Turi Dievo dovaną – galvą. Bet nesvetiškas tinginys ir užsispymimo trūksta. Sunku bus berneliui gyvent... Bet tokius žmones įdomu pažinti. Įdomu bendrauti su skrajojančiais padėbesiais, turinčiais visiškai kitokias vertėbes ir savitą požiūrį į gyvenimą. Kai žiūri į jį, atrodo, kad jam gyvent taip paprasta ir gera. Kartais net imu pavydėt...“

„Su Pauliumi pakankamai lengva bendrauti, tačiau šnekant su juo nereikėtų pamiršti akių kontaktą. Tai, kiek suprantu, jam yra labai svarbu.“

„Jeigu pasaulyje būtų daugiau tokų žmonių, jis taptų šviesesnis...“

Kokia gi Pauliaus vertybų sistema, apie kurią jis pažįstantys kalba? Mažytė iliustracija – jo paties žodžiai: „Pamatės Lietuvos Respublikos vėliavą, musiūpsau. Praskaidrėja širdis. „Ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi...“ I mano būtį išsilieja tautinės XX amžiaus pradžios idėjos... Mane žavi tik plazdancios vėliavos. Tik jos yra gyvos. Dažnai pilkame mieste jaučiuos kiek niūriai, todėl ryški Lietuvos vėliava man primena spalvotą pasaulį – tokį, koks jis yra išties.“

Regina Grubinskienė

Vido Dulkės nuotrauka

Paulius Minkevičius

Šliaužiu

Aš šliaužiu... Šliaužiu nuolatos. Dieną naktį. Šliaužiu, bet labai lėtai. Šliaužiu ir nieko ncpasickiu. Bet aš šliaužiu... Aš stengiuos šliaužti, kad ir kaip tai nuobodu ir keista. Šliaužiu... Pasakyčiau: „Prisijunk ir tu, šliaužkime kartu!“, bet šliaužti – nepadoru... Nors ir palieki kažką po savęs: matosi – kažkieno šliaužta... Vien dėl to ir verta šliaužti!

Vis dėlto... šliaužti sunku.
Bet skristi gi nemoku...

Ministrų kabinetas

Ministras Pirmininkas Sąžinė buvo nuverstas nuo posto, nes parėmė Teisybės Reikalų ministro poziciją, kad Prezidentė Aistra nebeatlieka tinkamai savo pareigų.

Dabar Ministre Pirmininke išrinkta Didžioji Baimė. Savaime suprantama, visas ministrų kabinetas buvo pakeltas Mažosiomis Baimytėmis, o buvę ministrai atsistoję prie langelio „Parcikštai savo nuomonę“. Didžioji Baimė gerai sutarė su Prezidente Aistra ir padarė didžiulių darbus kūno lavinimo srityje.

Ši orgija truko neilgai – Didžioji Baimė tapo Visiška Panika ir paleido ministrų kabinetą.

Anarchija.

Svajonė

Aš ant svajonių kalno.

Turi svajonę mažą
Valdyti ekskavatoriu.
Studijuosiu žemės ūki,
Išmoksiu tiesią vagą arti!
Bus derliaus. Mokausi:
Va taip vaga ariama,
Va taip sudėtas žemės ūkis.
Ir kasa ekskavatorius
Mano svajonių kalną...

21 g

Penkis kilogramus apelsinu –
Prasýčiau!

Pusę kilogramo pomidoru –
Dékoju!

Man šimtą gramų gyvybés –
Jums leidus...

Pusė per pusę

Ir jei esu tik pusė,
Perskelta į dvi puses,

Kurios dirba ranka rankon,
Kurios eina koja kojon,
Kelią rodo kreiva nosis,
Patarta šleivos minties,

Tai kokia manoji pusė,
Kurios pusė esu aš?

Kaip?

Kaip man kilti aukštyn,
Jei neturiu reaktyvinio lėktuvo?
Kaip man nenuskėsti giliuos vandenys,
Jei nedėvi gelbėjimosi rato?
O kaip man lenktyniauti su laiku,
Jei neturiu laiko mašinos?
Kaip man igyti Tavo palankumą,
Jei Tu nematai manęs?
Kaip man nesikrapšyti viešoje vietoje,
Jei neturiu valios?

Pasvalio krašto smulkioji tautosaka

Užrašė Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos I klasių mokiniai 2003 metais. Pateikiami retesni kūrinėliai.

1. Pateikėja – Aleksandra Imbrasienė, gimusi 1926 metais Saudogalės kaime, Pasvalio rajone, dabar gyvenanti Saločiuose (Pasvalio r.).

Keiksmai ir prakeiksmai:

1. Kad tau kakta sutintu!
2. Eik sau po giltiniu!
3. Kad tau varnas sulestų!
4. Kad tau kiaurai išeitų!
5. Kad tau velniai peklon nuneštų!
6. Kad tu skradžiai į žemę prasmegtum!
7. O tu siaube baubė ežerini!

Skaičiuotės:

1. Šimts metų ir aštuoni auga ažuolas pakluony.
2. Senas senis renka giles ir iðdilgina dagilis.
2. Pateikėja – Pranciška Zubavičienė, gimusi 1932 metais Limparų vienkiemyje, Pasvalio rajone, dabar gyvenanti Saločiuose (Pasvalio r.).

Pasisveikinimas:

- Laba diena!
- Lipk ant šieno!

Paezinimai:

1. Vytas – tampytas, iš molio lipdytas!
2. Juozai Garbūzai, duok miltų buzai!

Greitakalbės:

Kalvis kalvaitis kala kalvėj kaltą ant priekalo.

Skaičiuotės:

1. Per viens, per du, per tiku taku ėjo gandras ilgu snapu.
2. Dorė mirė, ožka spryrė, kam pataikė, tas ir mirė.
3. Kybur vybur kabarai nešė lobį aitvarai. Kam juos vytis? Tau!

Gamtos garsų pamėgdžiojimas:

Gaidys: Tinginj keelk, tinginj keelk!
Bus gieedra, bus gieedra!

3. Pateikėja – Aldona Vičiauskienė, gimusi 1941 metais Saločiuose, Pasvalio rajone, čia ir tebegyvenanti.

Keiksmai:

1. Kad tu marškinuos neišsitektum!
2. Kad tu surūktum!
3. Tu velnio išpera!
4. Versis nelaižytas!

Greitakalbės:

1. Geltonas gaidys garsiai gieda girininko gardelyje.
2. Kad veikiam, tai veikiam veikiai.

Skaičiuotė:

Šoko kiškis per virvutę ir įkrito į balutę. Bék, bék, paskubék, lipt iš balos jam padék.

4. Pateikėja – Anelė Linkienė, gimusi 1942 metais Strėliškių kaime, Pasvalio rajone, dabar gyvena Pasvaliečiuose, Biržų r.

Skaičiuotės:

1. Eniki beniki kisi kala sakala eniki beniki ba.
2. Adata padata šypso vypso, kumkui munkui pukšt.
3. Vienas, dujai, triku traku, gaidys gieda, višta kasa. Kaukau jaku stirna stukt.

Užrašė Dainora Trepulytė

5. Pateikėja – Genovaitė Jusienė, gimusi 1931 metais, gyvenanti Pasvalyje.

Keiksmai:

1. Perkūno kalnas!
2. Kiausinpadis!
3. Britvanas!
4. Jé dritai tara rai!

Priežodžiai ir patarlės:

1. Pradeda nuo adatos, baigia kumele.
2. Bus vaikas, bus ir šaukštasis.
3. Ne kožnam pabažnam dievo šūdas valgyt...
4. Smertis nežiūri, kad vyžos nenunešiotos.
5. Širdelė – ne ragelis, nepapūsi – ne vejelis.
6. Didelė krūtinė, didelė šikinc – bus graži gospadinė.
7. Nutrauks skūrą per rūrą...

Užrašė Gediminas Kaminskas

6. Pateikėja – Agota Venslovičienė, gimusi 1915 metais, gyvenanti Namišių kaime.

Nesusikalbėjimai:

1. – Iš kur tujen?
– Iš Namišių.
– Ko tu ieškai?
– Laumiokiškio.
2. – Laba diena, Agota!
– Aš jau seniai ženota.
– Gal cinam šiandien į cirką?
– Ne, aš jau vakar minkiau zacirką.
– Ar tu neprigirdi?
– Pati tu smirdi!

Užrašė Agnė Fedaravičiūtė

7. Pateikėja – Ona Gaigalienė, gimusi 1932 metais, gyvenanti Saločiuose.

Anekdotai:

1. Kaime kažką pavogė. Visi susitarė:
– Kalbėkim poterius, gal tada Dievas mums parodys vagi.
Visi suklaupę kalba. Vienas sako garsiai:
– Vagie, kodėl tu nekalbi?
Vagis:
– Kalbu ir aš.
2. – Vaikeli, še imk, duosi obuoli, pasakyk man, kur yra Dievas?
– Aš tau du obuolius duosi, tik pasakyk man, kur Dievo nėr...
3. Mergai, tekančiai už vagies, žmonės sakė:
– Neik už jo – jis vagis.

O ji atsakius:

- Ir vagis maitins, kol ji pakars.

Užrašė Raminta Vaivadaitė

8. Pateikėja – Aleksandra Vengrienė, gimusi 1938 metais, gyvenanti Kalnogroščių kaime, Pasvalio r.

Keiksmai:

1. O kad tave kalakutas pagriebtu!
2. Ak tu, rupūže samanota!

Perspėjimai:

1. Nevalgyk iš keptuvės – gausi vyraž ēgoną.
2. Nežiūrek į šulinį – laumė įtrauks.
3. Nerēkauk prie kapų – vakar palaidotas numirėlis duobėn įtrauks.

Greitakalbė:

Bėga vilkas pro kapus, pro kapelius, pro pakapes.

Užrašė Vilma Magelinskaitė

9. Pateikėja – Genovaitė Pučkienė, gimusi 1938 metais, gyvenanti Žyžmių kaime.

Patarlės:

1. Negirk ryto be vakaro, marčios be metų.
2. Paviršiu – žibutė, apačio – knibždutė.
3. Durnam žmogui ir pautai zvanija.
4. Vargsta varguos kaip virtinis taukuos.
5. Nerodyk pirštu Amerikoj nebuves.

Skaičiuotė:

Eni beni zvuki zvaki, nei kapeiki, nei tabaki.

10. Pateikėja – Felomena Paškevičiūtė, gimusi 1937 metais, gyvenanti Manikūnų kaime.

Skaičiuotė:

Enku dranku dryli druli
Puter fili puli
O tam ridistam
Oti briot!

Užrašė Dovilė Skujaitė

Gausus pasvaliečių knygų derlius nepriklausomybės metais

1991

Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta Bernardo Brazdžionio knyga „Poezijos pilnatis“.

E. Karoblienės knygos pristatymas. Vido Dulkės nuotrauka

1992

Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyotos Jono Mikelinsko knygos „Kur lygūs laukai“ ir „Juodujų egių šalis“, Juozo Povilonio knyga „Nereikalingi žmonės“.

1993

Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta Eugenijaus Matuzevičiaus knyga „Jau sparno nenumes“.

1994

Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta Jono Aničo knyga „Antanas Juozapavičius“, Paulės Mikelinskaitės „Pasvalio rajono bibliotekos /iki 1945 m./“.

Rašytojas Kazys Saja dalina autografus. Vido Dulkės nuotrauka

1997

Pasvalio 500 metų jubiliejaus proga Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta knyga „Užaugau Pasvaly“, almanacho „Mes esam šiaurės krašto“ I dalis ir bibliografinis sąvadas „Pasvaliečiai – knygų autoriai“.

1998

Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta Henriko Čigriejaus knyga „Vieškelukas pro dobilus“, Elenos Kabailaitės-Jonaitienės /iš Australijos/ knyga „Liko blaškomi“, Romualdo Ozolo knyga „Išsivadavimas: 1971–1984 metų asmeninio dvasinio gyvenimo štrichai“, almanacho „Mes esam šiaurės krašto“ 2-oji dalis, Zenono Nistelio eilėraščių knyga „Žodžio pabučiavimas“.

1999

Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta Eugenijos Karoblienės knyga „Sodyba ant Mūšos kranto“, Paulės Mikelinskaitės parengta Broniaus Krivicko „Bibliografija“, Virginijaus Gasiliūno sudaryti Broniaus Krivicko „Raštai“, Mykolo Karčiausko knyga „Gržkelis“, Kazio Sajos knygos „Stulpininkas“, „Lazdos išradimas“, „Ei, slėpkite!“. Pasvalio krašto muziejuje pristatyta Kosto Federavičiaus knyga „Mielas bičiuli ir broli...“ – publicistiniai pasakojimai apie krašietį poetą Eugenijų Matuzevičių.

2000

Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta Vlado Bražiūno knyga „Ant balto dugno“, pedagogės pa-

svalietės Genovaitės Aldonas Kerpauskienės poezijos knyga „Šalikelė“, Pasvalio krašto muziejuje – Leonardo Matuzevičiaus rinktinė „Senojo Juozapo vakaras“, Ustukiuose ir Švobiškyje-Elvyros Pažemeckaitės poezijos rinkinys „Retušuoju gyvenimą“.

2001

Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta krašietės žurnalistės Aldonas Kačerauskienės autobiografinė knyga „Tiesiu keliu“, Aldonas Vasiliauskienės sudaryta knyga „Filosofijos daktaras kunigas Juozas Čepėnas“, Pasvalio krašto muziejuje – Pasvalio literatų klubo „Užuvėja“ kurybos antologija „Svalinėjimai“, Bronės Černiauskienės knyga „Mešķų laukas“, Povilo Latėno „Per gyvenimo gruodą“, Sigito Kruopio „Krinčino pasakos“, Kęstučio Zubkos „Satanistų vienuolynas“, Janinos Katauskienės „Pro tėviškės langą“.

2002

Pasvalio krašto muziejuje pristatyta tragiškai žuvusio literato ir dailininko Remigijaus Melnikavičiaus knyga „Žydėsi pilkais pelenais“, Kazio Naginsko pomirtinė eilėraščių rinktinė „Juodoji ugnis“, Eugenijaus ir Leonardo Matuzevičiaus muziejuje pristatyta Krinčino mokytojo Algimanto Kaminsko sudaryta ir savilaidos būdu išleista Krinčino poezijos antologija „Paversmių versmių šviesoj“, Namišiuose – bibliotekininko Stasio Butkaus knyga „Namišių seniūnija“, Pumpėnuose – knyga „Pumpėnai“, Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje – Jono Mikelinsko knyga „Žmogaus legenda“, Saločiuose – Godos Janonytės-Jankauskiene knygos „Kelias“ ir „Kvepia žemės“, Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta knyga „Bernardas Brazdžionis grįžta į Lietuvą“ /knygos pristatyme kalbėjo poetas Petras Palilionis/.

Knygą apie B. Brazdžionį pristato poetas Petras Palilionis. Vido Dulkės nuotrauka

2003

Meškalaukio kultūros namuose pristatyta Bronislavos Černiauskienės knyga „Vaikštau žeme“, Saločių vidurinėje mokykloje ir Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta kelialojo, rašytojo Antano Poškos knyga „Nuo Baltijos iki Bengalijos“. Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje ivykusioje Norvegijos ir Lietuvos poezijos ir muzikos popietėje dalyvavo poetas Mykolas Karčiauskas, norvegų poetas Helgi Rykkja, pristatyta jų vienas kito verstų eilėraščių knygelė, išleista savilaidos būdu. Krikliniuose pristatyta J. Dankevičiaus knyga „Moliūnų praeitis“, Smilgiuose – K. Vyčo knyga „Sukilėlio mirtis“, Daujėnuose – A. Motuzo knyga „Profesorius Bronius Baginskas“, Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje – A. Žagrakalytės poezijos knyga „Ištekai“, M. Katiliškio knyga „Seno kareivio sugrizimai“, J. Glinskio pjesių knyga „Gudragalviai“, M. Lužynės „Pro tėviškės langą“.

Knygų pristatymas. Rašytojas Juozas Aputis (centre) ir Algirdas Cigriejus su skaitytoja. Vido Dulkės nuotrauka

A. Poškos knygos pristatymas. Iš kairės: M. Katiliškio bibliotekos direktorė D. Abazoriuvienė, knygos redaktorė B. Ilgūnienė, Lietuvos kelialoju klubo prezidentas A. Jucevičius. Vido Dulkės nuotrauka

tės miniatiūrų knyga „Žingsneliai“. Saločių vidurinėje mokykloje ir M. Katiliškio bibliotekoje rašytojo H. Čigriejaus kūrybos vakare pristatyta jo novelių knyga „Enkvinkocijų žmonės“, dalyvavo rašytojas J. Aputis ir aktorius F. Jakšys. Krašto muziejuje pristatyta kraštiečio profesoriaus, kunigo Prano Vaičekonio knyga „Katalikų dvasininkijos juridinė padėtis XIX amžiuje Lietuvoje“.

2004

Saločių kultūros centre pristatyta kunigo A. Balaišio knyga „Širdy – žmonių gerumas“, M. Katiliškio bibliotekoje filosofas R. Ozolas, dalyvaujant istorikui E. Skrupskaliui, pristatė savo knygą „2003-ieji, Lietuva: politinis metų portretas“, pristatyta L. Jonušausko knyga „Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla 1940–1991“, dalyvaujant dr. A. Anušauskui ir ambasadoriui V. A. Dambravai. Joniškėlio kultūros namuose pristatyta A. Bakūno knyga „Auksinės sielos žmonės“. M. Katiliškio bibliotekoje K. Zalenso 80-mečio proga pristatyta

jo knyga „Sudrumstas šaltinis”, parengta R. Grubinskie-nės. Daujėnų ir Kiemėnų 450 metų jubiliejaus proga pri-statyta K. Pūro knyga „Kiemėnai” ir A. Šimkūno sudaryta knyga „Daujėnai”.

2005

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 15-ųjų metinių proga Vilniuje, Rašytojų sajungos klube, gausiai susirinkę

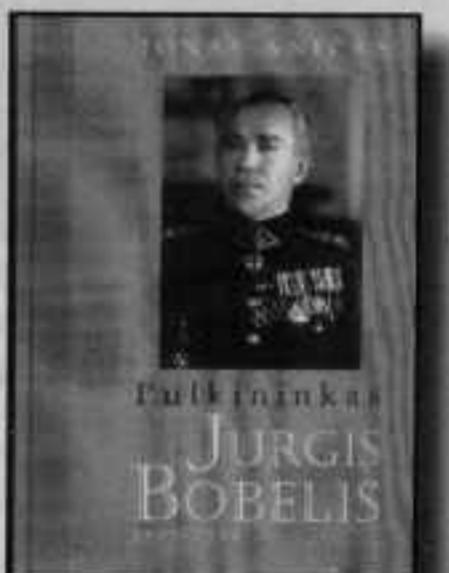
pasvaliečiai pasidžiaugė gražais kultūrinės veiklos rezul-tatais , aptaré K. Zalenso knygą „Sudrumstas šaltinis” ir E. Rauduvaitės knygas „Tremtis vietoje”, „Pamūšių sakmės” ir „Vieversių laukas”. Pasvalio Mariaus Katiliškio bibliote-koje surengtas V. Pociaus knygos „Antanas Macijauskas” pristatymas. Pristatyme dalyvavo leidėjas Danielius Mic-kevičius. Renginj vedė bibliotekos direktorė Danguolė Abazoriuvienė.

Kalba E. Rauduvaitės giminaitė G. Šakalienė. A. Dulkienės nuotrauka

Iš kairės: Pasvalio krašto muziejaus direktorė Vitutė Povilioniene, poetas Mykolas Karčiauskas, kalba muziejininkas Vytautas Stragis. A. Dulkienės nuotrauka

ŠIAURIETIŠKI ATSIVĒRIMAI

Pasvalio krašto istorijos ir kultūros žurnalas

Leidžia žurnalo „Šiaurietiški atsivērimai” visuomeninė redakcija.

Vytauto Didžiojo a. 6/1, LT-39149 Pasvalys.

ISSN 1392 6810. Apimtis 8 sp. l.

Spaudai parengė Danielius leidykla.

Spausdino Standartų spaustuvė, Dariaus ir Girėno g. 39, Vilnius.

ŠIAURIELISKI ATSIVERIMAI

LEIDŽIA ŽURNALO „ŠIAURIELISKI ATSIVERIMAI“ VISUOMENINE REDAKCIJA
Vytauto Didžiojo a 6/I, LT-39149 Pasvalys Tel. 343319, 34447

ISSN 1392 6810

